

فصلنامه پژوهشی روشنا

مدرسه علمیه معصومیه (س) شیراز

ویژه مطالعات خانواده

سال نشر: ۱۳۹۹ دوره ۱، شماره ۲

* بررسی مکانیسم دینی مدیریت زن در خانواده

* نقش زن در تمدن سازی اسلامی

* وظیفه بانوان در جامعه منتظر

* جایگاه زنان در اقتصاد مقاومتی

* نقش زن در سلامت خانواده

الحمد لله

سخن سردیر

بسمه تعالی

خانواده نهادی محوری و اساسی در جامعه و مناسب ترین مکان برای تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان است، زنان نیز به عنوان یکی از ارکان اصلی خانواده نقش مهمی در رشد و شکوفایی استعداد اعضای خانواده و ساختن جامعه ای سالم دارند. ظهور شخصیت زن در جایگاه اصلی و انجام رسالتهای سنگین و مسئولیت های الهی و انسانی او و نحوه راهیابی به کمال واقعی اش اقتضاء می کند، تا به بررسی مکانیسم دینی مدیریت زن در خانواده و جامعه پرداخته شود. چرا که زنان به عنوان یکی از گروه های موثر در مدیریت اقتصاد خانواده و جامعه و تأمین کننده سلامت افراد جامعه هستند و همچنین نقش بسزای در تمدن سازی اسلامی و جامعه دارند.

از آنجا که اهمیت و جایگاه پژوهش در علوم انسانی بر کسی پوشیده نیست و حوزه های علمیه نیز به واسطه مقالات پژوهشی طلاب به عنوان طلایه دار این مهم هستند، امید است با تولید مقاله های پژوهشی در حوزه ی علوم دینی بتوان گام موثری در پیشرفت و ترقی طلاب برداشت بنابراین مدرسه معصومیه مقالات طلاب را در قالب نشریه ای با عنوان روشنا شماره ۲ طراحی و آماده کرده است. به منظور استفاده نخبگان و جویندگان حقیقت و پژوهشگران حوزه علوم انسانی، به امید مشارکت بیشتر جامعه علمی و همچنین مسبب گسترش علوم انسانی در جامعه باشیم.

آیین نگارش مقالات

- ۱- مقاله شامل چکیده ، مقدمه ، متن اصلی ، نتیجه ، فهرست منابع پایانی باشد.
- ۲- نسخه ورد منابع با فونت عناوین ۱۴ BTittr و فونت متن اصلی ۱۴ BNazanin باشد.
- ۳- مقاله همزمان به جایی ارسال نشده باشد.
- ۴- هر شماره موضوع اختصاصی آن دوره را دارا می شود.
- ۵- مقالات تنها از طریق پست الکترونیکی FASLNAMEROSHANA@GMAIL.COM ارسال گردد.
- ۶- فصلنامه در پذیرش یا رد مقالات آزاد است.
- ۷- ارجاعات متن اصلی درون متنیو به صورت فامیل ، سال نشر ، ج، ص داخل پرانتز گذاشته شود.
- مثال: (مطهری ، ۱۳۸۸ ، ص ۳۸)
- ۸- منابع پایانی به گونه زیر ارجاع داده شود:
فامیل ، نام کوچک ، عنوان کتاب ، نوبت چاپ ، جلد ، محل نشر ، انتشارات ، سال نشر.

شناسنامه فصلنامه

نام فصلنامه

روشنا ۲

مدیر مسئول

زینب موسوی نژاد

سر دبیر

زینب دهقانی

سال نشر

۱۳۹۹، دوره ۱، شماره ۲

فهرست مطالب

- ۷..... بررسی مکانیسم دینی مدیریت زن در خانواده
معصومه استقلال
- ۲۱..... نقش زن در تمدن سازی اسلامی.....
فرشته مرادی
- ۴۱..... وظیفه بانوان در جامعه منتظر.....
لادن آسمان رفعت
- ۶۰..... جایگاه زنان در اقتصاد مقاومتی.....
سمیه مقتدری
- ۷۷..... نقش زن در سلامت خانواده.....
شهرزاد رحیمی

بررسی مکانیسم دینی مدیریت زن در خانواده

معصومه استقلال

چکیده

خانواده نهادی محوری و اساسی در جامعه و مناسب ترین مکان برای تامین نیازهای مادی و معنوی انسان است، زنان نیز به عنوان یکی از ارکان اصلی خانواده نقش مهمی در رشد و شکوفایی استعداد اعضای خانواده و ساختن جامعه ای سالم دارند مدیریت عاطفی زنان در ایجاد بهداشت روانی خانواده نقض موثری در استحکام بنیان های خانواده دارد زنان در نقض مادری و همسری می توانند روابط اعضای خانواده را بر اساس عشق و محبت پایه ریزی نمایند و کانون خانواده را به محیطی امن و آرامش بخش تبدیل نمایند و مودت و رحمت را در نهاد خانواده حاکم نمایند مدیریت اقتصاد زن در خانواده برای رعایت اعتدال در اقتصاد خانواده و خودداری از اسراف و داشتن روحیه قناعت از مهمترین ویژگی های همسر مطلوب در روایات اسلامی ذکر شده است.

کلید واژه: زن، خانواده، مدیریت.

مقدمه

خانواده مهمترین واحدهای اجتماعی است که در همه جوامع بشری وجود داشته است. ازدواج پایه و سنگ بقای تشکیل خانواده است. خانواده نهادی محوری و اساسی در جامعه است و هسته اولیه جامعه به شمار می آید رسیدن به مدینه فاضله ای که اسلام ترسیم می کند بدون حضور سازنده و فعال «نهاد مقدس خانواده» امکان ندارد زن و شوهر دو رکن اساسی این نهاد هستند که نقش زن با معنایی بی بدلی در جهست گیری های این نهاد عالی دارای اهمیت است زن در اسلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است تازمانی که در چارچوب قوانین الهی که با قکر و درایت به هویت و اصالت و افعی خویش که اسلام برای آن های به ارمغان آورده است پی ببرد و بدانندخدای تعالی به آن ها محبت خاص و ویژه ای که می تواند از دامن خود افرادی را به جامعه تحویل دهد که از برکاتش یک جامعه بلکه جامعه ها به استقامت و ارزش های والای انسانی کشیده شوند و همچنین می تواند به عکس آن باشد باین جایگاه و شخصیت زن مسئولیت های فردی و خانوادگی و

اجتماعی وی و ترسیم روشن ایگه ساختار خانواده در اسلام اهمیت زیادی دارد در این نوشتار مدیریت زن و جایگاه او در اسلام پرداخته می شود.

۱- مفهوم شناسی نساء

زن در ادبیات عرب با واژه نساء آمده است. ابن فارس ترک کردن و به تاخیر انداختن و هنگامی که باء آن مهموز باشد تنها معنای تاخیر انداختن می دهد نسئت المرأة: تاخیر حیضها (ابراهیم بین مصطفی، بی تا، ص ۹۱۶)

زمخشری این واژه برگرفته از ریشه نساء است بنابراین ریشه واژه نساء باید ریشه دوم باشد اما توجهی که ابن فارس و دیگران درباره وجه تسمیه زنان به نساء درباره تاخیر انداختن حیض دارند از جانب خود ایشان است و اصل درستی در کتاب های لغت برای آن نمی توان یافت تاخیر انداختن. نساء الله اجله، یعنی خدا اجل او را به تاخیر انداخته است. بیع نساء نسیه را از آن نسیئه گویند که ثمن به تاخیر انداختن می شود (زمخشری، ۱۹۷۲، میلادی ص ۴۷۰).

معنای مصداقی و مصادیق مختلف مورد برای واژه نساء در برخی آیات زن خاص یا زنان خاصی هستند. (علی اکبر قرشی، ۱۳۸۶، ص ۵۰-۵۱)
وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ أَزْوَاجُكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ. (بقره، (۲)، آنه ۲۳۲)

علت نامیده شدن زن به مرأه حدیثنا ابی بصیر عن ابی عبدالله علیه اسلا سالم قال سمیت المرأة مرأه لانها خلقت من المرء یعنی خلقت حواء من آدم ابی بصیر از امام صادق (علیه السلام) نقل کرده است: ضربت فردموده است زن مرأه نامیده شده است چراکه از مرء [مرد] خلق شده یعنی حوا از آدم (علیه السلام) آفریده شده است. (محمد بن علی بین بابویه، ۱۳۹۲، بابت ۱۵، حدیث ۱، ص ۵۵).

۲- جایگاه خانواده در قرآن

از آن موقعی که تقدیر الهی نقض خلقت را بر صفحه وجود نگاشت و اراده ازلی ایجاد موجودات را بر اساس نظم و هماهنگی تقدیر کرد و با اعلان: وَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ زَوْجَيْنِ (ذاریات، ۵۱، آه ۴۹)

این حقیقت را روشن ساخت که آفرینش مخلوقات بر پایه جفت بودن صورت گرفته است و با عنایتی خاص که به بشریت داشت واقعیت خلقت انسان ها را با این عبارت مورد تذکر قرار داد:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (روم، ۳۰، آیه ۲۱)

یکی از آیات قدرت خدای این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی که مایه انس و آرامش شما باشند آفریده است و میان شما در محیط خانوادگی دوستی و مهربانی را برقرار ساخته است که در این موضوع دلایل خداشناسی برای متفکران پدیدار است.

بنابراین خانواده نخستین سنگ بنای بشریت است و تنها مسیر مشروع برای تولد انسانها و بهترین محل برای رشد و شکوفایی استعدادها است. (اعظمی حسینی نوری همدانی، موعود (ع) ، ۱۳۸۸، ص ۴۰۳)

۲-۱- الگوی جامع شخصیت زن در اسلام

نظام شخصیت زن در اسلام براهی همه ی انسانها در همه عصرها، نسل ها و سرزمین ها ثابت است. اما می دانیم که اسنان تکامل پذیر است و جامعه انسانی در طول تاریخ دچار پیچیدگی و توسعه در ابعاد گوناگون فرهنگی سیاسی و اقتصادی می شود . آیا می توان اماکنات و توانمندیهای فردی را با ظرفیت های تکامل اجتماعی انسانی را در هر دوره تاریخی نادیده انگاشت و صرفا خواهان اجرای احکام ارزشهای اسلامی زنان بود؟ این گزاره ها رفا بیان قواعد عام اخلاقی و حقوقی است و وظایف فی بادی النظر [که به گزاره های هنجاری گفته می شود که هرچند صرفا قواعد عام اخلاقی مثل اصل عدالت یا خیرخواهی تبعیت ولی برخلاف وظیفه فعلی به تکلیف خاص فرد در شرایط خاص نیز نمی پردازد بلکه تعیین مصداق خاص و مشخص می گذارد] را تعیین می کند و یا وظیفه عام اخلاقی است اما از آن سو وظایف فعلی نیز در حیطه رسالت یک دین جاودانی که مخاطب عام و همه ایی دارد نمی گنجد بنابراین اسلام همچون ادیان بزرگ مکاتب بشری حداکثر وظایف فی بادی النظر را تعیین می کند شرایط پوشش صحیح ضوابط در آمدهای مالیزینان - حق مالکیت زن و شرایط تملک و از این قبیل اند. (سبحانی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۳)

۲-۲- ساختار الگوی شخصیتی

درهرالگویی همزمان باید دو عنصر را لحاظ کرد ۱- اصول، ارزش های و احکام برآمده از مکتب ۲- شرایط عینی و اجتماعی و تاریخی است البته در کنار ظرفیت ها باید محدودیت ها را نام برد که در تعیین الگو نقش به سزایی دارند بنابراین می توان الگو شخصیت زن را این گونه تعریف کرد که نظام شخصیت زن ضربدر ظرفیت و محدودیت ها مساوی با الگوی شخصیت زن می شود به تجربه می توان ثابت کرد که بسیاری از موانع موجود برسر تحقق دین در امعه امروز بسترهای نامساعدی است که الگوهای خود ساخته بشری از الگوهای شرقی یا غربی بر ظرفیت های طبیعی با فرآیند عادی تکامل بشر تحمیل کرده است البته این بسترهای نامساعد که امروزه در غالب چالش ها و تهدیدها یا موانع جدی خود را نشان می دهد لزوماً تحت تاثیر الوهای فرهنگی اقتصادی یا سیاسی مکاتبی چون لیبرالیسم یا سوسیالیسم پدید نیآورده اند بلکه اه عرف و عادات غلط تحجر و تاخر فرهنگی عقب ماندگی ذهنی و رفتاری یک امعه نیز می تواند به زایش و پیدایش چنین شرایطی کمک کند. (سبحانی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۶)

۲-۳- شخصیت اجتماعی زن

از روزی که نوع بشر در این کره نمودار شده است و در حالت دسته معی زیسته هم در پیدایش طبیعی و هم در برپا داشتن زندگی اجتماعی خود نیازمند جنس زن بوده و هرگز مرد در حیات و بقای خود از زن استغنا نداشته است. چون جامعه بشری اعم از انسان و حتی انسان متمدن در زندگی دسته جمعی خود همیشه راه زندگی را در پرتو سلسله مقررات از قبیل رسوم و عادات با قوانینی عادلانه یا جائزانه می پیموده از این رو در خصوص جنس زن نیز در میان هر قبیله و طایفه ای، هر قوم و ملتی، مقررات اجرا می شده است.

چنان چه همه قوانین و رسوم که در جامعه از جامعه های بشری جاری است از یک سلسله عوامل و شرایط طبیعی از قبیل اقتضائات آب و هوا و منطقه و محیط و سوابق زندگی سرچشمه می گیرد، قانون تحول و تکامل که در طبیعت حکومت می نماید در مقررات اجتماعی که یک نحوه مولود طبیعت است نیز خود نمایی کرده و تاثیر دارند؛ و مقررات جاری در خصوص زن نیز از این حکم محلی مستثناء نبوده و در مسیر زندگی بشر تحول و تکاملی داشته و راه استکمال را البته در نهایت

کندی می پیموده است. (طباطبایی ۱۳۸۴، ص ۱۴۹)

۲-۴- نقش تربیتی زن

زن در آئینه تمام نمای شخصیت انسان است. او مظهر پرورش است و صفت الهی پروردن از جانب خدای خویش را به ودیعه دارد. این وجود سراسر نیاز به خود نیازمندان را غنا می بخشد آنان را کمال معنوی سوق می دهد تا با احاطه بر کلیات هستی و شناخت برهان به مبدا و غایت وجود دست یابند. آنان را به جایگاهی می رساند که جز قداست و پاکی چیزی نیست به راستی این وجود لطیف با همه ظرافت روحی که دیگران ضعیف می خوانندش چگونه می توان جلوه جمالی از حق و عامل تجلی صفات الهی در سایرین باشد؟ رمز آن قدرت عظیم که در این وجود نهفته است در چیست؟ اندیشه های والا و نگرش عمیق و دقیق را از این حکمت را در قدرت پرورش و تعلیم می دانند که از دامن زن بلکه بطن او آغاز می گردد. در مکتب قرآن، انسانیت را ابتدا تزکیه لازم است، سپس افشاندن بذر آموزش در مقام تعیین این دو عامل ارزشمند قرآن ابتدا تربیت را توصیه می نماید تا تزکیه بر آن مقدور گردد تربیت نفس که باید از خاستگاه ایجاد و جایگاه تولد مهبیای پاک و عفاف گردد رسالتش به عهده اولین مربی حیاط یعنی مادر است. ورود ناتوانی به امانت به وی سرده می شود تا به حول وقوه الهی وی را صاحب توان و قدرت نماید «اله الذی خلقکم من ضعف ثم عل من بعد ضعف قوه» این توانمندی می تواند در مسیر هدایت یا ضلالت باشد و زن بیشترین نقش را در استقرار هریک از دو مسیر فوق در تکامل شخصیت انسان دارد همراهی تعلیم و تربیت با تزکیه نقش سازنده انسان است والا یعنی همان انسان صاحب علم و تقوا. (کمالی، ۱۳۷۱)

۲-۵- نقش عاطفی زن

به عقیده برخی از اندیشه روان و سعادت و یا شقاوت فرزند نه نوع خانواده مربوط است و در تحلیلی جایگاه خانواده مادر نقش اول را داراست و مادر از دوجهت حائز اهمیتی ویژه ای در تربیت فرزند است اول اینکه کودک مهمترین سالهای تکوین شخصیت خود را در محیط انس و الفت با او می گذراند. وی این سالها فرصت کم نظیری به لحاظ عواطف خالصانه خود پناهگاه مطمئنی برای کودکان هستند و کودک هرزمانی که احساس نا امنی می کند ابتداء به مادر پناه می برد و امنیت

را مورد نظر خود در آغوش وی جستجو می کند (اعزاز، ۱۳۷۶، ص ۴۶)
از این رو در تکریم جایگاه مادری رسول اکرم (ص) می فرماید: احترام مادر خود را
رعایت کن سپس پدر خورد را و س از آن کسانی که به تو نزدیک ترند .
و یا به تعبیری او زنده حضرت زهرا (سلام اله علیهما) که فرمودند « در خدمت
مادر باش که بهشت زیرپای مادران است . » (ایدار، ۱۳۷۶)

به فرموده حضرت امام (ره) حقوق بسار مادرها را نمی توان شمرد و نمی توان به
حق اداکرد) درایی که دیگر در تحلیل مقام شامخ مادر می فرماید: « یک شب
مادر نسبت به فرزندش از سالها عمده پدر متعهد ارزنده تر است. تجسم عطف و
رحمت در دیدگاه نورانی مادر با قدر رحمت و عطف رب العالمین است. خداوند
تبارک و عالی قلب و جان مادران را با نور رحمت و ربوبیت خود آمیخته آنگونه
که وصف آن در کس نتوان کرد و به شناخت کسی ز مادران در نیابد و این رحمت
لایزال است که مادران را تحملی چون عرش در مقابل رنجها و زحمتهای نوزادی تا
به آخر مرحمت فرموده و اینکه در حدیث آمده است « بهشت زیر قدمهای مادران
است » یک حقیقت است و اینکه با این تعبیر لطیف آمده است برای بزرگی و
عظمت آن است و هوشیاری به فرزندان است که سعادت جنت را زیر قدم آنان و
خاک پای مبارک آنان جست و کنید و رفتار خشنودی پروردگار سبحان را در رفتار
خشنودی مادران دریابید. (مطهری، شماره ۳، ص ۱۲)

این سخن گهربار امام عزیز و این همه تکریم و بیان منزلت مادر در نزد پروردگار
نشانه اهمیت مسئولیت و جایگاه تربیتی مادر است. انقلاب اسلامی علاوه بر
تحولات عظیم که در سطح ایران و جهان ایجاد کرد در نگرش به انسان، زن و
خانواده، نیز موجب دگرگونیهای نوینی شد به ویژه تصویر نامطلوب و معیوبی
که از زن در اذهان ایجاد شده بود را ترمیمی و اصلاح کرد و رد جایی دیگر امام
خمینی (ره) در تبیین نقش مادر به عنوان یک عامل تربیتی فرمود: در دامن
مادر بهاها تربیت می وند تا در بیش استادان علاقه ای که بچه به مادر دارد
به هیچکس ندارد و آن چیزی که در بچگی از مادر می شنود. در قلبش نقش می
بندد و تا آخر همراهش است مادر باید توجه به این معنی کنند که بچه ها را
خوب تربیت کنند پاک تربیت کنند و دامن هایشان آنقدر که بچه ها از مادر
چیز می شنود از در نمی شنود و آنقدر که اخلاق مادر در بچه کوچک نورس
تاثیر دارد و به او منتقل می شود از دیگران عملی نیست.

پس حال که اخلاق و منش مادری این همه در فرزند موثر است آیا مادران و زنان از آرمان های تربیتی هر مکتب و نظام تعلیم و تربیت و تحقق انسان کامل است؟ که این اعتقاد و باور فکری رابه فعالیت در آورد . (حقانی زنجانی، بی تا، ص ۲۷)
می دانیم که رویکرد عوامل تربیتی به آدمی رویکردی کیفی است نه کمی ، یعنی به سن بستگی ندارد بلکه همان طیور که اشاره شد خردسالان بیشتر مستعد یادگیری عوامل تربیتی صحیح ات . و دراین میان نقش عامل تربیتی اصلی یعنی مادر بسیار پررنگ تر و اثر گذارتر می باشد آنچنان که امام راحل مان در جایی دیگر به مساله تهذیب نفس اشاره فرموده که شما خانمها ارزش دارید در پیشگاه خدا ان شالله تهذیب کنید بچه های خوبتان را ، تربیت کنید ، تربیت اسلامی اگر خانمها بچه های مهذب بار بیاورند ، بچه های اسلامی ببار بیاورند هم دین شان و هم دیانتشان محفوظ است.

مادر بزرگترین مسئولیت و شریف ترین شغل را دارد، شریف ترین شغل در عالم بزرگ کردن یک بچه است و تحویل دادن یک انسان است به جامعه ، در طول تاریخ از آدم تا خاتم انبیاء آمده اند تا انسان را درست کنند شما می توانید بچه هایی تربیت کنید که حفاظت از را نباید بکنند . حفاظت از آمال انبیاء.... شما هم خودر حافظ باشید و هم نگهبان تربیت کنید.

خدمت مادر به امعه از خدمت معلم بالاتر است بلکه از خدمت همه بالاتری است و این امری است که انبیاء می خواستند. با این وصف زن و مادر امروز چگونه می تواند در عمل فرزند مهذب با بیاورند ، چگونه و با چه عمل کردی فرزند را تربیت کند که حامی و حافظ سیره انبیاء الهی باشد . (حقانی زنجانی، بی تا، ص ۲۷)

رویکرد امام راحل(ره) در خصوص نقش مادر به مثابه یک نجات دهنده است این چنین است که می فرماید « مادرها مبدا خیرات هستند و اگر خدایی ناخواسته مادرانی باشند که تربیت کننده مبدا شدند برای خانم های یک مطلب بالاتر است و آن مطلب تربیت اولا است یک انسان درست ، ممکن است یک عالم ار تربیت کند و با ایک انسان غیر سالم و فاسد. عالم را به فساد می کشد. فساد و صلاح از دامن های شما و از تربیت های شما و از مدارسی که شما در آن اشتغال دارید شروع می شود . (موسسه تنظیم و نشر آثار امام (۹) و دیگران ، ۱۳۷۴، ص ۸۷)

۲-۶- نقش زن در بهداشت روانی

خانواده یکی از رکن های اصلی جامعه به شمار می رود و درست یابی به جامعه سالم آشکار را در گرو سلامت خانواده است و تحقق جامعه سالم به برخورداری افراد از سلامت خانواده است و تحقق جامعه سالمی به برخورداری افراد از سلامتی روانی و داشتن رابطه های مطلوب بایکدیگر بستگی دارد خانواده نقش به سزایی در تشکیل شخصیت فرد را دارد زیرا که بهداشت روان فرد بستگی به سلامت عاطفه او دارد و داشتن سلامتی عاطفی از طریق خانواده فراهم می شود در خانواده ای که عشق علاقه و محبت به اندازه کافی مبادله شود سلامت روانی افراد آن خانواده تا حدودی زیادی تامین است خانواده به پدر و مادری احتیاج دارد که بر برقراری یک رابطه سالم با هم متعهد باشند و آن قدر احساس امنیت کنند که بتوانند فرزندان خود را به دور از کشمکش ها پرورش دهند زنان به دلیل ویژگی های خاص شخصیت یخود و تفاوت های جنسیتی با مردان در زمینه های گوناگون نقش بسیار حساس و مهمی در تامین سلامت و بهداشت روانی خانواده را برعهده دارند تولید نسل، پرورش بدنی و پرورش روحی کودک پرستاری تیمار روانی آرامش خانواده انتقال فرهنگ و زبان، تامین روانی مرد، اقتصاد خانواده و مانند اینها کارکردهای بسیار مهم و حیاتی است که تنها از زن بر می آید، همه کارکردهای زن را می توان کارکردهای فطری دسنت و بیشتر این ویژگی ها غریزی است. (قاسمی، ص ۱۴-۱۶)

بهداشت روان به معنای ایجاد تعادل و هماهنگی لازم بین محیط زندگی و نیاز و خواسته های انسانی است. «آلفرد آدلر بهداشت روانی را در سه جمله خلاصه می کند همسازی درزنانشویی و کانون خانواده، همسازی باکار و رفاه و بالاخره همسازی بادیگران. (عسکری، ۱۳۸۰، ص ۸)

از نظر روانی زن دارای عواطفی رقیق و قلبی مهربان و دارای غریزه پرستاری و مهروری و صلح جویی به طور طبیعی یک زن سالم بدور از پرخاش و جنگ و خصومت است از این رو وجود او می تواند تعدیل کننده احساسات خشونت بار و جنگ جواینه مرد در بیرون از خانه باشد. از این برکت همین ویژگی زن سالم در خانه و خانواده، انتظار می رود که زن در خانواده اثر آرامش بخشی و ایجاد بهداشت روانی داشته اشد و در خانه برای اعای آن آسایش و تعادل روانی به بار بیاورد و محیط زندگی عاطفی و شیرین شود و حتی این عاطفه و لطیف شدن آن را از خانه به جامعه

منتقل گردد. در دین اسلام زن نه تنها ملعبه مرد نیست و نه تنها وابسته می باشد و نه تنها ابزار نیست بلکه چون بینان مرصوصی است که مرد را از پرتگاه دوزخ می رهند و از انحراف نجات می دهد و باهم از خطر تیرگی و ناری آسوده می شوند و هماهنگ و همراه را طی می کند و از تباه و تبار می دهند. (دانا بروکس، ۱۳۸۱، ص ۱۹-۲۵)

۳- نقش های زن نسبت به شوهر

نقش هایی نیز وود دادر که از طرف زن می باست مورد توجه خاص قرار گیرید در صورتی که زن نسبت به این نقش ها توه داشته باشد و آنها را انجام دهد به ایجاد استحکام در خانواده کمک کرده است.

الف) احترام و تکریم به شوهر

باتوجه به اینکه در ندگی زناشویی نقش محبت و اظهار عواطف بیشتر مناسب ساختار روانی و جسمی زن است و احساس دلگرم و اطمینان خاطر را شوهر هم یک نیاز روانی و عامل علاقه و محبت بیشتر شوهر به او است از مهمترین نازهای عاطفی مردان مقبول بودن و مورد پذیرش قرار گرفتن است. تمام مردان نیازمند آن هستند تا به آنها اثبات شود که در محیط خانواده خواستنی هستند نه به خاطر شغل و درآمد یا مقام و موقعیت اجتماعی که تمام صوری و موقتی هستند بلکه به خاطر بوجود خودشان. (کیهان تیا، ۱۳۷۶، ص ۱۷)

یکی دیگر از نیازهای اساسی مردان مورد اعتماد واقع شدن آنها است. اگر مردی در محیط خانواده با این احساس ناخوشایند رو به رو شود که همسر نیست به او اعتماد کافی را در هر زمینه ندارد. احساس بی کفایتی و عدم اعتماد و ناخشنودی بر وجود او مستولی شده احساس بی کفایتی و عدم اعتماد به نفس و ناخشنودی به وجود او مستولی شده احساس می کند حامی خوبی بر خانواده اش نیست حتی تصور اینکه زن شوهرش را بی لیاقت و بی کفایت بداند و در موقعیت های دشوار یا حتی معمول زندگی آن طور که باید او را تکیه گاه قرار ندهد برای مرد به منزله مرگ عاطفی است.

اگر برداشت زن از مرد با توانایی ها امکانات و استعداد های او بی تعصب و واقع بینانه باشد و توقعات و انتظارات خود را بر مبنای واقعیت تنظیم کند احساس عدم امنیت و اطمینان و یا بی لیاقتی را به شوهر و محیط خانواده خود منتقل نمی کند چطور

ممکن است فرزندان پدر را مظهر قدرت و تکیه گاه بیندارند در جالی که مادر با حرکات خواسته یا ناخواسته خود اقتدار را از شوهر خود سلب کند. چه خوب است جایگاه مرد در خانواده به منزله اصلی و واقعی او بیندیشید و آن را به شریک زندگی خود هدیه کند تا با احساس امنیت بیشتر بر تلاش خود برای درک خانواده و ارتفاق کیفیت و کمیت ارتباطات و بهبود وضعیت رفتاری و اخلاقی خود بیفزاید فرزندان نیز با اطمینان به قدرت فکری و توانایی های پدر خود را در جامعه تنها بی یاور و بدون پشتیبان تصور نمی کنند و احساس بی پشتونگی فرزندان سبب می شود تا دیدگاه های منفی از دنا، افراد و موقعیت ها در ذهن آنان شکل بگیرد برای فرزند مهم است پدرش را مظهر قدرت و قهرمان تصور کند علاوه بر این هر مردی در اعماق وجود خود می خواهد در نظر خانواده اش قهرمانی ارزشمند باشد پهلوانی که در شرایط مورد اطمینان خانواده قرار داشته باشد به عنوان الگویی از دانش و چاره اندیش حلال مشکلات خانواده و اطرافیان است. (میلیانی قر، ۱۳۸۳، ۱۹)

(ب) همدلی و همراهی با شوهر

زن بایستی در مسائل و مشکلاتی که شوهر در اداره زندگی در یش روی خود دارد با او همدلی کند و این همدلی را به صورت های مختلف را از نماید. احساس همدلی که شوهر در همسر خود مشاهده می کند جرات و شهامت برای مقابله با سختی ها و نیروهای روانی او را افزایش می دهد تشویق نیز یکی دیگر از نیازهای مردان است. هر مردی برای امیدوار بودن به زندگی به تشویق همسر خود نیازمند است، تشویق و قدرشناسی از زحمات و تلاش های مرد احساس ارزشمندی و رضایت را به او هدیه می کند.

(ج) شاکر بودن و قناعت پیشگی

معمولا تامین زندگی به عهده مرد است و گاه اتفاق می افتد که کمبودها و نارسائی ها از این نظر به وجود می آید که این زن درضمن همراهی با شوهر برای بهبود زندگی روحیه شکر، قناعت و سپاسگزاری داشته باشد در بنای خانواده ای صمیمی و مستحکم بسیار موثر خواهد بود. (میلیانی قر، ۱۳۸۳، ۱۸-۲۰)

(د) پرهیز از عیب جویی

زن و شوهر در عین حال که بایستی عیوب و نارسایی های یکدیگر را شناسایی کرده به یکدیگر تذکر دهند و برای نفع آن تلاش مشترک داشته باشند بایستی

مراقب باشند روحیه عیب جویی نسبت به یکدیگر پیدا نکنند این حالت به ویژه برای زنان در مقابل شوهر بایستی مدنظر باشد زیرا زن ممکن است به واسطه محدودیت هایی که در زندگی خانوادگی دارد گاه به صورت عیب و ایراد گرفتن از شوهر عکس العمل نشان دهد چنین روشی باعث ایجاد تنش و کشمکش مستمر در زندگی خانواده و تزلزل در بنیان آن خواهد بود.

ه) عفت و چشم پوشی از غیر

یکی از وظایف اساسی زن که هم از نظر حساسیت و نیاز روانی حائز اهمیت است و هم با توجه به موازین شرعی و اجتماعی بایستی آن را رعایت کرد عفت زن و حفظ خویش در مقابل افراد نامحرم و وفاداری کامل نسبت به شوهر است.

در زندگی خانوادگی، کمال روانی شوهر غیرت و کمال رواین زن عفت است و این درو صفت در کنار یکدیگر خانواده را در درون به سوی وحدت روانی صمیمیت و عشق دوجانبه سوق می دهد و از آلودگی های اخلاقی خانواده و جامه جلوگیری می کند وظیفه اساسی خویشتن داری و عفت به عهده زن است و بایستی در زندگی مشترک حتی در روابط معمول با آشنایان و افراد فامیل که نامحرم هستند مورد توجه قرار گیرد. (میلیانی قر، ۱۳۸۳، ص ۲۱-۲۲)

و) مدیریت و تدبیر امور خانه

مدیریت و اداره خانواده بیشتر به عهده زن است این مدیریت هم در جنبه عاطفی و روانی است و هم در اداره امور جاری در منزل هرچند شوهر نیز در هر دوجنبه باید شریک و سهیم باشد لیکن ارتباط عمل و تدبیر اساسی را باید زن برعهده بگیرد زن باید برای ایجاد فضای مناسب عاطفی و روانی نیز محیط زیبا و نشاط بخش در خانه برنامه ریزی کند و حتی در صورت نیاز آموزش های لازم را ببیند تا بهتر در خانه یک مدیر خوب و موفق باشد و خلق و خوش و نیکویی خانم منزل یکی از پایه های نگهدارنده و حتی شاید بتوان ادعا کرد اصلی ترین ستون زندگی مشترک محسوب می شود. زبان خوش چیزی نیست جز رعایت احترام طرف مقابل و به کارگیری الفاظ و عباراتی که کمترین میزان تنش را مابین طرفین ایجاد کرده و بهترین نتیجه را به بار می آورد. نشاط و سرزندگی خوشرویی زن اگر همراه با حوصله و صبوری باشد شوهرش خوشبخت ترین مرد عالم است. مردی که خسته از فشار محیط کار به خانه می آید و در پی یافتن مکانی امن است تا تجدید قوا کند. تنها زن می تواند چنین محیطی را برای او فراهم کند. (کیهان تیا، ۱۳۷۶،

۲-۲-۲- نقش مادر

نقش ویژه زن در قالب مادر و پایه و اساسی خانواده در مراقبت و تربیت فرزند و دادن عواطف لازم به وی و توجه به رشد سالم جسمی و روانی فرزند اهمیت خود را مشخص می‌سازد. فرزندان برای رشد روانی سالم خود نیاز به وجود مادری با محبت و با عاطفه با انرژی و شاد دارند. (جوادی آملی، ۱۳۷۶، ص ۹)

الف) مناسبات مادر و کودک

یکی از اساسی‌ترین و با اهمیت‌ترین و شاید هیجان‌انگیزترین مسائلی که انسان در سالهای متمادی تجربه کرده همین رابطه بین مادر و کودک است اگر این رابطه صحیحی باشد بردیگری روابط کودک اثر گذارده و در برقراری یک رابطه صحیح با اجتماع موثر خواهد بود تقریباً همه مادران سعی دارند که این مناسبات در یک مجرای صحیح و هماهنگ شکل بگیرد. آنها می‌کوشند که این رابطه از طرف آنها برقرار شود بلکه کودک نیز در برقراری آن فعال باشد ولی اغلب این کوشش‌ها اب شکست روبرو می‌شود باید گفت که این عدم موفقیت نه به دلیل عدم توانایی مادر است بلکه به نوع شخصیت کودک نیز بستگی دارد برقرار شدن رابطه صحیحی میان مادر و کودک نه فقط آشنا بودن با وظایف مادری و مهارت مهم است بلکه آشنایی مادر با خصوصیات روانی و رفتاری کودکی در حال رشد است نیز اهمیت دارد اگر کودک در مقابل دیدگاه مادر می‌ایستد و لجابت می‌کند و اگر بداند که همه کودکان در این سن این چنینی هستند نگرانی مادر و برخورد او با کودک به حداقل خود خواهد رسید و مشکلات رفتاری کمتری به وجود خواهد آمد. (امیری برد، ۱۳۸۱، ص ۳۱-۳۲)

ب) سلامت روان کودک

نیلی عقیده دارد که مشکلات روانی کودکان از ندانم کاری‌های پدر و مادر به وجود می‌آید نباید فرزندشان را مجازات کنند روابط خانوادگی میان پدر و مادر و فرزندان بایستی بر اصل برابری پایه گذاری شود. پدر و مادر نباید نگران آینده فرزندشان باشند، زیرا نسل آینده با احترام به ارزش‌های دید راههای تازه ای جهت زندگی خود پیدا نموده و با بی‌عدالتی مبارزه خواهد کرد و کودکان باید مستقل و آزاد پرورش یابند. زیرا آزادی و استقلال کمک می‌کند تا نیروی روان آنها

همیشه گرو و پرشور باقی بماند. ((جوادی آملی، ۱۳۷۶، ص ۹)

نتیجه گیری

حل مشکلات زن و خانواده مسلمان تنها در پرتو علمی اندیشیدن و مبنا قرار دادن کتاب آسمانی و سیره نبوی امکان پذیر است. امام خمینی (ره) در مراجعه به متون مقدس به جای توقف بر نصوص و با اکتفا به فتوای فقها عظام لازم است درعین پذیرش آن به فضای نظریه پردازی علمی قابل استناد به وحی پای نهاد و ایه های محکمی برای سیاست گذاری و برنامه ریزی کلان مبتنی بر انگاره های اسلامی بنا کرد. این حرکت ارزشمند اگرچه از پرسش گری و نقد انگاره های موود آغاز می شود اما می تواند نگاه جامعه علمی به سوی نگرشی نوین معطوف نماید نگرشی که ضمن توجه به کار آمدی و حجیت بارویکرد خانواده-نگر هم به حل معضلات اجتماعی می اندیشد و هم داعیه دفاع از زنان را در سر دارد تنها باچنین رویکردی است که میت ون به اصالح جامعه و حل مشکلات امیدوار بود. زن در طول تاریخ در وضعیت اسفباری قرار داشت که باظهور اسلام همه تفکرات غلط و نگرش های تحقیر آمیز نسبت به زن مردود شد و زن به مرتبه واقعی و مقام انسانی خود حقیقتا معرفی شد.

زن با خودسازی و سپس به تربیت صحیح و مناسب فرزندان و شوهرداری نیکو در خانواده خودسازی می کنند و افراد خانواده را در مسیر کمال و کس فضائل رشد می دهد و نیازهای مادی و معنوی و عاطفی آنها را تامین می کند و در این صورت نقش مهم و به میزان را نه تنها در خانواده بلکه در جامعه ایفا می کند. خداوند درقرآن خانواده ار مقدس ترین نماد معرفی می کند و زن و مرد را مایه آرامش و مکمل یکدیگر میداند. اسلام از طرفی اطاعت زن از همسر خویش ار واجب می کند امام از زن به طور کلی سلب اختیار نمی کند بلکه به او حریت، شخصیت و استقلال فکر و نظر می دهد و حقوق طبیعی او را به رسمیت می شناسد.

قرآن شرافت مادی و نقش تربیتی زن در خانواده را ارزشی بی همتا معرفی می کند و زنان و مادران الگو و نمونه که همراه با نقش همسری و تربیتی در خانواده حضور فعال در صحنه های سیاسی و اجتماعی جامعه داشته اند را می ستاید.

فهرست منابع

۱. افرازی، شهلا، جامه شناسی در خانواده، تهران، نشر روشنگران، ۱۳۷۶.
۲. امیدی برد زرد، مرضیه، بررسی رابطه سلامت روانی بین مادران و فرزندان دختر، بهبهان، بی تا.
۳. پایدار، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، مجموعه کتاب قصار رسول اکرم (ص)، تهران، نشر جاویدان، ۱۳۷۶.
۴. جوادی آملی، عبدالله، زن در آینه جلال و جمال، قم، نشر اسراء، ۱۳۷۳.
۵. حقانی زنجانی، حسین، حقوق خانواده در اسلام، قم، دارالتبلیغ اسلامی، بی تا.
۶. دانا پروکس، هفت راز زنان موفق، ترجمه غلامرضا صالحی معوا، تهران، خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۸۱.
۷. سبحانی محمدتقی، الگوی جامع شخصیت زن مسلمان، قم، انتشارات هاجر، ۱۳۹۰.
۸. طباطبائی، محمدحسین، زن در اسلام، قم، انتشارات: نشر طباطبائی، ۱۳۸۴.
۹. عسکری، حسین، نقش بهداشت روان در زندگی زناشویی ازدواج و طلاق، تهران، نور تکس، ۱۳۸۰.
۱۰. قائمی، علی فس کودک و خانواده، نابسامان، تهران، امن اولیا مربیان، بی تا.
۱۱. کمالی، علی، قرآن و مفاهیم زن، قم انتشارات آسوه، ۱۳۷۱.
۱۲. کیهانی تبا، اصغر، زن امروز مرد دیروز، تجلیبیر اختلاف زناشویی، تهران، نشر مادر، ۱۳۷۶.
۱۳. مطهری، مرتضی، حقوق و تکالیف زن در اسلام، مجله رواق اندیشه شماره ۳.
۱۴. موسسه تنظیم نشر آثار اما (ره) و دیگران، زن در اندیشه امام خمین، تهران، ۱۳۷۴.
۱۵. میلانی فر، بهروز، بهداشت روانی تهران، نشر قومس، ۱۳۸۳.
۱۶. نوری همدانی، آیت اله العظمی حسین، جایگاه بانوان در اسلام، قم، انتشارات مهدی موعود، ۱۳۸۸.

نقش زن در تمدن سازی اسلامی

فرشته مرادی

چکیده

از همان زمان که تاریخ حیات بشر رقم خورد، زنان پا به پا و همدوش مردان در تمام عرصه های زندگی حضور داشتند. زنانی که استمرار حیات بشریت به دست آنان رقم می خورد و مفتخر به تربیت مردان بزرگ تاریخ بوده اند؛ همواره سهم بسزایی در تأثیرگذاری بر تمامی شؤن اجتماعي و سياسي داشته اند

سؤال اصلی که اینجا مطرح است نقش زن در تمدن سازی اسلامی چیست؟ که زن در تمدن سازی اسلامی نقش به سزایی داشته است نمونه و الگوی زنان حضرت خدیجه و حضرت زهرا و سمیه و ... که با ایشار خود و تلاش خود درخت اسلام را حفظ کردند.

لذا بر این حسب که اسلام این ارزش را برای زن قرار داده است تا زن پا به پای مرد در نگهداری اسلام تلاش کرده است تا با این نوشتار الگویی مناسب برای زن تعریف کرده باشد.

بنابراین یک زن می تواند نقش اساسی در ایجاد تمدن خصوصا تمدن اسلامی داشته باشد که در اینجا با روش توصیفی، تحلیلی و بررسی آیات و روایات به آن پرداخته شده است.

کلیدواژه: زن، تمدن، اسلامی، رفتار، جایگاه.

مقدمه

خداوند متعال انسان ها را در قالب مردان و زنان به نیکوترین شکل و صورت آفریده و به هر یک جایگاه خاص به خود را داده است، چنانکه جایگاه هر موجود در جهان هستی، تابع اصل عدل و حکمت الهی است.

به طور کلی در نظام هستی، هر موجودی دارای دو جایگاه است؛ جایگاه «عام» «خاص» جایگاه عام زن، همان جایگاه موجودات دیگر به عنوان آفریده ی خدای متعال است. به لحاظ جایگاه خاصی که زن در این جهان دارد می توان گفت او به مقتضای خلقت خویش از جایگاه ممتازی نیز برخوردار است که مرد قابلیت جانشینی آن را ندارد. جایگاهی که اگر آن را به عنوان یک امر الهی و عقلی، به انجام رساند به کمال انسانی خویش خواهد رسید.

یک زن اگر الگوی مناسب خود را شناسایی کند و آن الگوی نمونه که مورد تایید اسلام است را الگوی خود قرار دهد مسلماً طبق الگوی خود به کمال می‌رسد از این رو به معرفی و شاخصه های یک زن پرداخته شده است. و چگونگی الگو پذیری ای است که نقش خود را در زندگی پیدا کرده و به انجام نقش و وظایف خود پرداخته شود نمونه آن جایی حضرت زهرا بهترین مادر جای دیگر بهترین همسر و در جای دیگر بهترین خطیب اسلام است، زیرا نقش خود را می‌داند.

در این مقوله به سؤالاتی از قبیل جایگاه زن در قرآن و اسلام چیست؟ امتیازات زن در چیست؟ نمونه زنان اسوه و الگو چه کسانی هستند؟ وجه اشتراک زن و مرد در چیست؟ پرداخته شده است.

۱- مفهوم‌شناسی تمدن

تمدن از ریشه مَدَن است. مدن: متمدن کرد، آباد کرد، ساخت؛ مَدَن: يَمْدُنْ مَدُوناً بِالْمَكَانِ: در آن مکان اقامت گزید. مَدَنَ الْمَدِينَةَ: به آن شهر رفت. مَدَنَ يَمْدُنْ تَمْدِيناً الْمَدَائِنَ: آن شهرها را پایه گذاری کرد و ساخت. تَمْدَنَ يَتَمَدَّنْ تَمَدُّناً: اخلاق شهر نشینان را پیدا کرد، متمدن شد و از حالت توحش بیرون آمد. (معلوف، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۱۷۶۷؛ ثروت، ۱۳۸۸، ص ۱۲۰۴). مَدَن: يَمْدُنْ مَدُوناً فَلَانٌ: فلانی به شهر آمد، وارد شهر شد؛ تَمْدَنَ يَتَمَدَّنْ تَمَدُّناً: شهر نشین شد، متمدن شد؛ تَمْدِيْنُ يَتَمَدِّيْنُ تَمَدُّيْنًا: شهر نشین و مرفه شد، و از وسائل تمدن استفاده کرد (انیس، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۱۸۳۷؛ بیهقی، ۱۳۹۴، ج ۱، ص ۱۰۴۵).

تمدن: (مصدر) شهر نشین شدن باخلاق و آداب شهریان خوگر شدن؛ (اسم) همکاری افراد یک جامعه در امور اجتماعی اقتصادی دینی سیاسی و ... تمدن داشتن، دارای تربیت بودن، شهر نشین بودن و در مرحله کامل تربیت اجتماعی قرار داشتن (عطاری، ۱۳۹۱، ج ۳، ص ۲۷۰).

۲- قلمرو قدرت و فرهنگ

عامل اصلی مظلومیت زن را دو قلمرو می‌توان خلاصه کرد:

۱-۲ قلمرو قدرت

مردانی که در اجتماع، حکومت و قدرت را در اختیار داشتند از قدرت خود سوء استفاده کرده عرصه زندگی را از همه جهت بر زنان تنگ کرده بودند و به آنها فرصت اظهار وجود نمی دادند.

زن، مظلوم و مقهوری بود که نه در عرصه کار و اقتصاد به او میدان داده می شد که گاهی در جهت ابراز استعداد خود بردارد و در رشته ای از رشته های اقتصادی، صنعت، زراعت و تجارت به فعالیت پردازد و نه در عرصه علم هنر و تحقیق، قدرت و فرصت اظهار وجود داشت.

مکتب ها، مدرسه ها و دانشگاه ها و به طور کلی مراکز علم و تحقیق همه و همه در انحصار، پسران و مردان بود و زن ها در محضر استاد نمی توانستند بنشینند و نه حق قلم دست گرفتن را داشتند، زندگی آنها در زیر چتر ظلم، جهل و گوشه انزوا سپری می شد. آنها در صحنه حکومت و سیاست نیز جایگاهی نداشتند نه کسی آنها را لایق پست و مقامی می دانست و نه کسی به آنها فرصت اظهار رأی و نظر می داد و اگر مورد تجاوز و ظلم قرار می گرفتند هیچ دادگاهی به حرف آنها گوش نمی داد و کسی به فریادشان نمی رسید و بالاخره همه سرنوشت شان به دست مردان ورق می خورد و در زندگی خود چاره ای جز تسلیم و رضا نداشتند (علامه طباطبایی، ۱۳۹۵، ص ۱۵۰).

۲-۲_ قلمرو فرهنگ

باید توجه کرد که فرهنگ نقش مهمی در سازندگی افکار و عقاید مردم دارد و در حقیقت، فرهنگ های ملت ها قالب هایی هستند که طرز تفکرها و جهان بینی ها و باورهای ملت ها در آن قالب ها ریخته و ساخته می شود. براین اساس، در فرهنگ های ملت های جهان از آغاز، این فرهنگ غلط جا افتاده بود که زن، انسان درجه دوم است و خلقتاً انسانی است.

در سطح پایین، حيله گر و بی وفاست، مایه شرم و بلاست. این مطالب اندازه ای مکرر در نظم و نثر و ضرب المثل ها و حکایت ها و کتاب ها گفته شده بود که در اذهان و افکار عموم جا افتاده و رسوخ پیدا کرده بود، حتی زن ها نیز خودباوری را از دست داده و در روح آنها خود کم بینی به وجود آمده، به این مطالب به عنوان یک سرنوشت، تن در داده بودند (همان، ص ۱۶۰).

۳_ جایگاه زن در اسلام

عدالت اقتضا می‌کند که بین حقوق و تکالیف هم تناسب برقرار باشد و در برابر هر حقی، تکلیفی؛ و در ازای هر تکلیفی، حقی باشد. اگر زن یا مرد تکلیف خاصی بر عهده می‌گیرد، در قبال آن از حق خاصی هم بهره‌مند گردد. اگر حقوق را به مردان بدهیم و تکالیف را بر گردن زنان بگذاریم؛ یا در قبال تکلیفی که بر زنان بار می‌کنیم، حقی برای شأن او قرار ندهیم؛ این عمل، ظلمی آشکار است. اما بهره‌مندی حقوقی بیش‌تر برای کسی که تکلیف بیش‌تری هم بر عهده دارد، ظلم نیست و عین عدل است که به شرح زیر بیان می‌شود:

۱_۳ جایگاه زن در قرآن

در روزگاری که در تمام فرهنگ‌های اقوام و ملل جهان زن به عنوان یک موجود پست و انسان درجه دوم مطرح بود و تلخی و محرومیت بر همه ابعاد و زندگی او سیاسی، فرهنگی و اقتصادی سایه افکنده و مورد بدبینی‌ها و آماج تهمت‌ها بود و از هیچ روزه‌ای بر افق زندگی او روشنایی نمی‌تابید، و همه درها بر روی او بسته بود، خورشید اسلام طلوع کرد و افق زندگی او را از کران تا کران روشن نمود و ندای عطوفت آمیز پیغمبر رحمت، حضرت محمد روح نشاط و امید در کالبد او دمید و راه ترقی و تکامل را به روی او از همه جهت باز کرد. آن حضرت موقعیت مهم زن در اجتماع بشری و جایگاه بلند او شایستگی‌ها و استعدادهای فراوانی را که دست آفرینش در وجود این موجود بدیع قرار داده است را گوشزد کرد و آیه‌هایی از قرآن مجید را در رابطه با معرفی مقام مهم زن و ارزش والای او برای مردم بیان نمود. زن را به عنوان اینکه مانند مرد یک انسان کامل است و شایسته همه کمالات و کرامت‌های انسانی است و شایستگی خلیفه الهی بودن را دارد معرفی کرد. مبانی قرآنی و روایی معتبر عبارتند از:

۱_۱_۳ متن اصلی اسلام

در خود قرآن، زن از همان خمیرمایه‌ای آفریده شده که خمیرمایه آفرینش مرد بوده است. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنُكَونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ (اعراف (۷): ۱۸۹) پس زن و مرد از حیث ذات یکسان و هم مرتبه می‌باشند و مرد بر زن برتری ذاتی ندارد.

۲_۱_۳ مخاطب قرآن

مخاطب قرآن نه مرد، بلکه انسان اعم از زن و مرد است. (ناس، بنی آدم، انسان)

۳-۱-۳ برتری زن یا مرد

از نظر قرآن نه مرد برتر است و نه زن، بلکه برتر و مقرب تر در نزد خدا (که حقیقت برتری است) مردان و زنانی اند که تقوای بیش تری دارند **يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ** (حجرات (۴۹): ۱۳).

۳-۱-۴ تفاوت زن با مرد

برخلاف توهم گذشتگان که عمل زن را ارزش مند و مقبول درگاه خدا نمی دانستند از نظر اسلام هیچ تفاوتی بین زن و مرد نیست و ملاک قبولی اعمال، صالح بودن آن ها و ایمان عمل کننده است: **وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا** (نساء (۴): ۱۲۴) و **فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ** (آل عمران (۳): ۱۹۵).

۳-۱-۵ مسئولیت اجتماعی زن و مرد

مسئولیت اجتماعی زن و مرد یکسان است.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (توبه (۹): ۷۱) چون زن و مرد دو جنس هستند و تفاوت هایی در استعداد و توانایی ها دارند؛ از حیث حقوق و تکالیف هم تفاوت هایی دارند. اگرچه آنان در حقوق و تکالیف متفاوتند؛ اما این تفاوت ها با ویژگی ها و استعدادهای هر کدام تناسب دارد و عدالت کاملاً لحاظ شده است. تفاوت حقوق و تکالیف اگر مبتنی بر تفاوت های طبیعی و خلقتی و متناسب با آن ها باشد، ظلم نیست؛ بلکه عین عدالت است. تساوی حقوق و تکالیف در شرایطی که از حیث خلقت و ویژگی های خلقتی با هم تفاوت دارند، عین ظلم و بی عدالتی است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۱۴۰).

۳-۲-۳ امتیازات مقام زنان

قرآن کریم ویژگی های منحصر به فردی را برای زنان بر می شمرد که برخی از آنها عبارت اند از:

۳-۲-۱ زن و تکثیر نسل انسان

وجود چنین جایگاهی برای زن، مسئولیت و وظیفه ای او را در مرتبه ای انسانی بسیار سنگین کرده تا آنجا که اگر وظیفه انسانی را با وجود چنین جایگاهی ترک می گوید، پایه و اساس فساد اخلاقی خواهد شد و اگر مسئولیت الهی حق را در

این جایگاه عظیم تن دهد سعادت فردی و اجتماعی را تضمین کرده است به جهت وجود چنین جایگاه ممتازی، دامن زن، مدرسه‌ی انسانسازی و او خود مربی این مدرسه انسانی است (امین-زاده، ۱۳۷۳، ص ۲۱) خداوند متعال در این باره می‌فرماید: نَسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنِّي شِئْتُمْ (بقره (۲): ۲۳۳) زنان شما کشتزار هستند پس به کشتزارهایتان نزدیک شوید هرگاه که خواستید»

در اینجا زنان تشبیه به مزرعه شده‌اند و این تشبیه ممکن است برای بعضی سنگین آید که چرا اسلام درباره‌ی نیمی از نوع بشر چنین تعبیری کرده است؟ در حالی که نکته‌ی لطیفی در این تشبیه نهفته شده، در حقیقت قرآن می‌خواهد ضرورت وجود زن را در اجتماع انسانی نشان دهد که زن وسیله‌ی خاموش کردن شهوت و هوسرانی مردان نیست بلکه وسیله‌ای است برای حفظ حیات نوع بشر، این سخن در برابر آنها که نسبت به جنس زن همچون یک بازیچه یا وسیله هوسرانی می‌نگرند هشدار محسوب می‌شود آری رحم زن دیندار، کشتزار مناسبی جهت پرورش انسان الهی می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۱۴۱).

۲-۲-۳ زن و ایجاد آرامش

نشانه‌های او اینکه همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید. خداوند متعال در آیات متعددی زن را مایه آرامش زندگی معرفی می‌کند

مِنْ ءَايَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا (روم (۳۰): ۲۱)

خداوند متعال در این آیات، آفرینش زنان را که مایه آرامش‌بخشی به زندگی است را از نشانه‌های خود معرفی می‌کند. به راستی وجود همسران با این ویژگی‌ها، برای انسان‌ها که مایه‌ی آرامش زندگی است یکی از مواهب بزرگ الهی محسوب می‌شود و اگر کسی تفکر و تعلق کند متوجه می‌شود که این دو جنس مکمل یکدیگرند و مایه‌ی شکوفایی و نشاط و پرورش یکدیگر می‌باشند و زن است که کانون خانواده را گرم و با نشاط نگه می‌دارد و باعث رشد و کمال انسان می‌شود. آری خداوند متعال همسر بودن زن را آیه خویش خوانده و اثر وجودی او را سکون دانسته. و این خود دلالت بر ویژگی ممتازی دارد که در زن وجود دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۱، ج ۱۶، ص ۴۱۲).

۳-۲-۳ زن و مقام مادری

از دیگر ویژگی‌های ممتاز زنان که سیمایی انسانی و رحمانی به آنها بخشیده

است، شأن و منزلت مادری است. خداوند متعال در این باره می‌فرماید:

وَصَيَّنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا (احقاف (۴۶): ۱۵) ما به انسان توصیه کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند، مادرش او را با ناراحتی حمل می‌کند و با ناراحتی بر زمین می‌گذارد و دوران حمل و از شیر بازگرفتنش سی ماه است. در این آیه لزوم حق‌شناسی در برابر مادر یادآور شده و بر سه محور اساسی تأکید می‌شود:

الف- دوران حمل: حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا (احقاف (۴۶): ۱۵) قرآن کریم در این آیه رنج‌ها و مرارت‌های مادران را در دوران حمل خاطرنشان می‌سازد.

ب- وضع حمل: وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا (احقاف (۴۶): ۱۵) بر اساس این آیه مادران به هنگام وضع حمل نیز سختی و رنج فراوانی را متحمل می‌شوند.

ج- دوران شیردهی: حَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا (احقاف (۴۶): ۱۵) دوران طولانی مدت شیردهی نیز یکی دیگر از مقاطع پر زحمت دوران زندگی مادران است که در این آیه مورد تأکید قرار گرفته است.

وی در طول این سی ماه بزرگترین ایشار و فداکاری در مورد فرزندش انجام می‌دهد، چنانکه با صبر و حوصله تمام نیازهای فرزند را تشخیص داده و برآورده می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۱، ج ۲۱، ص ۳۲۵).

۴- زنان پیشتاز عرصه فرهنگ

نمونه‌های بارز نبوغ فکری زن، همتایی او با مرد در مهمترین فضیلت‌هایی است که خدا برای انسان ذکر می‌کند. آمار و ارقام پیشگامان دین نشان می‌دهد که کنار مردانی مانند پیامبر، امیرالمومنین و یاسر زنانی چون خدیجه، فاطمه و سمیه در صف مقدم حضور دارند و تقدم اسلام آنها نیز سبق رتبی است زیرا بسیاری از مردها در تشخیص حقانیت اسلام مردد بودند ولی حضرت خدیجه حق را تشخیص داد. شاید هم بسیاری از مردان تشخیص دادند که حق با نبی اکرم است ولی خلاف حضرت خدیجه آنان شهامت پذیرش نداشتند.

به هر روی، پا گذاشتن بر سنت باطل و فرسوده و پذیرش دین حق جدید، هم فکری و فرهنگی می‌طلبد و هم شهامت سنت باطل شکنی و در شرایطی که بسیاری از مردها فاقد هر دو اصل یا یکی از این دو بودند، خدیجه واجد هر دو اصل بود و

به همین جهت از نثار مال دریغ نکرد. چنانکه سمیه نیز نه تنها بر اثر بلوغ فکری و فرهنگی حقانیت دین را تشخیص داد و مسلمان شد بلکه با شکیبایی کم نظیر شکنجه های طاقت فرسا را تحمل کرد و رسول خدا با مشاهده شکنجه ها می فرمود:

ای آل یاسر! صبر و بردباری را حفظ کنید که وعده شما بهشت است. آنها چنان ایمانی به غیب داشتند که شهادت را قربانی غیب کردند و در نتیجه سمیه در ردیف اولین شهید اسلام قرار گرفت، پس در خط مقدم اسلام آورندگان، شهیدان، مبارزان، تنها مردان نبوده اند بلکه زنان نیز حضور داشته اند اینها نمونه هایی از حضور زن در بخش نبوغ فرهنگی و ایشار و نثار عقل عملی است. دین بشر را با دید جمعی می نگرد و صرف نظر از وجود یا عدم وجود جامعه حقیقی، برای انسان یک هویت جمعی معتقد است از این رو وظایفی را به نام مسائل اجتماعی مطرح می کند و مسلمانان را به انجام آنها فرا می خواند.

آنها که از نبوغ برخوردار نیستند یا تک اندیشند و فقط به خود می اندیشند یا خطوط کلی اجتماعی را درک نمی کنند یا در صورت درک آن توان نثار و ایشار ندارند، از این رو در صحنه اجتماع قدم نمی نهند. اهل قیام و اقدام هم هویت اجتماعی بشر و هم لزوم فداکاری برای گرامی داشت هویت جمعی را به خوبی درک کرده اند.

۱-۴ ویژگی زنان برجسته

سخنان رهبران الهی نه مخصوص مرد است و نحوه پذیرش آن ویژه اوست و نه در صدر اسلام چنین بود که مردها در امور سیاسی و اجتماعی پیشگام باشند چنانکه در انقلاب اسلامی نیز حضور در صحنه سیاسی و اجتماعی وظیفه مشترک زن و مرد است و حضرت امام خمینی و دیگر مسئولان نظام بر این حضور مشترک تاکید داشته و دارند.

تبلیغات درباره اشخاص بسیار موثر است مثلاً ابوذر از جهت مبارزه شهره آفاق شده است، زیرا مبارزات زبانی و عملی او در کتاب ها ثبت و در سخنرانی ها نیز از آن ها یاد شده است و بارها به صورت فیلم و دیگر اشکال تبلیغی عرضه شده است ولی درباره زنانی اباذر گونه که در صحنه جنگ کاملاً حضور داشته در تشجیع نیروهای اعزامی و رزمی به آیات قرآن و احادیث رسول خدا تمسک می نمودند و دعوت و رهبری این ها بر محور قرآن کریم بود تبلیغات مفید

کافی صورت پذیرفته است.

این زنان از آیات قرآن به اندازه کافی اطلاع داشتند آیات قرآن را به جا تلاوت می کردند و آنها را دلیل سخنان خود قرار می دادند و نه تنها در زمان قدرت بلکه در زمان ضعف نیز حضور ذهنی آنها به آیات قرآن سبب شد که بتوانند از آنها مدد بگیرند و اباذر گونه اعتراض کنند، چنان که هنگام قدرت نیز همچون مالک اشتر دفاع می کردند، به هر روی اگر زنان اباذر گونه و کارهای آنان در جنگها و صحنه های سیاسی اسلام به خوبی شناسانده می شود، روشن می گردید که زن ها در پیش برد مسائل نظامی در صدر اسلام چون اباذر و مالک اشتر در صحنه بوده اند. این گونه فعالیت ها در حالت سرا و ضرا از زنان فرزانه فراوان به یاد مانده است.

۴_۳_ نمونه زنان برجسته

قرآن کریم در آیات متعددی از زنان نام می برد که نقش بزرگی در تاریخ زندگی پیامبران الهی داشته اند و خداوند به بزرگی از آنها یاد کرده است. و در صدر اسلام تا الان زنانی بودند که اسلام را حفظ کردند مانند حضرت خدیجه، حضرت زهرا، حضرت زینب، که برخی از آنها عبارت اند از:

۴_۳_۱_ حضرت زهرا (س)

قرآن کریم اگر چه به صراحت از این بانوی بزرگ عالم اسلام یاد نکرده است، اما آیاتی وجود دارد که به گفته مفسران، منطبق بر حضرت فاطمه (سلام الله علیها) می شود.

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ؛ (کوثر (۱۰۸: ۱) ای رسول ما به تو عطای بسیار بخشیدیم. پس برای پروردگارت نماز بخوان و قربانی کن! دشمن تو قطعاً بریده نسل و بی عقب است

«کوثر» یک معنی جامع و وسیع دارد و آن خیر کثیر و فراوان است که می تواند مصادیق زیادی داشته باشد؛ اما بسیاری از بزرگان شیعه یکی از روشن ترین مصادیق های آن را وجود مبارک حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) دانسته اند چرا که شأن نزول آیه می گوید: «آنها پیغمبر اکرم را متهم می کردند که نسلی نخواهد داشت. قرآن ضمن نفی سخن آنها می گوید: «ما به تو کوثر دادیم.» و از این تعبیر استنباط می شود که این «خیر کثیر» همان فاطمه (سلام الله علیها) است زیرا نسل و ذریه پیامبر به وسیله همین دختر گرامی در جهان انتشار یافت.

نسلی که نه تنها فرزندان جسمانی پیغمبر بودند، بلکه آئین او و تمام ارزش‌های اسلام را حفظ کردند و به آیندگان ابلاغ نمودند، نه تنها امامان معصوم اهل بیت که آنها حساب مخصوص به خود دارند بلکه هزاران تن از فرزندان حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها) در سراسر جهان پخش شدند که در میان آنها علمای بزرگ و نویسندگان و فقه و محدثان و مفسران والامقام بودند که با ایشار و فداکاری در حفظ آئین اسلام کوشیدند و این آیات نشانگر مقام شامخ حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) به عنوان الگوی زن نمونه می‌باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۱،

ج ۲۷، ص ۳۷۷)

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَابْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ (شیخ طوسی، ۱۴۱۳، ج ۲، ص ۴۸۵؛ طبرسی، ۱۴۰۶، ج ۲، ص ۷۶۳؛ فخر رازی، ۱۴۲۰، ج ۸، ص ۲۴۷؛ زمخشری، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۳۶۸؛ آلوسی، ۱۴۱۵، ج ۲، ص ۱۸۱)؛ «هر گاه بعد از علم و دانشی که (در باره مسیح) به تو رسیده، (باز) کسانی با تو به محاجّه و ستیز برخیزند، به آنها بگو: بیاپید ما فرزندان خود را دعوت کنیم، شما هم فرزندان خود را؛ ما زنان خویش را دعوت نماییم، شما هم زنان خود را؛ ما از نفوس خود دعوت کنیم، شما هم از نفوس خود؛ آن گاه مباحله کنیم؛ و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم.

پس هر که در این باره پس از دانشی که تو را حاصل آمده با تو محاجه کند بگو بیاورید پسرانمان و پسرانمان و زنانمان و زنانمان و ما خویشان نزدیک خود را فراخوانیم؛ پس مباحله کنیم و لعنت خدا را بر دروغ‌گویان قرار دهیم در آیه فوق خداوند به پیامبر خود دستور می‌دهد که هرگاه پس از استدلالات روشن، کسی درباره عیسی با تو گفتگو کند و به جدال برخیزد به او پیشنهاد مباحله کن که زنان و فرزندان خود را بیاورند و تو هم فرزندان و زنان خود را دعوت کن و دعا کنید تا خداوند دروغگو را رسوا کند در این کار سرنوشت‌ساز و حساس زهرا (سلام‌الله‌علیها) همپای، شوهر و دو فرزند خود شرکت کند، خداوند برای تکریم وی، واژه‌ی «نساءنا» به کار برد، چرا که پیامبر غیر از زهرا (سلام‌الله‌علیها) هیچ زنی برای مباحله نیاورد

این آیه بیانگر این است که تفاوت جنسی در قرب به خدای تأثیری ندارد و زنان در مواقع حساس به سهم خود در پیشبرد اهداف اسلامی همراه مردان در

برابر دشمن ایستاده‌اند. همانگونه که صفحات درخشان زندگی فاطمه (سلام‌الله‌علیها) بانوی نمونه اسلام و دخترش (سلام‌الله‌علیها) زینب کبری و زنان دیگر گواه این حقیقت است (مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۵۸۱).

۴_۳_۲_ حضرت مریم (س)

حضرت مریم سلام الله علیها خود یکی از معجزات الهی به شمار می‌آید که بسیار مورد توجه خداوند متعال بوده است. هموست که زندگی خود را تحت سرپرستی یکی از پیامبران بزرگ خداوند یعنی حضرت زکریا علیه السلام سپری کرد. هموست که خداوند متعال از غیب او را روزی می‌دهد:

كَلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (آل عمران (۳): ۳۷) هر زمان زکریا وارد محراب او می‌شد، غذای مخصوصی در آن جا می‌دید. از او پرسید: «ای مریم! این را از کجا آورده‌ای؟!» گفت: «این از سوی خداست. خداوند به هر کس بخواهد، بی حساب روزی می‌دهد.

وی در عین پاکدامنی به خواست خدا باردار شد و چه افتخاری از این برتر که انسانی با فرشتگان هم سخن شود آن هم سخنی که بشارت برگزیدگی او از سوی خدا و طهارت و برتری او بر تمام زنان جهان باشد و این جز در سایه تقوا، ایمان و عبادت او محقق نمی‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۵۴۲)

حضرت مریم سلام الله علیها مورد خطاب ملائکه قرار می‌گیرد. او برگزیده خداوند بوده و برترین زنان در دوران خویش به شمار می‌آید، چنانکه از این آیه به روشنی مقام عصمت او نیز به دست می‌آید، چرا که او تطهیرشده به وسیله خداوند معرفی شده است.

باید خاطرنشان ساخت که در رابطه با عیسی (علیه‌السلام) صحبت از یک مادر نمونه و شایسته به صفات انسانی بدون دخالت پدر است که شاید در آن روزگار وجود پدری به این شأن و مقام از محالات بود و حکمت باری تعالی چنین اقتضا نمود که آفرینش روح الله را یکجا به مادری آراسته به کمال انسانی واگذار نماید و برای بزرگداشت مقام زن و مقام مادری، از او به کرات در قرآن خویش یاد کرده به این معنا که زن در خور چنین مقامی است. آری یک زن می‌تواند به چنین مقامی نائل شود که بزرگترین شخصیت در جهان خود باشد (همایونی، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۸۰).

۴_۳_۲_ سوده همدانی

دختر عمار بن اسک همدانی این است که قصه هاش جزء قصه معروف و ناب تاریخ است او از هوش اجتماعی بالایی برخوردار بود و نیز شرکت در صحنه سیاست را وظیفه خود می دانست سوده همدانی بعد از شهادت امیرالمومنین بر اثر گریه های مستر بن ارتات جهت شکایت به دربار امویان رفت و با معاویه به گفتگو پرداخت و از روشی که با آن امام علی را امتحان کرده بود او را امتحان کرد و شکایت مسئول اداره جامعه شهر خود را پیش معاویه برد و معاویه با تندی با او برخورد کرد و او را تحویل نگرفت تا اینکه سوده او را تهدید کرد که علیه تو شورش میکنیم و جریان چنین اتفاق مشابهی که در زمان امام علی افتاده بود را بیان کرد و برخورد امام نسبت به خود را بیان کرد:

ما شکایت مسئول اداره شهر خود را نزد امام علی بردیم، امام اول گریه کرد و دست به آسمان برداشت و عرض کرد خدایا من کارگزارانم را چنان تربیت نکردم که به آنها ظلم را اجازه داده باشم یا ترک حق خدا را تجویز کرده باشم آنگاه قطعه پوست از جیبش درآورد و در آن چیزی نوشت و آن نامه را به من داد و مشکل ما برطرف شد ولی اکنون مشابه این مشکل را به تو گزارش دادیم و تو ما را تهدید می کنی؟

معاویه با شنیدن صحبتها او مشکل آن زن را برطرف کرد ولی سوده آن را برگرداند و گفت باید مشکل جمعی ما حل شود نه خودم تنها که معاویه به او گفت این شهادت و شجاعت را علی در شما زنده کرده است ست که تنها به فکر خود نباشید در پی حقوق قبیل و عشیره و جامعه باشید سرانجام معاویه دستور داد آن خدمتگذار ظالم برکنار شود بنابراین حضور زن در مسائل اجتماعی و سیاسی مانند مرد است و نیز زن تنها نمی تواند برای استحقاق حقوق پایمال شده به محکمه های حاکمان عدل یا زور برود و حامی حقوق خود یا دیگران باشد بلکه موظف است حمایت حقوق دیگران را کاری معروف بداند و دفاع از حقوق شهر منهای حقوق جامعه را امری منکر تلقی کنند با این تفکر و بینش دیگر نباید گفت که چون ایمان زن کم است یا عقل ناقص است نباید در امور سیاسی دخالت یا از حقوق جامعه دفاع کنند (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۲۳۶).

۴_۳_۴_ عمه رسول اکرم

عمه رسول اکرم دختر عبدالمطلب بن هاشم افزون بر ایمان آوردن خود، فرزندش را نیز برای یاری دین خدا تشویق می نمود، وی از ادبیات والایی برخوردار بود

که در ثنای پدر، شعر و قطعه ادبی در خور توجهی سرود و عمری را به برکت گذراند و سرانجام در کمال کرامت در عهد عمر رحلت نمود. زندگی این بانو نشان می دهد که خود را مانند برادرش حمزه سیدالشهدا مسئول می دانست و تنها به اسلام فردی اکتفا نمی کرد، از این رو در صحنه سیاست فرزندش را تشویق می کرد تا دین پیامبر را یاری کند زیرا یاری دین در صدر اسلام کار آسانی نبود حتی گاهی یار زبانی به منزله یاری جنگی بود (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۲۳۷).

۵_ آزادی زن

جای تردید نیست که ممنوعیت زنان از شرکت در جهاد، قضاوت و حکومت بر مردم، سنت لازم بوده است. اینکه اسلام این محرومیت زنان را بی پاسخ نگذاشته و آن را با مزیتی برابر جبران کرده است. برای نمونه اگر زنان از فضیلت جهاد در راه خدا محروم شده اند، خداوند متعال این فضیلت را به فضیلتی دیگر هم پای آن جبران نمود، و مزایا و فضایلی را به زن داد که در آن، افتخاراتی حقیقی وجود دارد. اسلام خوب شوهرداری کردن را جهاد زن قرارداد.

شاید این مهم در بین ما که فعلاً در فضای زندگی اجتماعی فاسدی قرار داریم آنگونه که هست ارزش خود را نشان ندهد، ولی در جامعه‌ای که اسلام بر آن حاکم است، و هر چیزی به مقدار ارزش واقعیتش ارزش دارد، و همه تلاش‌ها و رقابت‌ها بر سری فضایل انسانی است که مورد رضامندی خداوند است، ارزش ویژه خود را دارد. خدایی که ارزش هر یک از فضایل را آنطور که هست می شناسد، و برای سلوک هر انسانی مسلک و راهی را معین نموده و انسان را به پیمودن آن راه تشویق نموده، و برای ملازم بودن بر خط که برایش ترسیم کرده، ارزشی را معین کرده، که برابر با انواع خدمات انسانی است. در چنین فضایی اعمالی که زنان انجام می دهند، دارای ارزشی هم وزن اعمالی است که مردان انجام می دهند در چنین جامعه ای هیچ خطی بر خط دیگر برتری ندارد (سبحانی، ۱۳۹۰، ص ۸۳).

۵_۱_ آزادی زن در تمدن غرب

تردیدی نیست که پیشگام در آزاد ساختن زن از اسارت و تامین استقلال او در تصمیم و عمل اسلام بود. اگر غربی‌ها قدمی درباره زنان برداشته اند از اسلام تقلید کرده‌اند.

اگرچه بد تقلید کرده و با آن بد برخورد کرده‌اند علت این که آنها نتوانستند به طور کامل از اسلام تقلید کنند، این است که احکام اسلام مانند حلقه های یک زنجیره به هم پیوسته است و روش اسلام به تمام معنا، سلسله حلقه ای است که در سیر اجتماعی تاثیر دارد.

محال است که بتوان ذیل نظام را بدون صدر آن به آن پیوند زد. کوتاه سخن اینکه غربی ها مساوات همه جانبه ای میان زن و مرد در حقوق برقرار کردند، و سال ها در این باره کوشش نمودند و خلقت زن و تأخیر کمالی اش را در نظر نگرفتند. دیدگاه عمومی آنان تقریباً این است که نقش زن در کمال و فضیلت به بدی تربیتی مربوط است که قرن ها با آن تربیت شده، و از آغاز خلقت دنیا تاکنون در محدودیت ساختگی به سر برده است، وگرنه طبیعت و خلقت زن با مرد تفاوتی ندارد. ایراد و اشکالی که به این دیدگاه وارد است این است که همان طور که خود غربی ها اعتراف کرده اند.

اجتماع از کهن ترین روزگار شکل گرفتنش، اجمالاً به نقش زن حکم کرده است، و اگر طبیعت زن و مرد مساوی بود، قطعاً خلاف آن حکم هر چند در روزگارانی آشکار می شد و نیز خلقت اعضای اصلی و غیر اصلی در طول تاریخ تغییر وضع می داد و مانند خلقت مرد می شد.

مؤید این سخن روش خود غربی ها است که نهایت تلاش و توجه خود را به کار برده اند تا زن را از عقب ماندگی نجات داده و پیشرفت و ارتقای او را فراهم کنند اما تاکنون توانسته اند میان زن و مرد تساوی برقرار سازند و پیوسته آمارگیری های جهان این نتیجه را نشان می دهد که در این کشورها در مشاغلی که اسلام زن را از آن محروم کرده است یعنی قضاوت، حکومت و جنگ اکثراً برتری بر مردان بوده و همواره عده ای کم از زنان عهده دار اینگونه مشاغل شده اند (دی آنجلیس، ۱۳۸۹، ص ۱۷۷).

۵-۲_ موقعیت اجتماعی زن در اسلام

اسلام میان زن و مرد از جهت تدبیر امور اجتماع با تصمیم گیری و کار تساوی برقرار کرده است. علتش این است که همان طور که مرد می خواهد زندگی کند زن هم می خواهد زندگی کند. به این دلیل که زنی و مردی در آنچه بنیه انسان در خوردن و آشامیدن و جزء این دو از لوازم بقا نیاز دارد برابرند. همانطور مرد می تواند خودش در سرنوشت خویش تصمیم بگیرد و مستقل عمل کند و نتیجه عمل

خود را مالک شود زن چنین حقی را دارد بدون هیچ تفاوت. پس زن و مرد در آنچه که اسلام و قرآن آن را حق می‌دانند برابرند، خداوند حق را با کلماتش برقرار می‌کند. چیزی که هست، خداوند در آفرینش زن، دو خصلت قرار داده که به آن دو خصلت، که زن از مرد امتیاز پیدا می‌کند:

۱- زن به منزله کشتزاری برای پیدایش نوع بشر قرار داده شده است، تا نوع بشر در این صدف تگون یافته و نمو کند و به همین جهت او احکام مخصوصی دارد و با همان احکام از مرد ممتاز می‌شود.

۲- خداوند، خلقت زن را لطیف قرار داد و برای اینکه زن مشقت بچه داری و رنج اداره منزل را تحمل کند شعور و احساس او را ظریف کرد.

همین دو خصوصیت یکی در جسم و دیگری در روح و در وظایف اجتماعی واگذار شده به او تاثیر دارد، این است مقام و موقعیت اجتماعی زن و با این بیان موقعیت اجتماعی مرد نیز روشن می‌شود و پیچیدگی و اشکالی که در احکام مشترک بین آن دو احکام مخصوص به هر یک از آن دو در اسلام هست، حل می‌گردد (طباطبایی، ۱۳۹۵، ص ۱۰۵).

۶_ احکام مشترک زن و مرد

در اسلام زن در تمامی احکام عبادی و حقوق اجتماعی شریک مرد است او مانند مردان می‌تواند مستقل باشد و هیچ تفاوتی با مردان ندارد نه در ارث و نه در کسب و معامله و تعلیم و تعلم و به دست آوردن حقی که از او سلب شده و نه در دفاع از حق خود و نه احکامی دیگر، مگر در مواردی که طبیعت زن اقتضا دارد که با مرد تفاوت داشته باشد.

عمده آن موارد، عهده داری حکومت و قضاوت و جهاد و حمله به دشمن است. البته از حضور در جهاد و کمک کردن به مردان در اموری چون: مداوای آسیب دیدگان محروم نیست و نیز مسئله ارث است که نصف سهم مردان ارث می‌برد و دیگری پوشاندن مواضع زینت بدن خویش است و نیز اطاعت از شوهر در هر خواسته‌ای که بهره‌بردن مربوط باشد. در برابر محرومیت‌ها با نقشه تلافی شده است یعنی هزینه زندگی به عهده پدر یا شوهر گذاشته شده و بر شوهر واجب شده که نهایت تلاش خود را در حمایت از همسر به کار ببرد و حق تربیت فرزند و پرستاری او نیز به زن داده شده است. این تسهیلات را هم برای او فراهم کرده که جان

و آبرو و از اینکه دنبال سرش حرف بزنند تحت حمایت قرار داده، و در ایام عالت حیض و نفاس، عبادت را از او ساقط کرده و در همه حالات، ارفاق لازم را روا داشته است. از مطالب گذشته، این نکته به دست می‌آید که زن در کسب علم، بیش از علم به اصول معارف و فروع دین وظیفه واجب دیگری ندارد و در تکلیف عملی هم همان احکامی را دارند (همان، ص ۱۰۹).

۱-۶ گفتاری در معنای قیومیت مردان بر زنان

قرآن کریم همواره عقل سالم انسان‌ها را تقویت می‌کند و جانب عقل را بر هوای نفس و پیروی شهوات و دلدادگی در برابر عواطف و احساسات تند و تیز ترجیح می‌دهد و در حفظ این ودیعه الهی از ضایع شدن سفارش می‌فرماید.

این معنا از آیات قرآن چنان روشن است که نیازی به دلیل دیگر ندارد. برای اینکه آیاتی که به صراحت و یا به اشاره و به هر زبان و بیانی این معنا را افاده می‌کند، بسیار زیاد است. قرآن کریم در عین حال، مسئله عواطف پاک، درست و آثار خوبی که آن عواطف در تربیت افراد و استواری امر جامعه دارد را از نظر دور نداشته است. چیزی که هست قرآن عواطف را از راه هماهنگ شدن با عقل تعدیل نموده و در نتیجه پیروی از چنین احساسات تعدیل شده‌ای، پیروی از حکم عقل است.

از دلایل تقویت جانب خردورزی در اسلام و قوام داشتن احکام آن بر اساس عقل، این است که همه اعمال، حالات و اخلاقیاتی را که به استواری عقل آسیب رساند و باعث تیرگی آن در قضاوت و در اداره شئون جامعه باشد تحریم کرده است، مانند: می‌خوارگی، قماربازی، معاملات ضرر وار، دروغ، بهتان، نسبت دروغ، غیبت و امثال اینها هر پژوهشگر اندیشمندی با مطالعه همین مقدار از احکام، به دست می‌آورد که زمام امور کلی جامعه را به کسانی باید سپرد که داشتن عقل بیشتر، امتیاز آنان است، چون تدبیر امور اجتماعی از قبیل حکومت، قضاوت و جنگ نیازمند به عقل نیرومندتر است و کسانی را که امتیازشان داشتن عواطف تند و تیز تر و امیال نفسانی بیشتر است از تصدی آن امور محروم سازد.

حضرت رسول حضور زنان برای خلقت و جراحی تعلیم و تعلم، کسب و تجارت، پرستاری بیماران، مداوای آنان و امثال اینها که وجود عواطف شدید منافاتی با مفید بودن عمل ندارد را از آن منع نکرد و در سیره نبوی نیز بسیاری از این کارها امضا شده است. آیات قرآن نیز خالی از دلالت بر مجاز بودن این گونه کارها برای زنان نیست چون لازمه آزاد بودن زن در اراده شخصی، این است که بتواند این

گونه کارها را انجام دهد. معنا ندارد از یک طرف زنان را در این گونه امور از تحت ولایت مردان خارج بداند و مالکیت آنان را در برابر مردان معتبر بشمارد و از سوی دیگر، آنان را از این که به اداره و اصلاح اموال خود اقدام کنند باز دارد. همچنین معنا ندارد به آنان حق بدهد که برای دفاع از خود در دادگاه طرح دعوی کنند و یا شهادت بدهند و در عین حال از آمدن به دادگاه و حضور نزد حاکم یا قاضی جلوگیری شان کند و همچنین سایر لوازم استقلال و آزادی (سالاری فرد، ۱۳۹۶، ص ۵۶).

۲_۶. ویژگی های جسمانی

در جسم و ویژگی های متفاوت فراوانی بین زن و مرد وجود دارد به عنوان مثال زن و مرد در درشتی و کوچکی اندام و کوتاهی و بلندی قد نازکی و خشونت صدا سرعت رشد در مقاطع مختلف تحول میزان و مدت مقاومت زمان و طول مدت ظهور و افول بلوغ جنسی و کارکرد های مرتبط با آن با یکدیگر تفاوت جدی و چشمگیری دارند.

این ویژگی ها همانند هر سفته انسانی دیگر همان گونه که زمینه ساز رشد می باشد می توانند زمینه افول و انحطاط انسان نیز باشند آنچه مطلوب می نماید این است که این حضور اجتماعی اعم از تحصیل و کار باید موجب تعالی و کمال زن شود که در راستای همسر داری و تربیت فرزندان جلوه گر می شود بنابراین یکی از بزرگترین خطر هایی که در کمین زن نشسته است فراموش نمودن مسئولیت های اجتماعی محوله به وی می باشد که تاثیر به سزایی در انجام نقش مادری دارد همانگونه که شانه خالی کردن از زیر بار مسئولیت فردی زن را از انجام تعهداتش باز میدارد.

پایبند نبودن در انجام مسئولیت های اجتماعی بخصوص در نهاد خانواده نیز چنین پیامدی را به دنبال دارد اما پذیرش مسئولیت های اجتماعی زمانی کارساز خواهد بود که زن از عفت برخوردار باشد واضح است که از تاثیر پاکی نسل و عفت بر روابط اجتماعی نمی توان چشم پوشی نمود عفت پاکی نفس است در حالیکه رعایت احکام شرعی راه رسیدن به پاکی میباشد معلوم است که انسان در مسیر پاکی با انسان و اصل به پاکی تفاوت دارند شخص عقیف به پاکی رسیده است و انسان مقید به احکام چه بسا هنوز در راه باشد در بیان دانشمندان علم اخلاق عفت به معنای اطلاعات نفس از نیروی عقل است به گونه ای که فرد هرگز

در رفتار و عملکرد خویش روابط اجتماعی از خواهش های نفسانی فرمان نمی برد
(همان، ص ۲۴)

۳-۶_ طهارت

مقصود از طهارت و پاکی نسل نیز تنها رعایت احکام شرعی مربوط به معاشرت های جنسی نیست بلکه پرهیز از هر عواملی که پاکی را از نسل آدمی سر میکند هرچند این عامل تهدیدکننده از کانال دیگری مانند تغذیه حرام در دوران کودکی نفوذ نماید بدین جهت حضور زن در اجتماع باید با عفت باشد عفت در روابط با دیگران معنا پیدا می کند لذا چنانچه زن در ارتباط با دیگران از گوهر عفت بی نصیب باشد به واسطه مسئولیت مادر بودن است یکی از ویژگی های انحصاری او است جامعه انسانی را آلوده می نماید یعنی از کانال آلوده ساختن روابط اجتماعی آدمی را از بهره مندی از نسل پاک برای همیشه محروم می سازد چون او مادر هستی است و آنگاه که مادر هستی به انحراف آلوده شود راه برخورداری از نسل پاک مسدود می گردد مجدداً خاطر نشان می سازد که عفت یک خصیصه اخلاقی است و به واسطه اهمیت و گستردگی نقشی که در وجود زن به عنوان مادر هستی دارد از زاویه یک انحراف به آن نگاه می شود اگرچه وجود عفت برای هر یک از مرد و زن بی تردید ضرورت دارد ولی به واسطه نقش زن در آفرینش وجود آن برای زن ضروری تر است. و وظیفه شرعی و اجتماعی آنها این است که با بی عفتی ها بجنگند (میردریگوندی، ۱۳۹۴، ص ۱۰۵).

نتیجه گیری

مردانی که در اجتماع، حکومت و قدرت را در اختیار داشتند از قدرت خود سوء استفاده کرده عرصه زندگی را از همه جهت بر زنان تنگ کرده بودند و به آن ها فرصت اظهار وجود نمی دادند باید توجه کرد که فرهنگ نقش مهمی در سازندگی افکار و عقاید مردم دارد و در حقیقت، فرهنگ های ملت ها قالب هایی هستند که طرز تفکرها و جهان بینی ها و باورهای ملت ها در آن قالب ها ریخته و ساخته می شود. عدالت اقتضا می کند که بین حقوق و تکالیف هم تناسب برقرار باشد و در برابر هر حقی، تکلیفی؛ و در ازای هر تکلیفی، حقی باشد. اگر زن یا مرد تکلیف خاصی بر عهده می گیرد، در قبال آن از حق خاصی هم بهره مند گردد.

زن و مرد از حیث ذات یکسان و هم مرتبه می باشند و مرد بر زن برتری ذاتی

ندارد مخاطب قرآن نه مرد، بلکه انسان اعم از زن و مرد است. از نظر قرآن نه مرد برتر است و نه زن، بلکه برتر و مقرب تر در نزد خدا مردان و زنانی اند که تقوای بیش تری دارند. برخلاف توهم گذشتگان که عمل زن را ارزش مند و مقبول درگاه خدا نمی دانستند از نظر اسلام هیچ تفاوتی بین زن و مرد نیست. مسئولیت اجتماعی زن و مرد یکسان است که این امتیازات باعث شده است مقام زنان بالاتر برود از جمله، زن و تکثیر نسل انسان، زن و ایجاد آرامش، زن و مقام مادریاست. زنان پیشتاز عرصه فرهنگ هستند که نمونه زنان برجسته از جمله حضرت خدیجه، حضرت زهرا، حضرت زینب، سوده و ... را می توان نام برد

نظر غرب برای آزادی زن چنین است: که زن نیز انسان است و صاحب آزادی و اختیار. تردیدی نیست که پیشگام در آزاد ساختن زن از اسارت و تامین استقلال او در تصمیم و عمل اسلام بود. اگر غربی ها قدمی درباره زنان برداشته اند از اسلام تقلید کرده اند.

فهرست منابع

*قران کریم

کتب فارسی

- ۱_ امین زاده، محمدرضا، جایگاه اخص و ممتاز زن، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۳ ه.ش.
- ۲_ انیس، ابراهیم؛ فرهنگ المعجم الوسیط، محمد بندر ریگی، قم، انتشارات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۳_ بیهقی، محمدبن حسین؛ و همکاران، تاریخ بیهقی، تهران، مهتاب، ۱۳۹۴ ه.ش.
- ۴_ جوادی آملی، زن در آینه جلال و جمال، قم، اسراء، چاپ بیست و سوم، ۱۳۹۱ ه.ش.
- ۵_ دی آنجلیس، باربارا؛ رازهایی درباره زنان، گروه پژوهش نوین، قم، سعید نوین، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۶_ سالاری فرد، محمد رضا؛ خشونت خانگی علیه زنان، قم، مرکز تحقیقات زن و خانواده، چاپ دوم، ۱۳۹۶ ه.ش.
- ۷_ سبحانی، محمد تقی، الگوی جامع شخصیت زنان اسلام، قم، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۰ ه.ش.
- ۸_ طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، موسوی همدانی، قم، انتشارات اسلامی،

۱۳۷۴.ش، ج ۴.

- ۹_ طباطبایی، محمدحسین؛ زن در قرآن، قم، هاجر، ۱۳۹۵.ش.
 - ۱۰_ عطاری، عزیز الله؛ غریب الحدیث، تهران، عطارد، ۱۳۹۱.ش، ج ۳.
 - ۱۱_ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵.ش.
 - ۱۲_ معطوف، لوئیس، المنجد، محمد بندر ریگی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۸۷.ش.
 - ۱۳_ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۰.ش، ج ۲۱.
 - ۱۳۸۱.ش، ج ۲.
 - ۱۴_ میردریگوندی، رحیم، گلستان تربیت، قم، مجد اسلام، ۱۳۹۴.ش.
 - ۱۵_ همایونی، علویه؛ زن مظهر خلاقیت الله، قم، الجماعه المدرسین بقم المشرفه، موسسه النشر الاسلامی، ۱۳۷۷، ج ۱.
- کتب عربی
- ۱_ آلوسی، سید محمود، روح المعانی، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۵.ق، ج ۲.
 - ۲_ ثروت، منصور؛ و همکاران، غیاث اللغات، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۸.ش.
 - ۳_ زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الاقاویل فی وجوه التاویل، قم، نشر البلاغه، ۱۴۱۵، ج ۱.
 - ۴_ شیخ طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۳.ق، ج ۲.
 - ۵_ طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۰۶.ق، ج ۲.
 - فخررازی، محمد بن عمر، مفاتیح الغیب، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰.ق، ج ۸.

وظیفه بانوان در جامعه منتظر

لادن آسمان رفعت

چکیده

در اسلام، زنان چون مردان در مسائل اجتماعی، پایگاه و جایگاه مناسب دارند و از حرکت های اجتماعی و فعالیت های گروهی ممنوع نگردیدند؛ بلکه طبق تعالیم سلم قرآنی و حدیثی، مسئولیت های اجتماعی بسیاری یکسان مورد توجه زن و مرد است. در زمان غیبت امام زمان (عج) منتظران ایشان باید زمینه ساز ظهور آن امام برای جامعه موعود جهانی باشند. منتظران مهدویت دارای مسئولیت خطیری هستند که اجرای آن ها باعث ظهور آن حضرت می شوند در میان منتظران، زنان که پنجاه درصد جمعیت را به خود اختصاص داده اند نقش مهمی در ظهور آن حضرت دارند آن ها علاوه بر این که نسبت به خویش مسئولیت دارند وظیفه تربیت نسل را نیز بر عهده دارند. بر این اساس در این نوشتار مسئولیت زنان منتظر در دوحوزه خودسازی فردی و اجتماعی پرداخته شده است در حوزه فردی زنان منتظر با تزکیه نفس خود آمادگی لازم جهت یاری امام عصر را پیدا می کنند در حوزه اجتماعی زنان دارای مسئولیت خطیر تربیت نسل منتظر را بر عهده دارد و آسیب شناسی زن در جامعه منتظر. در این مقاله به آن آسیب های زن در اجتماع مورد توجه است عبارت است از ترس از امام و آرمان های ترک وظایف و تکالیف.

کلید واژه: منتظر، زن، معرفت امام، رسالت

مقدمه

بر اساس ضرورت آمادگی برای دوران ظهور حداقل در جامعه منتظر زنان پیش از ظهور باید در پهنه ژرف شناسی دین (تفقه و مقامت) و درک درست از مدیریت های اجتماعی و زمامداری، گام بگذارند و آمادگی ها و تناسب هایی در این سطح در خویش پدید آورند، تا بتوانند در آن دگرگونی و انقلاب بزرگ جهانی شرکت کنند. دین اسلام به عنوان کامل ترین دین، زن ها را نه تنها از ورود به جامعه منع نکرده است بلکه با تعیین حدود و شرایط، به حضور هر چه مؤثر در جامعه تشویق می کند. زنان و مردان هر دو در جهت تعالی جامعه باید بکوشند تا جامعه ای مهدوی را تشکیل دهند و زمینه ساز ظهور حضرت مهدی باشند. در زمان غیبت امام عصر (عج) احاد مردم وظیفه آماده سازی جامعه را بر عهده

دارند. در این میان نقش زنان که نیمی از جامعه را تشکیل می دهند، برجسته و مهم است. منتظران حضرت مهدی (عج) در دو سطح دارای وظیفه می باشند یکی در سطح فرد و خود سازی و دیگر در سطح جامعه و دیگر سازی، زنان در ابتدا در خانه به عنوان همسر، مادر و خواهر ایفای نقش می کنند که علاوه بر آن نقش زنان به عنوان تکمیل کننده افراد جامعه با توجه به تناسب ها و ظرفیت های مخصوص خود می توانند در جامعه مؤثر باشند. نقش زنان در جامعه منتظر، نقشی ضروری و اساسی است.

در این پژوهش به ابعاد و تبیین رویکرد زنان از نظر اجتماعی پرداخته می شود یکی از این ابعاد بعد تربیتی است که نقش زن در این عرصه بسیار حائز اهمیت است. از سوی دیگر از نظر سیاسی نقش پررنگ و مؤثری داشته و همچنین از نظر اقتصادی زنان توانسته اند هم در خانواده هم در جامعه نقش بسزایی داشته باشند.

۱- مفهوم شناسی

در لغت کلمه انتظار به این معناست از ریشه ی «نظر» گرفته شده. (عبدالباقی، ۱۳۶۴ق، ص ۷۰۵ و ۷۰۷) اصل کلمه «النون، الظاء، الراء» به معنای تأمل و دیدن است. (ابن فارس، ۱۴۰ق، ج ۵، ص ۴۴۴)

به معنای برگرداندن و توجه دادن چشم ظاهر و چشم باطن برای دیدن و ادراک چیزیست و مفهوم از دین و تأمل به دست آوردن معرفت و شناختی است که بعد از تحقیق بدان حاصل می شود که آن در اندیشه و تدبر گویند. بیان شده معنای دیگر «نظر» انتظار است. (راغب، ۱۴۱۲ق، ص ۸۱۳ و ۸۱۴) انتظار در اصطلاح به معنای چشم به راه آینده بودن، چشم به راه یک تحول، چشم به راه آینده مطلوب است (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۲۹۶۹)

۲- جایگاه انتظار در قرآن کریم

در تفکر شیعی انتظار موعود به عنوان یک اصل مسلم اعتقادی مطرح بوده همچنان که شاهی واضح تر از آیات قرآن نیست و در بسیاری از روایات بر ضرورت انتظار قائم آل محمد (عج) تصریح شده است. انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام است و باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند و مقدمات ظهور فراهم شود بحث انتظار بخشی است عجین شده با مفهوم بزرگتر به نام امید، مفهوم

امید و امیدوار بودن یکی از ضروریات و لوازم زندگی در دنیا است روایتی که در مورد حضرت عیسی (ع) به دست ما رسیده که ایشان در مسیری عبور می کردند دیدند کشاورزی در حال درخت کاشتن است در اسفند ماه و در ایام سرد و بی رنگ و بار بودن درختان، حضرت فرمود: خدایا امید را از او بگیرد، این فرد درخت را گذاشت زمین و کسل و فرسوده رفت قسمتی نشست و فرمود خداوند امید را به او برگردان و فرد دوباره بلند شد با یک همتی شروع کرد درخت را کاشت، کود و خاک ریخت پای درخت، درخت را سر پا نگه داشت حضرت به ایشان گفت یک لحظه درخت را رها کردی؟ دوباره مشغول به کار شدی گفت راستش را بخواهید یک لحظه فکر کردم گفتم: این درخت را من دارم میکارم از کجا معلوم که آفتی نگیرد برگ و باری نگیرد اصلاً من زنده باشم بینم که این درخت را که به برگ و بار برسد چه امیدی هست که به نتیجه برسد بعد دوباره فکر کردم که به هر حال به تعبیر ضرب المثل ما دیگران کاشتند و ما بخوریم ما بکاریم و دیگران بخورند ضمن اینکه خدا انشاء الله کمک می کند حتماً این محصول خواهد داد احساس کردم که آینده دارد و اقدام کردم.

این بحث نشان می دهد که انسان تمام حرکتش با امید است ویژگی ادیان الهی به ویژه اسلام امیدوار نگه داشتن انسان مؤمن، هم در عرصه های فردی و هم در عرصه های اجتماعی هم در زندگی دنیایی دیگران هم نسبت به آخرت به همین دلیل انسان را فرمودند همواره بین دو مفهوم خوف و رجاء باید حرکت بکند. تردد بین مفهوم خوف و رجاء وظیفه ماست آن هایی که در حقیقت گرایش به خوف و رجاء و امید دارند به مسیر و نجات نزدیکتر هستند. امید این که به آن ها خیر برسد بیشتر است آن هایی که خوفی هستند (خوف و رجاء) دارند در بحث نجات قیامت و سعادت و خوشبختی در مبحث دنیوی و فردی و اجتماعی، بحث اجتماعی رجاء در عالی ترین سطح اش با مفهوم انتظار گره می خورد یعنی جامعه مؤمن و فرد مؤمن که در درون جامعه مؤمن زندگی می کند دائماً به این باور و اطمینان باشد که اگر در جامعه ای بدون امام معصوم و سرشار از ظلم و ستم زندگی کند مثل سخن خدا که می فرماید: اَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولًا بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ وَلِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ؛ اوست خداوندی که رسول خویش را به هدایت و دین حق فرستاد تا بر همه دین غلبه دهد هر چند که مشرکان ناخوش دارند. (سوره صف، آیه ۹)

همچنین آیه دیگری [وعد الله الذین آمنو منکم ...] سرشار از امید است. (سوره نور آیه ۵۵)

یا دعای کمیلی که خدایا اگر نبود که اراده تو در این معشیت تعلق گرفته باشد [و جعلتها نار کلاً و بعضاً سلاماً؛ اصلاً تو جهنمی نمی آفریدی در تمام آتش را سرد و سلامت قرار می دادی] (عباس قمی، ص ۱۱۴) و در آیات قرآن درباره قصد طالوت و جالوت و داوود (سوره بقره، ۲۳۶ و ۲۳۷ تا ۲۵۱) تا خداوند که آن قوم بنی اسرائیل که به پیامبرش گفتند: هر یک پیامبر و حاکمی برای ما انتخاب کنید که با او در راه خدا بجنگیم پیامبر خدا اول به آن ها یک هشدار می دهد می فرماید: [اهل عسیتم ان کتب علیهم القبال الا تقتلوا]؛ نگران نیستند که اگر جنگ بر شما واجب شد فرمانده شایسته الهی منصوب شد شما او را یاری نکنید شما همراه او نباشید، ننگید از جبهه و جنگ شانه خالی کنید فرمود این نگرانی را شما ندارید گفتند مگر ما چه ایرادی داریم ما چرا باید جنگ را رها کنیم چرا در راه خدا ننگیم در حالی که در حال آزار هستیم تحدید ها اخراج محرومیت ها شامل حال ما شده خدا می فرماید بعد از اینکه فرمانده منصوب شده و جنگ به ما واجب شد و جهاد واجب شد تو لو الا قلیلاً بجز اندکی بقیه از جنگ روی گردانیدند و جنگ را رها کردند.

آیات زیادی داریم که در اوج سختی ها خداوند به آن ها وعده صبر و تقوا داده است حق را در دوره های فتنه گون و دوره های سخت بردوش نمی تواند بکشد مگر کسی که اهل صبر و بینش و بصیرت عمیق و اهل دانش نسبت به جایگاه های حق و حق شناسی باشد آیه آخر سوره آل عمران خداوند می فرماید: یا ایها الذین آمنوا و اصبروا ابطلوا و تقوا الله ۳ بار صبر و تقوا را در کنار هم می آورد ای کسانی که ایمان آوردید صبور باشید و خودتان را به صبر و عقب نکشیدن عادت دهید و یکدیگر را به صبر عادت دهید ضمن اینکه خودتان را به صبر عادت می دهید جامعه را صبور یاد بیاورید وظیفه دوم از وظیفه اول سخت است همان طور که خداوند به پیامبرش می فرماید: در سوره مبارکه هود [خستم کما أجرة به ما محک] قبلاً به پیامبر چند جا می فرماید: استقامت بورز حضرت می فرماید: سوره هود مرا پیر کرد به این علت که هم پیامبر را دعوت به صبر کرده و هم فرموده که مؤمنان مثل خودتان هم باید به صبر پیشه کنند. (شفیعی سروستانی، ۱۳۸۰، ص ۳۰)

۳- شرایط و وظایف حضور اجتماعی زن

- ۱- رعایت عفت که خود شامل: عفت و حجاب در پوشش، عفت در معاشرت، عفت در کلام، عفت در نگاه کردن است.
- ۲- داشتن متانت و آهستگی در رفت و آمد.
- ۳- پرهیز از مصافحه و دست دادن با نامحرم.
- ۴- پرهیز از محاذثه ی (گفتگو) غیر مجاز با نامحرم.
- ۵- اجتناب از خلوت گزینی زن و مرد.
- ۶- پرهیز از استعمال بوی خوش. (روح الله زاده، ۱۳۸۹ش، ص ۱۵۰ و ۱۵۶)

بنابراین اگر زنی بتواند وظایف مادری و همسری خود را به خوبی انجام دهد و موازین و قوانین شرعی و اسلامی را رعایت کند، اسلام نه تنها با حضور او در اجتماع مخالفت ندارد بلکه وجود چنین زنانی را می ستاید و ارج می نهد. (همان، ص ۱۶۵)

۳-۱- وظایف فردی

برادران من کسانی هستند که پس از شما اصحاب زندگی می کنند به من ایمان می آورند و مرا دوست می دارند و یاری می رسانند چرا تصدیق می کنند در حالی که مرا ندیده اند. (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۲، ص ۱۳۲)

زنان و مردان هر دو می توانند به غیب ایمان داشته باشند چون ایمان مخصوص گروه خاصی نیست. زنان می توانند با دین داری خود در برابر تحریک ها و شبهه ها از دین خود پاسداری کنند و دین خود را برای خدای خود خالص کنند. امام باقر می فرماید: چون قائم ما قیام کند دستش را بر بندگان می گذارد و عقول آن ها را متحرک می سازد و اخلاشان را به کمال می رساند (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۲، ص ۳۳۶) (گلپایگانی، ۱۴۱۹ق، ص ۲۱۰)

بداشتن چنین روایاتی برای تشکیل حکومت مهدی (عج) بر مبنای اخلاق اسلامی برای پرورش جوانان عاقل و بافضیلت و خوش اخلاق زنان را مسؤول دانسته که امکان سازندگی خود و جامعه منتظر را عهده داشته اند زندگی در حکومت منتظر افتخاری است که نصیب شان گردیده.

امام صادق (ع) فرمودند: هر کس از این که جزء یاران حضرت قائم (عج) باشد شاد و خوشحال می شود باید منتظر باشد و در حال انتظار، اهل ورع و عمل به نیکی های اخلاقی باشد. (غفاری، ۱۳۶۳، ج ۱۶، ص ۲۹۲)

زنان بهترین زمینه ساز معنوی برای ظهور امام زمان (عج) به وسیله امتحال اخلاق اسلامی به فرزندان و آماده سازی آن ها برای یاری ایشان می باشند. انسان فطرتاً کمال جو است و همواره در پی یافتن خود اکمل می باشد و سعی در نزدیک شدن به او دارد. محبت انسان در پی شناخت دقیق او از محبوب است. خداوند محبتی برای ما و در سر راه زندگی مان نهاده که وجودش، مطابق با خواست ها و نیازهای فطری ماست اگر طالب جمالیم و صاحبان جمال رادوست می داریم و می خواهیم دیگران را نیز بشناسیم. جد گرامی ایشان فرمود: مهدی، طاووس اهل بهشت است (صافی گلپایگانی، ۱۴۱۹ ق، ص ۲۱۰).

امام صادق (ع) فرمودند: خداوند زمین را خالی از محبت قرار نداد به سبب حضور محبت است که انسان، مکلف به شناخت امام است و به همین دلیل در حدیث آمده: هر کس بمیرد و امام زمانش را نشناخته باشد به مرگ جاهلیت مرده است. (غفاری، ۱۳۶۳، ج ۱۶، ص ۱۳۰) (مصطفوی، ۱۳۴۴، ج ۳، ص ۳۷۷).

از امام صادق (ع) به نقل از پیامبر (ص) جوان های پاک و با ایمان که در زمان ظهور بقیه الله ایشان را یاری می کنند از بانوان جسور و شجاع و با ایمانی هستند که در دامان پاک خود چنین یارانی را پرورش داده تازمینه را برای ظهور فراهم سازد. هر چه یاران قائم (عج) خالص تر باشند انقلاب جهانی حضرت مهدی (عج) استوار تر است. (همان، ص ۴۰۰).

۳-۲- وظایف اجتماعی

چون زنان جزء گروهی از منتظران حکومت مهدی (عج) هستند و در آمادگی ظهور علاوه بر رسالت فردی در جامعه رسالتی دیگر نیز دارند باید در جهت دگر سازی تلاش کنند آن ها با تبلیغ دین و اصلاح جامعه و با ترویج اخلاق و فضایل در صدد مهیا کردن یک جامعه ایده آل مهدی پسند می باشند و با دعوت به دین خدا، و توجه دادن به مهدی (عج) و انجام وظایفی مثل: امر به معروف و نهی از منکر و مسئولیت پذیری کوشا باشند.

۳-۲-۱- امر به معروف و نهی از منکر

عظمت امر به معروف و نهی از منکر به اندازه ای است که خدای تعالی خود را امر کننده معروف و ناهی از منکر می شمارد و صفت مداوم خود ذکر می کند. خدا به عدالت و نیکوکاری و رسیدگی مالی به خویشاوندان فرمان می دهد و از کار زشت و ناپسند و ستم باز می دارد، به شما اندرز می دهد باشد که متذکر شوید. (سوره

(نحل، آیه ۹۰)

امام سجاد (ع) می فرماید: معتقدان به مهدی (عج) و منتظران ظهور او در عصر غیبت در پنهان و آشکار مردمان را به دین خدا فرا می خوانند. (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۲، ص ۳۲۰)

انجام این فریضه و تحقق آن به موضوع مورد امر و نهی بستگی دارد جزء واجبات دین است. در دوران غیبت کبری وظیفه مردان و بخصوص زنان اصلاح جامعه از مهم ترین تکلیف و تعهد دینی است که همیشه بایستی به آن توجه کرد بلکه این وظیفه را در هر زمانی باقی است اگر امر به معروف و نهی از منکر کنار گذاشته شود جامعه روبه هلاکت و نابودی می رود و زشتی ها و بدی ها زیاد و خوبی ها از بین می رود البته بایستی حکومت و کارگزاران دینی بیشتر به این امر توجه کنند. (مطهری، ۱۳۴۹، ج ۲، ص ۷۶)

۳-۲-۲- مسئولیت پذیری

مسئولیت در جایی اعتبار می شود که علاوه بر آزادی و آگاهی و توانایی رسالت و تکلیف هم در کار باشد یعنی رسالت در مورد کارهایی است که انسان به عنوان یک وظیفه و تکلیف انجام می دهد در کارهای غریزی، فردی که انسان تحت تأثیر یک میل فردی یا یک ترس فردی انجام می دهد مسئولیت بی معناست در واقع مسئولیت صرفاً در مورد کارهایی است که انسان تحت تأثیر و تدبیر عقل یا اراده اخلاقی انجام می دهد. مربوط می شود به حوزه واقعی آگاهی و انتخاب نه غریزه که زنان نیز از این قاعده مستثناء نیستند. (مطهری، ۱۳۸۸، ص ۸۷)

۴- نقش بانوان در انحرافات و آسیب های جامعه منتظر

جامعه منتظر جامعه آرمانی است که مورد نظر اسلام می باشد از این رو آسیب شناسی آن نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار است. این آسیب ها را می توان در گروه هایی چند از جمله فکری و رفتاری در دو قلمرو فردی و اجتماعی جای داد. نفهمیدن درست بایستگی نیاز به حجت الهی، برداشت ناروا از مفاهیم غیبت و انتظار، آمیختن نشانه های ظهور با شرایط آن، پندار نادرست زمینه سازی ظهور از راه گسترش بیدادگری و فساد، زمان بندی ظهور، برابر سازی نشانه ها بر افراد طرح مباحث غیر ضروری، کم کاری انسان های مسؤول در ارائه آموزه های وابسته به ظهور و ... از دسته نخست، هرج و مرج زایی و اختلافات تند، شتاب ورزی در موضوع ظهور،

آشکار شدن مدعیان دروغین مهدویت، ادعای دیدار با حضرت ولی عصر (عج) بروز سستی و بی مسؤولیتی در جامعه منتظر، نماد گرایی افراطی، پیدایش انگیزه های غیر انسانی در پیوندهای اجتماعی، ناهمسانی آگاهی های منتظران با شرایط کنونی، ابهام در آثار روانی مهدویت، انتظار رهایی بخش بدون اقدام به دگرگونی اوضاع جامعه، بی تفاوتی منتظران درباره زمینه سازی، پیروی نکردن از نایب امام زمان (عج) روشن نکردن دشواری های نبود امام و ... از دسته دوم به شمار می آیند.

با توجه به این که بوجود آمدن آسیب همراه با پیامد های منفی است که باعث ایجاد مشکل در یک سیستم می شود. که این آسیب ها آثاری در پی دارد از جمله آن ها ترس از امام و آرمان های او، گریز از امام و آرمان های او، ترک وظایف و تکالیف انتظار، ناامیدی افراد جامعه، عدم پیروی از فقها و دانشمندان است. در اینجا به توضیح چند نمونه از این آثار و انحرافات زنان می پردازیم که با دقت و تأمل در آن ها متوجه می شویم مسئولیت خطیر یک زن به عنوان مربی و مربی جامعه که اگر کوتاهی می کند این آسیب ها دامن او و خانواده و جامعه را فرا می گیرد. (میرتبار، ۱۳۹۰، ص ۹)

۴-۱- ترس از امام و آرمان های او

نخستین اثر مهمی که در جریان بروز آسیب های متحمل برای جامعه منتظر در گستره فردی ایجاد می شود به ترس از امام و آرمان و برنامه او مربوط می شود. ترس از یک چیز به سبب کمی اطلاع از آن شکل می گیرد و ابهام ناشی از خلأ عملی در رابطه بایک موضوع به ترس از آن می انجامد. به عبارت دیگر از آن جا که درک درستی از یک پدیده حاصل نمی شود، احتمالات و خیالات گوناگون امکان بروز یافته و از این رو با در نظر گرفتن هریک از این احتمالات و پیش بینی وضعیت های ناشی از هر یک از آنان، آدمی به وضعیتی خارج از کنترل خود می رسد و در نتیجه می ترسد مروری بر آسیب های جامعه منتظر کافی است تا اذعان کنیم پایه اصلی و اساسی همه این آسیب ها به عدم ترک درست موضوعات و مفاهیم اساسی در بستر آموزه مهدویت مربوط می شود. هر یک از آسیب های همچون استعجال و ادعای دروغین از درک نا درست مفاهیم غیبت و ظهور ناشی می شود. ابهام در نسبت اراده الهی و اراده انسانی در تمام این آسیب ها بدیهی بنظر می رسد چنین وضعیتی باعث می شود، چه آن ها که به طور مستقیم در جریان این آسیب ها قرار گرفته و چه کسانی که از بیرون نظاره گر این آسیب ها بوده اند به سبب درک نادرست و آگاهی کم از موضوعاتی که به وجود مقدس امام عصر (عج) مربوط می شود رفته رفته به ترس

پنهانی گرفتار آیند و هموار، از ابهام ناشی از آسیب های پیش گفته رنج میبرند (میرتبار، ۱۳۹۰، ص ۱۷۱).

در یک آمارگیری که از حدود هزار دخترنوجوان صورت گرفته است، بیشتر آن ها شناختی بسیار مبهم و اندکی از مهدویت داشته اند. عمده مشکل آنان این بود که آیا صحیح است وقتی امام زمان (عج) ظهور می کند پای اسب ایشان در خون آدم هایی که بر آن ها توسط آقا زده شده است فرو می رود. (قرآنتی، ۱۳۸۰، ص ۱۷۲) ۴-۲- گریز از امام و آرمان های او

به دلیل اینکه زندگی در دنیا و دلبستگی به آن باعث فراموشی آخرت می گردد مذموم شناخته شده است. این غفلت تأثیر زیادی در ارزش ها و هنجارهای عملی داردیکی از آفت های دینداری دروغ است ظاهریک کار این گونه است که عمل به سوی خدا جهت گیری شده اما در اصل برای غیر خداست که ریا نامیده می شود از موارد دیگر حسد ورزیدن به دیگران است که شکل پیش رفته حسدکینه توزی و دشمنی است که به ایجاد اختلاف میان منتظران منجر می شود در تمام این موارد نادیده گرفتن هنجار های دینی در کنش های اجتماعی باعث عدم انسجام در جامعه منتظر می گردد. (میرتبار، ۱۳۹۰، ص ۱۷۳)

۴-۳- ترک وظایف و تکالیف انتظار روح منفعت طلبی و زیاده خواهی در هر انسان به دنبال آن است که هنجارها را بر اساس تمایلات خود تفسیر کند اما در جهت نظام مند کردن جامعه این هنجار ها باید کنترل و جهت دهی دینی شود. از این رو باید متذکر شد که در انجام الزامات و هنجار های دینی نباید خود را آزاد دانست و در انجام تکالیف و فرائض، با سستی و تساهل و یا نادیده گرفتن و تسامح برخورد کرد، بلکه می باید آن چه از ناحیه دین به عنوان باورها، ارزشش ها و هنجارها و مناسک دینی آمده است، تمام و کمال صورت پذیرد، وگرنه تسامح و تساهل در این تکالیف، موجب آسیب به سایر بخش ها می شود، از این رومهم ترین پیامد بروز آسیب در جامعه منتظر، بی توجهی به تکالیف انتظار و بایسته های حیات منتظران است. (میرتبار، ۱۳۹۰، ص ۲۴۸)

۴-۴- اختلاط زن و مرد

یکی دیگر از فساد های آخر الزمان که متأسفانه در کشور ما نیز به آن کم توجهی می شود، اختلاط زن و مرد نامحرم در مکانی واحد است. پیامبر اکرم (ص) با قاطعیت کامل فرموده: «از گفتگو با زنان نامحرم بپرهیزید که مردی با زنی

خلوت نمی کند مگر این که قصد او را می کند.» در روایتی دیگر از پیامبر (ص) نقل شده: «هر کس به خدا و قیامت ایمان دارد، نباید در جایی بماند که صدای نفس زن نامحرم را بشنود.» (پاینده، ۱۳۸۳، ص ۲۰۲) (یوسفی، ۱۳۸۹، ص ۳۰)

۴-۵- بد حجابی زنان

یکی از مهم ترین فساد های شایع این روزگار در میان مردم مسلمان پیروی از فرهنگ غرب و فاصله گرفتن از فرهنگ پاک و ارزشمند این مقدس اسلام است؛ به گونه ای که مرد و زن مسلمان با نادیده گرفتن اصالت دینی و ارزش های فرهنگی خود رفتار های اجتماعی خود را با انسان های گمراه دنیا تطبیق داد و در نوع لباس پوشیدن و رنگ لباس و مد و امثال آن ها پیروی می کنند (سلیمان، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۷۵۳)

۵- نقش بانوان در ارتقای جامعه منتظر

از روزی که پیغمبر (ص) رسالت خود را برای هدایت انسان ها - که همه امور زندگی و تمام ابعاد حیات بشریت چه فرهنگی و چه سیاسی، چه اقتصادی و چه اخلاقی و چه فردی و چه اجتماعی را زیر سایه خود گرفت - آغاز کرد «زنان» نیز هم دوش مردان پس از آشنایی با مفاهیم قرآن کریم و ایمان به ارزش های اسلامی در عرصه های اجتماع حضور پیدا کردند و همراهی و همدلی خود را بارهبر بزرگ اسلامی اعلان نمودند. (نوری همدانی، ۱۳۸۸، ص ۱۴۹)

زنان علاوه بر خود سازی و دیگر سازی که همان پرورش فرزندان و نسل منتظر را بر عهده دارند و بایستی آنان را برای انقلاب مهدی (عج) آماده سازد نقش مادری برای زن جایگاه ویژه ای دارد چون می تواند با تربیت جوان های پاک و با ایمان زمینه ظهور رافراهم سازد و در دامان پاک خود چنین یارانی را پرورش داده و به جامعه تحویل دهد. (علا سوند، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۹۷)

۵-۱- مادری و تربیت نسل منتظر

زنان بایستی دوش به دوش مردان برای تربیت زمینه سازان ظهور تلاش کنند. انقلاب جهانی حضرت مهدی (عج) مهم ترین و عمیق ترین انقلاب جهانی است و مربوط به همه جهان می باشد یکی از موارد زمینه سازی برای این نهضت تربیت نسل که مهم ترین وظیفه بردوش زنان با ایمان است زنانی که نه تنها خود را آماده می کنند بلکه در سایرین هم این آمادگی را ایجاد می کنند. در دعای منصوب به

امام رضا (ع): «و ما را از کسانی قرار ده که دین خود را به وسیله آن ها غلبه می دهی و به سبب ایشان ، ولی خود را عزّت می بخشی و غیر ما را در این مقام جایگزین ما قرار مده که همانا جایگزین کردن غیر ما به جای ما بر تو آسان است ولی بر ما سخت ناگوار می باشد [و اجعلنا ممن تنتصر به لدینک و تعزیهی نصرا ولیک و لا تستبدل بنا غیرنا فعن استبدالک بنا غیرنا علیک یسیر و هو علینا عسیر]». (نعمانی ، ۱۳۶۳ ، ج ۱۶ ، باب ۱۱)

بانوی بزرگ اسلام حضرت فاطمه (س) می فرمایند: «آنگاه که زن در منزل به امور خانه و تربیت فرزند می پردازد به خدا نزدیک تر است». (دشتی ، ۱۳۹۶ ، ص ۱۴۶) مادری ، خانه داری و همسری ، نقش های اندک زن در حوزه خانوادگی بردوش می گیرند ، گاهی به این نقش ها ، نقش های اجتماعی از همیاری های داوطلبانه اجتماعی ، سیاسی و فرهنگی تا فعالیت های شغلی افزوده می شود . انجام همه ی این کارها باهم ، گران بار و نیازمند صرف انرژی فراوان و مدیریت شایسته است . در موارد بسیاری انجام آن ها با یکدیگر تداخل می کند و موجب تعارض های گوناگون در زندگی زنان می شود . بنابراین باید دانست که آیا میان این نقش ها رتبه بندی و اولییتی وجود دارد یا خیر . (علاسوند ، ۱۳۹۲ ، ج ۲ ، ص ۱۰۹)

تربیت ، پرورش جمیع استعداد های فکری ، روحی و جسمی انسان است . برای داشتن نسلی ارزنده و پرثمر حضور مادر متعهد در خانواده امر ضروری است . پس مهم ترین و حساس ترین وظیفه مادر ، در خانواده تربیت فرزندان است . تبیین ارزش و مقام زن و نقش تربیتی او در آیات نورانی قرآن کریم فرع بر انسان شناسی است . زن بابر خور داری از ویژگی های خاص جسمی و روحی نقش تربیت فرزند را که زیر بنایی ترین نقش ها در نظام خلقت است و صلاح و فساد جوامع به آن بستگی دارد ، عهده دار است . مروری بر زندگی شخصیت های بزرگ تاریخ که نقطه عطفی در تاریخ بشری شمرده می شوند ؛ نشان می دهد که زنان و مادران مومن نقش اساسی و تعیین کننده در تربیت آن ها داشته اند . از طرف دیگری از علل و عوامل مهم عدم توفیق جوامع در امر تربیت نسل ، بی توجهی به نقش معجزه آساء و حیاتی زن در موقعیت مادری بوده است . مادری که دارای ایمان محکم ، اعتقادات راسخ ، عواطف و احساسات متعادل ، خصلت های اخلاقی مثبت و پایبند به ارزش ها و ضدارزش های اجتماعی باشد قادر است در وجود خود فرزندی همانند خویش پرورد (نصیری ، ۱۳۹۳ ، ص ۴۶)

۵-۲- نقش زن و فرهنگ در جامعه منتظر

زن بارعایت تقوا و عفاف، علاوه برمسئولیت همسری و مادری می تواند به عنوان زمینه ساز ظهور، فعالیت های اجتماعی و فرهنگی داشته باشد. فعالیت های اجتماعی فقط داشتن شغل و کسب درآمد نیست. زنان مسلمان با حضور درمحافل و مجالس زنانه می توانند فعالیت های اجتماعی داشته باشند، زنان می توانند آغازگر جنبش و حرکت برای زمینه سازی ظهور مصلح جهان، حتی اگر درخارج ازکشور نیز باشند. درمجموع رسالت زن مسلمان دارای راه بردهایی است. (ذاکری جزه ئی، ۱۳۹۶، ص ۹۲)

درجامعه اسلامی کارهای اجرائی خانواده برعهده مرد نهاده شده اما اساس خانواده برمهرو محبت بناء شده است و برمحوریت زن می چرخد اگر زنان جامعه اسلامی مهر ومحبت خدایی را درخانه پیاده نمایند اساس جامعه اسلامی برپایه محبت خدا و امام زمان (عج) شکل می گیرد. (همان، ص ۴۸)

۵-۲-۱- حضور زنان در مساجد

حضور داشتن زنان درمسجد که یکی ازبهترین پایگاه برای فعالیت های فرهنگی واجتماعی می باشد، ضروری است. فقهای عظام شیعه معتقدندکه نه تنها حضور بانوان درمسجد مانند دیگر عرصه های اجتماعی (البته با رعایت شئون اسلامی) جایزاست، بلکه امری نیکو و مستحب می باشد حتی بعضی از فقهای معاصر ازجمله آیت آله مکارم شیرازی می فرمایند: «برای زنان درصورتی که خود را از نامحرم به خوبی حفظ کنند بهتر است نماز را درمسجد بخوانندو اگر راهی برای یادگرفتن مسائل اسلامی جز ازطریق رفتن به مسجد وجود ندارد. واجب است به مسجد بروند». (پورکریمی، عسکری، ۱۳۸۸، ص ۵۰)

زن بارعایت عفاف و حجاب می تواند در مسجد حضورداشته باشد واقدام به فعالیت های مذهبی و زمینه سازی برای ظهور کند. ازجمله فعالیت هایی که درمساجد می توان انجام داد؛ برگزاری کلاس های آموزش قرآن درتمام سنین، آموزش احادیث خصوصاً احادیث درزمینه مهدویت، برگزاری اردوهای فرهنگی وتبلیغی با هدف گسترش فرهنگ انتظار، آموزش تربیت نسل مهدی یاور و ... است؛ کما این که دربرخی مساجد این گونه کلاس ها برگزارمی شود؛ لیکن ضروریست در تمام مساجد این گونه فعالیت ها اجرا شود. (ذاکری جزه ئی، ۱۳۹۶، ص ۹۴)

۵-۲-۲- حضور زنان در مجالس زنانه و سخنرانی ذکر مناسبت و فضائل امام زمان

(عج)

شرکت درس‌خمرانی‌ها یا سخنرانی در مجالس زنانه خودنوعی فعالیت اجتماعی است؛ اما نکته‌ای که باید به آن توجه کرد، این است که هدف این گونه مجالس همواره بیان علوم دینی و چگونگی تربیت نسل ولایی و درنهایت شکوفای فرهنگ انتظار باشد، در این مجالس معرفی و شناخت امام عصر (عج) بیان درست مفهوم انتظار و عوامل ظهور آموزش داده شود؛ معرفی کتب روایتی و بیان روایت‌هایی که در زمینه مهدویت و ظهور موجودات، در این سخنرانی‌ها صورت گیرد تا بدین طریق جامعه‌ی عظیم زنان بارسالت بزرگ خود آشنا شوند. عملکرد صحیح زنان نه تنها تأثیر مثبت بر سایرین دارد، حتی می‌تواند آنان را در زمره‌ی یاران خاص و ویژه‌ی امام زمان (عج) قرار دهد. (هاشمی، ۱۳۸۶ ش، ص ۱۷۲)

۵-۲-۳- نوشتن کتاب و مقالات در زمینه مهدویت

یکی دیگر از فعالیت‌های اجتماعی نوشتن کتاب و مقالات است. مطالبی که می‌توان به نوشتن آن اقدام نمود، شامل:

۱- معرفی جایگاه و منزلت زن در اسلام است تا بدین طریق دختران و زنان امروز با مطالعه‌ی این گونه مقالات هویت فراموش شده‌ی خود را باز یابند و با سبک زندگی مهدوی بازندگی که اساس آن ظهور مصلح جهانی باشد آشنا شوند.

۲- نوشتن کتاب‌هایی که روایت‌ها روان و قابل فهم برای اقشار عام باشد یا کتاب‌هایی مخصوص فهم کودکان در زمینه سازی مهدویت؛ هرچند در این کتاب‌های زیادی نوشته شده، لیکن با توجه به شرایط کنونی جامعه و رسالت زنان و حربه‌های دشمن، نگاشتن این گونه مقالات و کتاب‌ها ضروری است. (ذاکری جزه‌ئی، ۱۳۹۶، ص ۹۴ و ۹۵)

۵-۲-۴- ترویج و تبلیغ فرهنگ اسلامی

زنان؛ بایستی با تقویت ایمان و بالا بردن رشد علمی و فکری خود، مردم را نسبت به مسائل اعتقادی راهنمایی کنند با برگزاری جلسات قرآن، هیأت و مجالس مذهبی زنانه همراه تبلیغ ارزش‌های دینی و احیای سنت‌های دینی برگزاری مجالس دعا خصوصاً مرتبط با امام زمان (عج) همچون دعای ندبه، دعای عهد، زیارت آل یاسین و تفسیر آیات قرآن کریم، خصوصاً آیاتی که مرتبط با امام زمان است. زنان بایستی مردم را با فرهنگ قرآنی و مهدوی بیشتر آشنا سازند و از این طریق با تهاجم فرهنگی و ترویج افکار و عقاید نادرست که تحت عنوان اسلام

منتشر می گردد مبارزه کنند. (موسوی، حیدری، ۱۳۹۱ ش، ص ۸۲)

از دیگر تبلیغات صحیح درباره فرهنگ انتظار، می توان به برگزاری مجالس دسته جمعی یا اردوهای زیارتی فرهنگی نام برد؛ زیرا در چنین مجالس و اردوهایی که به نام ائمه معصومین (علیه السلام) برپا می شود، پذیرش دین مردم بیشتر است و یا ارتباط مستقیم با اماکن مذهبی، امکان ارتباط معنوی بیشتری می شود و در این اردوها سعی براین باشد ارزش های اسلامی تبلیغ گردد و زمینه برای ایجاد شکوفایی و فرهنگ انتظار فراهم گردد. (ذاکری جزه ئی، ۱۳۹۶، ص ۹۵)

۵-۳- نقش زن در زمینه ی اقتصاد در جامعه منتظر

۵-۳-۱- صدقه دادن و رفتن به زیارت به نیابت حضرت حجت

دادن صدقه و رفتن به زیارت به نیابت آن حضرت (عج) یکی از وظایف مدیریتی زن در خانواده، مدیریت اقتصادی زن در خانه است. در کتاب مکیال المکارم یکی از وظایف منتظران صدقه دادن یا رفتن به زیارت به نیابت امام زمان است. در عصر غیبت و با توجه به شرایط اقتصادی جامعه و خانواده از وظایف زن در خانواده ایجاد هماهنگی در مخارج خانواده، صرفه جویی در کالاهای مصرفی، عدم استفاده از کالاهای خارجی می باشد و با مشورت نمودن با همسر خود قسمتی از درآمد خانواده را اختصاص به امام زمان دهند که شامل صدقه دادن برای سلامتی آن حضرت (عج) یا به نیابت آن حضرت صدقه بدهند یا رفتن به زیارت به نیابت ایشان می نامند. (ذاکری جزه ئی، ۱۳۹۶، ص ۱۱۷)

۵-۳-۲- ادای حقوق برادران دینی

زنان بارعایت الگوی مصرف (اختصاص قسمتی از درآمد خانواده یا زنانی که شاغل هستند قسمتی از درآمد خود را به ایتام و فقراء انفاق و صدقه دهند؛ چرا که این امر باعث می شود در جامعه فقر کاهش یابد و با کاهش فقر، زمینه ی بسیاری از گناهان ناشی از فقر نیز کاهش می یابد و بستر برای زمینه سازی ظهور فراهم می گردد. (ذاکری جزه ئی، ۱۳۹۶، ص ۱۱۹)

طبق روایت کمک به ایتام و فقراء انفاق کردن، زکات و خمس و صدقه همان ادای حقوق مومنین است. (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۷۴) (ذاکری جزه ئی، ۱۳۹۶، ص ۱۱۹)

۵-۴- نقش زن در سیاست

با بررسی در تاریخ و روایات اسلامی فعالیت و حضور زن را در اجتماع مشاهده می کنیم؛ از جمله روایاتی که اشاره به حضور زن در اجتماع دارد، می توان به فعالیت

اجتماعی، سیاسی حضرت فاطمه (س) اشاره نمود؛ حضور ایشان در شعب ابی طالب در محاصره اقتصادی و اجتماعی که بر پیامبر (ص) و یاران ایشان صورت گرفته بود، مهاجرت ایشان از مکه به مدینه، حضور ایشان در میدان های نبرد و خدماتی که برای مجروحان و سربازان ارائه می دادند و حضور ایشان در حجه الوداع و ماجرای سقیفه (بابازاده، ۱۳۷۴ش، ص ۷۵)

اما مسئله ای که باید به آن توجه شود، این است که با جامعه ای که از ایفای نقش اجتماعی زنان محروم است از رشد اجتماعی اش کاسته می شود و زنانی که از رشد اجتماعی محروم باشند آن جامعه نیز از رشد باز خواهد ماند زن برای تربیت صحیح فرزند نیاز است که از وضعیت اجتماعی و سیاسی مطلع باشد، اما آن چه که اسلام با آن ها مخالف است: ۱. افراط و تفریط ۲. رعایت نکردن اصول و قوانین دین است که با رعایت مرز تعادل و آداب و شرایطی که اسلام برای حضور زن در اجتماع مطرح نموده، مانع یا مخالف حضور آنان در جامعه نیست. (امین، ۱۳۷۲ش، ص ۴۶)

پس در عصر غیبت حضور زنان در صحنه های سیاسی در جامعه منتظر رami توان در چند مقوله بیان نمود: ابتدا؛ مبارزه با عقاید اشتباه، از جمله عقایدی که در زمینه انتظار است (انتظار مخرب و ایستا) دوم: ایجاد روحیه ی مبارزه طلبی در خود و نسل منتظر و استقبال از طرح های انقلابی است. سوم: شرکت در تظاهرات و انتخابات که خود نوعی اعلام آمادگی و حمایت از نظام اسلامی است چهارم: اجرای امر به معروف و نهی از منکر در خانواده و جامعه باید صورت گیرد. (ذاکری جزی، ۱۳۹۶، ص ۱۱۰)

۵-۴-۱- حکومت رانی بلقیس

طبق آیه قرآن که به بیعت زنان با پیامبر (ص) اشاره کرده می فرماید: «یا ایها النبی اذ جاءک المومنات یتابعنک علی أن لا یشرکن بالله شیء ولا یسرقن ولا یزنین ولا یقتلن اولادهن و...» (ممتحنه، آیه ۱۲) همچنین آیات داستان بلقیس ملکه سبا که زن فهمیده ای بود «اذهب بکتابی هذا فالق الیه ثم تول أنهم فأنظر ماذا یرجعون» (نمل، آیه ۲۸) بر اساس مشورت و شورا بر قومش حکومت می کرد و با حکمت و درک روشنی که از سنت های اجتماعی داشت قوم خود را نجات داد. زنی که به بالاترین مقام حکومتی دست یافت و بر اساس شیوه حکومتی مشورتی به اداره جامعه پرداخت. بنابراین ملاک در صلاحیت برای تصدی این مقام، قدرت و عقل زن است که یک امر فطری می باشد. (نصیری، ۱۳۹۳، ص ۸۸) (جمعی از مؤلفان، ۱۳۸۷ش، ص ۱۶)

۵-۴-۲- بیعت زنان

بیعت یکی از حساس ترین امور سیاسی اسلام است. در واقع بابیعت مسلمانان بیان می دارند که در هر شرایط و زمینه ای از امر رهبری اطاعت خواهند کرد و هیچ گونه سستی به خود راه نخواهند داد. نمونه هایی از بیعت با زنان در صدر اسلام صورت گرفت از جمله بیعت النساء یا عقبه اولی، در این بیعت زنی به نام عفرات خربید بن ثبیل حضور داشت که برخی مورخان حضور او را در زمانه ای که زن از اولین حقوق فردی و اجتماعی محروم بود، بسیار شگفت آور و مهم قلمداد می شد. بیعت دوم به نام عقبه ثانی و بیعت سوم بعد از فتح مکه و بیعت چهارم واقعه غدیر (ریاضی، ۱۳۸۲ش، ج ۱، ص ۶۱ و ۶۲)

از سوی دیگر خطبه ها و سخنرانی های حضرت زهرا (س) و حضرت زینب (س) می رساند که سیره ایشان دخالت در امور سیاسی بوده و از نظر اسلام دخالت زن در سیاست ممنوع نیست. پس زنان با توجه به شرایط متفاوت و ضرورت باید در کلیه زمینه های اجتماعی حضوری فعال داشته باشند. (نصیری، ۱۳۹۳، ص ۸۸-علا سوند ۱۳۹۰، ص ۱۱۲) (جمعی از مؤلفان، ۱۳۸۷ش، ص ۱۶)

آخرین بیعت، بیعت با امام زمان است. در زمان ظهور حضرت مهدی (عج) زنان حضور فعال در بیعت با آن حضرت دارند. اولین گروه زنان که به محضر امام (عج) می آیند، زنانی هستند که در آن زمانه زندگی می کنند در این زمینه از پیامبر (ص) در کتاب معجم الاحادیث امام مهدی (عج) (ج ۱، ص ۵۰۰) روایتی نقل است که پیامبر فرموده: «یعوذ عائذ من الحرم فیجتمع الناس الیه کالطیر الوارده المتفرقه حتی یجتمع الیه ثلاث مائة واربعه عشر رجلاً فیہ نسوة فینظهر علی کل جبار و این جبار... در آن هنگام پناهنده های حرم امن الهی پناه می آورد و مردم همانند کبوترانی که از چهار سمت به یک سو هجوم می آورند و به یک سوی او جمع می شوند تا این که در نزد آن حضرت سی صد و چهارده نفر گرد می آیند که برخی از آنان زنانند که بر هر جبار و جبار زاده ای پیروز می شوند...» (طبسی، ۱۳۷۹ش، ص ۱۳)

۵-۴-۳- ایجاد روحیه حماسی

یکی از وظایف زن منتظر در عصر غیبت ایجاد روحیه حماسی در نسل آتی است و برای ایجاد این روحیه نیاز است مواردی را در ابتدا زمینه سازی کند که عبارتند از شناخت حق از باطل، ایجاد انگیزه شهادت و ایثار، مطالعه ی وصیت نامه ی شهداء و امر به معروف و نهی از منکر. (ذاکری جزه ئی، ۱۳۹۶، ص ۱۰۲)

نتیجه گیری

زن به عنوان عضو مؤثر در خانواده و جامعه است در خانواده و در اجتماع وظایف خاص خود را دارد و به تبع وظایف نقش های ویژه ای را ایفاء می کند که اثرات قابل ملاحظه ای بر نظام جامعه دارد. چنین حاصل می شود که حضور زن در جامعه امری لازم است و زن برای رشد اجتماعی خود و تربیت صحیح فرزندان و به شکوفای رساندن جامعه منتظر نیاز دارد که از وقایع اجتماع مطلع باشد و با در نظر گرفتن شرایط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه، زمینه ظهور را فراهم کند پس می توان نتیجه گرفت که زنان هم چون مردان در صف منتظران حضرت حجت قرار دارند و با در نظر گرفتن این که مهم ترین نقش زن، نقش همسری و مادری است و بیشترین بار تربیت به دوش زنان است، روشن می شود که اگر بر فرض هیچ زنی هم در نهضت و قیام حضرت حجت (عج) حضور نداشته باشد اتمام مردان آن صحنه با تلاش و تربیت زنان، لیاقت حضور پیدا کرده اند یا بنابراین این را نیز می توان حضوری جدی برای زنان تلقی کرد. منتظران چه زن و چه مرد در دوران غیبت امام زمان به دلیل عدم حضور امام عصر مسئولیت خطیری بر عهده دارند از یک سو تزکیه نفس و اصلاح خویش و از سوی دیگر مسئولیت نسبت به آحاد جامعه را بر عهده دارند و در اجرای این مسئولیت خطیر باید نسبت به اهداف امام و آرمان های وی شناخت خوبی به دست آورند و وظایف خود را به طرز صحیح در مقابل امام و اهداف او انجام دهند.

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

الف: کتب فارسی

- ۱- امین، نصرت بیگم، زن و نقش آن در خانواده، انتشارات خراسان، بی جا، ۱۳۷۲ ش.
- ۲- آیت اله نوری همدانی، حسین، جایگاه بانوان در اسلام، انتشارات مهدی موعود، بی جا، ۱۳۸۸.
- ۳- بابازاده، علی اکبر، سیره فاطمه (س)، چاپ سوم، انتشارات سپهر، تهران، ۱۳۷۴ ش.
- ۴- پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه (ترجمه غلامحسین مجیدی)، انتشارات انصاریان، قم، ۱۳۸۳.
- ۵- جمعی از مؤلفان، زن و یاری موعود (عج)، انتشارات معارف اسلامی، قم، ۱۳۸۷ ش.

- ۶- دشتی، محمد، فرهنگ سخنان حضرت فاطمه، انتشارات امیرکبیر، بی جا، ۱۳۹۶.
- ۷- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، انتشارات دانشگاه، تهران، ۱۳۷۳ ش.
- ۸- ریاضی، سعیده، شخصیت و حقوق زن در اسلام، چاپ اول، انتشارات علوم اسلامی، قم، ۱۳۸۲ ش.
- ۹- سلیمان، کامل، يوم الخلاص، ترجمه علی اکبر مهدی پور، نشر آفاق، تهران، ۱۳۸۶.
- ۱۰- صافی گلپایگانی، لطف الله، منتخب الأثر، قم، مؤسسه سید معصومه، ۱۳۷۳ ش.
- ۱۱- طبسی، محمدجواد، زنان در حکومت امام زمان، انتشارات بنیاد فرهنگی مهدی موعود، تهران، ۱۳۷۹ ش.
- ۱۲- علاسوند، فریبا، زن در اسلام جلد ۲، نشر هاجر، قم، ۱۳۹۲.
- ۱۳- علامه مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، جلد ۵۲، دارالکتب اسلامیة، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
- ۱۴- غفاری، جواد، ترجمه الغیبه، جلد ۱۶، بی نا، بی جا، ۱۳۶۳.
- ۱۵- قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان، انتشارات آیین دانش، قم، ۱۳۸۴ ق.
- ۱۶- مصطفوی، سید جواد، ترجمه اصول کافی، جلد ۱، انتشارات علمیه اسلامیة، تهران، ۱۳۴۴.
- ۱۷- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۷۹.
- ۱۸- مطهری، مرتضی، ده گفتار، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۸۸.
- ۱۹- نصیری، مریم، سرمه سعادت (تحلیل مفاهیم شخصیتی زنان)، مرکز نشر هاجر، قم، ۱۳۹۳.
- ۲۱- یوسفی، محمد، سیمای زن در آخر الزمان، انتشارات خورشید، قم، ۱۳۸۹ ش.
- ب: کتب عربی
- ۲۲- ابن فارس، احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، انتشارات مکتب الاعلام اسلامی، قم، ۱۴۱۴ ق.
- ۲۳- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاض قرآن، انتشارات دارالقلم الدارالشامیه بیروت، ۱۴۱۳ ق.
- ۲۴- عبدالباقی، محمد فؤاد، المعجم المفهرس، الفاظ قرآن، انتشارات دارالکتب مصر، ۱۳۶۴ ق.
- ۲۵- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، انتشارات دارالکتب اسلامیة، تهران، ۱۴۰۷ ق.
- ج: مقاله ها

۲۶- پورکریمی، اسلام، عسکری، محمد، حضور بانوان در مساجد و مجله پاسدار اسلام، ۱۳۸۷ ش و ۱۳۸۸ ش.

۲۷- ذاکری جزه ئی، منیر، نقش زنان در شکوفایی فرهنگ انتظار، تهران، ۱۳۹۶.

۲۸- روح اله زاده، عالیه، نتاج، ربیع، حضور زن در جامعه، از دیدگاه قرآن و روایات پژوهش نامه علوم و معارف اسلامی، سال اول شماره ۶، بی جا، ۱۳۸۹ ش.

۲۹- شفیعی سروسستانی، ابراهیم، شیعه، انتظار وظایف متظران، شماره ۲۸، بی جا، ۱۳۸۰.

۳۰- قرائتی، محسن، چشم اندازی بر برخی از آسیب های تربیتی، فصلنامه تخصصی مهدویت، قم، ۱۳۸۰.

۳۱- موسوی، محمد رضا، حیدری، خدیجه، تهاجم فرهنگی و راه های مقابله با آن، فصلنامه دانش انتظامی زنجان، ۱۳۹۱ ش.

۳۲- میرتبار، سید محمد، آسیب شناسی جامعه منتظر، مرکز تخصصی مهدویت، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت موعود، قم، ۱۳۹۰.

۳۳- هاشمی، ریحانه، نقش زن در زمینه سازی ظهور، مجله انتظار موعود، بی جا، ۱۳۸۶ ش.

جایگاه زنان در تحقق اقتصاد مقاومتی

سمیه مقتدری

چکیده:

اقتصاد موفق در یک کشور یکی از راه های پیشرفت هر جامعه ای است. و هر کشوری که

می خواهد از لحاظ اقتصادی در دنیا مطرح شود باید اقتصادی پویا داشته باشد که این عمل میسر نیست مگر اینکه ملت و دولت همگام باشند. یکی از گروه های مؤثر در مدیریت اقتصاد خانواده و جامعه زنان آن کشور هستند زیرا زنان به عنوان مدیران سبد دارایی و مصرفی خانواده، با گام برداشتن در جهت ارتقای اقتصاد خانواده، نقش مهمی را در تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی بازی می کنند. از آنجا که یکی از مشخصه های اقتصاد مقاومتی بحث استفاده از کالاهای داخلی است. لذا نقش زنان جامعه به عنوان مدیران سبد دارایی خانواده پر رنگ است. همچنین بحث محدودیت هایی که در سرمایه صادی زنان بیشتر به چشم آید. اگر دقیق شویم، در این که یک اجتماع چگونه شکل می گیرد و جمعیت به چه طریقی پراکندگی خودش را شکل

می دهد، درمی یابیم که عوامل انسانی و موقعیت هایی که در یک منطقه جغرافیایی وجود دارد، از عوامل تاثیر گذار بر این قضیه است. بیشترین عاملی که در این تغییرات نقش آفرینی

می کند، چیزی است که در مقاطع زمانی می تواند تغییراتی را در خواسته های اقتصادی مالی و اجتماعی ایجاد کند و آن مجموعه ای از عناصر فرهنگی است که بر یک جامعه وارد می شود و نباید از یاد برد که پایه و اساس بحث فرهنگ و فرهنگ سازی در خانواده شکل می گیرد. با توجه به اهمیت موضوع، هدف تحقیق حاضر بررسی نقش زنان در اقتصاد مقاومتی است.

کلیدواژه: اقتصاد، اقتصاد مقاومتی، زن، مدیریت، تربیت

مقدمه

در مدیریت کلان جامعه، تمام عرصه ها اعم از فرهنگ، سیاست، اقتصاد، اجتماع، هنر و... به هم پیوسته اند و چنان چه یکی از این عرصه ها ضعیف باشد؛ سایر بخش ها را دچار آسیب

می کند اما در بیان پیشوایان معصوم (علیهم السلام) و نیز گواه جامعه شناسان، ریشه بسیاری از ناهنجاری ها، اعم از فساد، فحشاء، سرقت، نارضایتی ها و... همه و همه را باید در بیکاری و رکود اقتصاد جوامع جست و جو کرد. بنابراین شکوفایی اقتصادی و فقرزدایی زیربنای پیشرفت همه جانبه قلمداد می شود. به همین جهت برای کاهش این ناهنجاری ها، رهبر معظم انقلاب مبحثی به عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح کرد. زیرا اقتصاد مقاومتی به دنبال آن است که با کاهش وابستگی ها و تأکید بر مزیت های تولید داخلی و تلاش برای خودکفایی زمینه توسعه و پیشرفت را مهیا سازد. در این بین خانواده در جامعه به عنوان اولین و نهاد اجتماعی در تربیت و پرورش منابع انسانی باید تقویت شود تا زمینه توسعه اقتصادی در کشور فراهم گردد. زنان در خانواده به عنوان عاملان پرورش و رشد نیروی کار می توانند در جریان بهره وری و تولید ملی سهم بسزایی داشته باشند. به عنوان مثال: همان طور که می دانیم تأمین مایحتاج خانه و استفاده صحیح از آنها نیاز به برنامه ریزی صحیح دارد که زنان می توانند شرایطی را فراهم سازند تا با کمترین هزینه و بالاترین مطلوبیت نیازهای خانه و افراد خانواده تأمین شود. آنها می توانند در مواقع کمبود با حذف برخی امکانات، جایگزین مناسبی را انتخاب نمایند بدون آنکه در مطلوبیت آن تغییری ایجاد شود.

۱- مفهوم شناسی

الف- اقتصاد :

اقتصاد در لغت به دو معناست: یکی پسندیده است که حد وسط و میانه و افراط و تفریط است. و دیگری به معنای پسندیده و ناپسند که در نوسان است. (حائری، اندیشه های اقتصادی در نهج البلاغه، ج ۱، ص ۱۰)، اقتصاد از ریشه قصد است. «اِقْتَصَدَ يَقْتَصِدُ اِقْتِصَادٌ»: اقتصادی زندگی کردن، میانه روی در خرج کردن، با روح اقتصادی زیستن. اقتصاد مزدهر: اقتصاد شکوفا (بندرریگی، منجد عربی-فارسی، ص ۱۴۵۵)، میانجی شدن، میانه نگه داشتن (معین، ۱۳۸۵، ص ۲۹۱). القصد فی المعیشه الأشرَف، حد میانه روی در زندگی. (فؤاد بستانی، ۱۳۸۹، ص ۵۳۷).

اقتصاد در اصطلاح به حالت میانه روی است که میانه روی دو نوع است یکی مطلقاً پسندیده مثلاً الجود (بخشش) که بین افراط (اسراف) و تفریط (بخل) قرار دارد. و دیگری میانه روی میان مذموم و ممدوح است مانند میانه روی بین عدل و جور، قریب

و بعید. (راغب اصفهانی، ۱۳۸۸، ص ۴۴۷)، دانش بررسی تولید ثروت و مصرف کالاها و خدمات و سازمان دادن به ثروت، صنعت و منابع ملی و استفاده بهینه از اندیشه ها (انوری، ۱۳۸۱، ص ۵۰۴)

ب- مقاومت:

مقاومت ریشه قوم است و مصدر می باشد. رو به روی دشمن ایستادن، در برابر تهاجم دشمن مقاومت کرد. ایستادگی کردن، با کسی در امری برابری کردن، ضدیت کردن. (عمید، ۱۳۷۵، ص ۱۱۴۷)

مقاومت، اصطلاحی است از ریشه‌ی قوام یا قیام، ریشه‌ای که در دین اسلام از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. و به همین منظور مقاومت یک اصطلاح بومی محسوب می‌شود. مقاومت را به فارسی استواری یا ایستادگی یا پایداری می‌گویند. (موسوی، ۱۳۸۹، ص ۵۰)

۲- اقتصاد اسلامی و گستره فعالیت آن

هر مکتبی نسبت به مبدأ، جهان آفرینش و انسان در ساماندهی نظام اقتصادی آن تأثیرگذار است. بر این اساس، اقتصاد اسلامی که برگرفته از آموزه های وحیانی است، انسان را موجودی آگاه، صاحب اراده و اختیار، هدفمند، کمال جو و مسئولیت پذیر می داند؛ رفتارهای اقتصادی و فعالیت های تولیدی او را تنظیم می کند و در جهت نیل به اهداف اقتصادی که همانا، اعتلای معنوی انسان ها، استقلال اقتصادی، عدالت اقتصادی، رفاه عمومی و رشد اقتصادی است، گام برمی دارد. در این اندیشه، آزادی اقتصادی در چارچوب بندگی خدا و احترام نهادن به حریم حلال و حرام ها تفسیر می گردد و افراد در انتخاب شغل، مسکن و به دست آوردن ثروت و مصرف آن آزادند. البته نه آزادی کامل، بلکه تحت نظارت و ارشاد دولت و پیچیده به ارزش ها و مقررات و محدودیت هایی که اسلام یا حاکم اسلامی برای فعالیت های اقتصادی وضع می نماید. (اسحاقی، ۱۳۹۳، ص ۱۸۰)

به همین علت است که اسلام واجبات مالی را جزء عبادات شرعی قرار داده که لازم است از انگیزه روح خیرخواهی سرچشمه بگیرد، بدینسان که این روح یرخواهی، انسان را برانگیزاند تا در تحقق اهداف اقتصاد اسلامی، آگاهانه که منظور از آن فقط رضای خدا و تقرب به وی باشد، شرکت کند. شگفت نیست اگر اسلام اهمیت بسیاری به عامل روحی بدهد و به سازندگی روحی و فکری، اصرار و توجه داشته باشد. زیرا

طبیعت عوامل ذاتی که با روح انسان سر و کار دارد، تأثیر زیادی در تکوین شخصیت انسان و تعیین انباشته های روحی وی دارد. کما اینکه عامل ذاتی در حیات اجتماعی و مشکلات آن و راه حل هایی که برای رفع اینگونه مشکلات لازم است، اثرات چشمگیری دارد. مسلماً امروزه برای همه مردم روشن شده است که عامل روحی در زمینه اقتصادی نقش مهمی را ایفا می کند. به همین جهت اسلام در سیستم و تعالیم خویش به سازمان دادن نمای خارجی جامعه اکتفا نمی کند، بلکه به اعماق روحی و فکری آن نفوذ کرده، تا از این رهگذر بین انباشته های درونی و روش های اقتصادی و اجتماعی اتخاذ شده، توافق و هماهنگی به وجود آورد. به این ترتیب، روش اسلام به این اکتفا نمی کند که هر اسلوبی را که تحقق بخشیدن به اهداف را تضمین می کند اتخاذ کند. بلکه اسلام یک چنین اسلوبی را با عامل روحی و انگیزه های ذاتی، که قابلیت انسجام با آن اهداف مخلوط می کند. (صدر، ۱۳۷۰، ص ۳۶۸).

۳- جایگاه نظام اقتصادی در اسلام

اساساً هر نظام اقتصاد در هر مکتبی بر بینش ها و مفاهیمی استوار است که از طرز تلقی و برداشت آن مکتب نسبت به جهان آفرینش و انسان سرچشمه می گیرد. بر این اساس نظام اقتصادی که جزئی از کل نظام اجتماعی یک مکتب است نسبت به نظام های دیگر تفاوت اصولی و زیربنایی خواهد داشت. شهید صدر (رحمه الله) نیز معتقد است مقصود از اقتصاد اسلامی، مکتب یا مذهب اقتصادی اسلام است. ایشان می نویسد: مذهب اقتصادی عبارت است از اسلوب و روشی که جامعه ترجیح می دهد در عرصه اقتصادی و گشایش معضلات علمی خویش از آن پیروی نماید. هر جامعه ای به جهت آن که با تولید و توزیع امکانات اقتصادی مواجه است، ناگزیر از انتخاب اسلوبی برای تنظیم فعالیت های اقتصادی وی است. چنین اسلوب و روشی، تعیین کننده مذهب اقتصادی است. (اسحاقی، ۱۳۹۰، ص ۱۸۲).

بنابراین، مذهب اقتصادی عبارت است از هر نظریه اساسی در زندگی اقتصادی که در ارتباط با ایده عدالت اجتماعی می باشد. البته مفهوم عدالت، یک برداشت اخلاقی است و با ملاک مادی و علمی مورد ارزیابی قرار نمی گیرد. از آنجا که اسلام برای کوچکترین مشکلات؛ یعنی ارش خراش، قانون ارائه نموده است، معقول نیست که در مورد مشکلات عظیم اقتصادی برنامه نداشته باشد؟ چگونه ممکن است اسلام حق انسانی را که زمینی آباد یا معدنی استخراج

می کند، مشخص نکرده باشد. اسلام همانگونه که برای تنظیم روابط فردی برنامه دارد، برای روابط اجتماعی و کلان جامعه طرح و برنامه دارد. (اسحاقی، ۱۳۹۰، ص ۶۴).
 بالأخره نظام اقتصادی اسلام به فرد و اجتماع، هر دو اصالت بخشیده و برای حل مشکلات و تنظیم حیات اقتصادی، بر اساس عدالت اجتماعی، مکتب خاصی را بر اساس یک اقتصاد آزاد و مالکیت نسبی در حدود استقلال فرد و مصالح اجتماعی، پی ریزی کرده و تا مرز منافع جامعه، مالکیت فردی را به عنوان یک اصل طبیعی و برای جوابگویی به خواست فطری عمیق بشری درباره تملک مال پذیرفته است تا همه افراد، تلاشها و فعالیت های خود را برای بهره برداری از وسایل زندگی و تولید بیشتر انجام دهند، اما شرایطی در زمینه این شکل مالکیت مقرر داشته تا باب ظلم و تعدی به روی مردم گشوده نشود و فرد نتواند از آزادی خود سوء استفاده کرده و منافع اجتماعی را پایمال کند، البته یک چنین محدودیت هایی برای آزادی، زیانبخش نیست؛ زیرا زندگی اجتماع و وجود قانون با محدودیت و جلوگیری از بی بند وباری ملازم است و این گونه محدودیت های عقلایی متضمن بقای زندگی اجتماعی و مانع از گسیخته شدن اساس آن می گردد. (موسوی لاری، ۱۳۹۵، ص ۱۴۲).

۴- جایگاه اقتصاد مقاومتی از منظر قرآن:

اقتصاد مقاومتی در قرآن شامل ۵ محور منابع، برنامه ریزی و تولید، توزیع، رشد و مصرف درست نیازهای اقتصادی است. خداوند در قرآن کریم به شیوه های گوناگون به مسأله اقتصادی اشاره می فرماید:

«وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَغْلَمُونَ؛ و شما (ای مؤمنان) در مقام مبارزه با آن کافران خود را مهیا کنید و تا آن حد که بتوانید از آذوقه و تسلیحات و آلات جنگی و اسبان سواری زمین کرده برای تهدید و تخویف دشمنان خدا و دشمنان خودتان فراهم سازید و نیز برای قوم دیگری که شما بر (دشمنی) آنان مطلع نیستید (مراد منافقانند که ظاهراً مسلم و باطنا کافر محض اند) و خدا بر آنها آگاه است. و آنچه در راه خدا صرف می کنید خدا تمام و کامل به شما عوض خواهد داد و هرگز به شما ستم نخواهد شد.» (سوره انفال، آیه: ۶۰).

این آیه تأکید دارد که هر چه می‌توانید قوت و توان خود را افزایش دهید و زمینه‌های استعداد و مقاومت را در جامعه اسلامی فراهم کنید، این آیه سرلوحه اقتصاد مقاومتی است، در قرآن و حدیث عبارات زیادی را در مورد جهاد اقتصادی داریم که در آن‌ها مسئله عزت اسلام و مسلمانان موضوع محوری است.

عزت از منظر قرآن کریم به معنای شکست‌ناپذیری است که با بررسی تاریخ نظام جمهوری اسلامی ایران، می‌توانیم ایستادگی در برابر فشارهای متعدد مالی و اقتصادی استکبار جهان را نسبت به کشور به وضوح درک کنیم به طوری که از ابتدای شکل‌گیری انقلاب، مقابله نظام سلطه گر با آن آغاز شده و این مقابله علاوه بر عرصه حوزه‌های اقتصادی نیز تأثیرگذار بود و ملت ایران، ملتی است که مقاومت و پایداری کرده و فشارها را تحمل می‌کند تا به سربلندی دست یابد.

(<https://www.farsnews.com>)

۵- ارکان اقتصاد مقاومتی

الف- مقاوم بودن اقتصاد

«وظیفه این است که سعی شود کشور را متمکن و غیرقابل تأثیر از سوی دشمن، حفظ کرد؛ این یکی از اقتضائات «اقتصاد مقاومتی» است، در اقتصاد مقاومتی، یک رکن اساسی و مهم مقاوم بودن اقتصاد است. اقتصاد باید مقاوم باشد؛ باید بتواند در مقابل آن چه که ممکن است در معرض توطئه‌ی دشمن قرار بگیرد، مقاومت کند.» (بیانات مقام معظم رهبری در حرم رضوی (علیه السلام)، ۱۳۹۲/۱/۱).

ب- حمایت از تولید ملی

یک رکن دیگر اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است؛ صنعت، کشاورزی، اما بعضی کارخانه‌ها دچار مشکل شده‌اند، اختلال دارند، در بعضی جاها تعطیلی منابع وجود دارد. باید مشکلات و اختلال‌ها را برطرف کرد. این‌ها طبعاً ایجاد اشکال می‌کنند. اگر چنان چه همین بخش دوم قضیه یعنی آن نیمه خالی لیوان نبود، شما امروز از لحاظ رونق اقتصادی، وضع بهتری را در کشور ارائه می‌کردید. و کمک‌های بیشتری به مردم می‌شد. بالأخره حمایت از تولید ملی، آن بخش درون زای اقتصاد کشور می‌باشد و به تولید ملی باید اهمیت داد.

واحدهای کوچک و متوسط را باید فعال کرد. زیرا واحدهای بزرگ خوشبختانه فعال هستند و سوددهی شان هم خوب است، کارشان هم خوب است، اشتغالشان هم

خوب است؛ عمده ی واحدهای بزرگ وضعشان این گونه است. لذا همانطور که گفته شد محصول سیمان، محصول فولاد کشور، محصولات عمده روند خوبی داشته است. در نتیجه باید به فکر واحدهای متوسط و کوچک بود، زیرا نقش عمده ای در زندگی مردم دارند. (احمدی، ۱۳۹۰، ص ۴۸)

ج- مدیریت منابع ارزی

مسأله ی منابع ارزی مسأله ی مهمی است؛ باید منابع ارزی را درست مدیریت کرد. حالا اشاره شد به ارز پایه؛ در این زمینه هم حرف های گوناگونی از دولت صادر شد، یعنی در

روزنامه ها از قول یک مسئول، یک جور گفته شد؛ فردا یا دو روز بعد، یک جور دیگر گفته شد. نگذارید این اتفاق بیفتد. واقعاً یک تصمیم قاطع گرفته شود، روی آن تصمیم پافشاری شود و مسأله را دنبال کنید، به هر حال منابع ارزی باید مدیریت دقیق بشود. (اسحاقی، ۱۳۹۰، ص ۱۹۱)

۱- مدیریت مصرف

یک مسأله مهم در اقتصاد مقاومتی، مدیریت مصرف است. مصرف هم باید مدیریت شود که از دو طریق می شود جلوی آن را گرفت و مصرف را تغییر داد و مدیریت کرد:

۱- اسراف و تبذیر که در اسلام به شدت نهی شده از الگوی مصرف حذف شود.

۲- فرهنگ مصرف از کالای خارجی به کالای داخلی تغییر کند.

این دو تغییر باعث می شود مصرف کل کاهش یافته و نیاز به خارج به حداقل برسد. حال که مسأله مدیریت مصرف یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی مصرف متعادل و پرهیز از اسراف و تبذیر، هم دستگاه های دولتی، هم دستگاه های غیردولتی، هم آحاد مردم و

خانواده ها باید به این مسأله توجه کنند که این واقعاً جهاد است. امروز پرهیز از اسراف و ملاحظه تعادل در مصرف بلاشک در برابر دشمن حرکت جهادی است که این امر جهاد فی سبیل الله را دارد. یک بعد دیگر در مسأله تعادل در مصرف و مدیریت مصرف این است که تمام دستگاه های دولتی توجه داشته باشند که هیچ تولید غیر ایرانی را از ایرانی ترجیح ندهند و از کالاهای ایرانی حمایت کنند. (معزی، ۱۳۹۱، ص ۱۴)

۶- زنان و اهداف راهبردی اقتصاد مقاومتی

مهم ترین الگوی ویژه اقتصاد مقاومتی، مردم سازی این اقتصاد است. چنین اقتصادی تحریم ناپذیر بوده و حداکثر اقتصاد مقاومتی زمانی ورود پیدا می کند که مردم، نقش خود را به خوبی ایفا کنند. لذا زنان نقش مهمی در اقتصاد مقاومتی دارند. زنان به عنوان الگوی نمونه جامعه

می واند گام مؤثر در این عرصه بردارند. آنان مدیران اقتصادی خانواده و تربیت کننده فرزندان هستند و در دنیای رقابتی امروز که همه باید برای پیشرفت جامعه تلاش کنند بانوان نیز در تأمین نیازهای خانواده سهیم هستند و علاوه بر نقش مدیریتی در خانواده می توانند به فعالیت اقتصادی هم پردازند و در تأمین معاش زندگی با همسران خود همکاری کنند. (داوودی، ۱۳۹۰، ص ۵).

اسلام نگاه ویژه ای به مقام و منزلت دارد و با هر گونه بهره کشی، استثمار و اعمال خشونت علیه زنان، به بهانه تساوی حقوق زن و مرد مخالف است. و با تعریفی متفاوت زن و مرد را مکمل یکدیگر می داند. به عبارتی دیدگاه اسلام درباره ی زن، دیدگاه مترقی و در عین حال متعادل است. (امینی، ۱۳۸۴، ص ۱۶).

خداوند در قرآن کریم زن و مرد لباس یکدیگر معرفی می کند و می فرماید:

«أَحْلَلْ لَكُمْ لِبَاسَ الصِّيَامِ الرَّفَثِ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ؛ در شبهای روزه، هم خوابگی با زنان بر شما حلال گردیده است. آنان برای شما لباسی هستند و شما برای آنان لباسی هستید. خدا می داندست که شما با خودتان ناراستی می کردید، پس توبه شما را پذیرفت و از شما درگذشت. پس، اکنون [در شبهای ماه رمضان می توانید] با آنان همخوابگی کنید، و آنچه را خدا برای شما مقرر داشته طلب کنید. و بخورید و بیاشامید تا رشته سپید بامداد از رشته سیاه [شب] بر شما نمودار شود؛ سپس روزه را تا [فرا رسیدن] شب به اتمام رسانید. و در حالی که در مساجد معتکف هستید [با زنان] درنیامیزید. این است حدود احکام الهی! پس [زنهار به قصد گناه] بدان نزدیک نشوید. این گونه، خداوند آیات خود را برای مردم بیان می کند، باشد که پروا پیشه کنند.» (سوره بقره آیه ۱۸۷).

دین با نگاهی واقع بینانه و به دور از هر گونه تبعیض، زن را مایه آرامش و سکونت برای مرد برمی شمارد؛ آرامشی که منجر به ایجاد محبت و مودت و فراهم آمدن زندگی سالمی است که زن و مرد در رابطه ای دو سویه سبب تعالی جسمی و روحی یکدیگر می گردند. خداوند در قرآن کریم می فرماید:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ؛ و از نشانه های او اینکه از [نوع] خودتان همسرانی برای شما آفرید تا بدانها آرام گیرید، و میانتان دوستی و رحمت نهاد. آری، در این [نعمت] برای مردمی که می اندیشند قطعاً نشانه هایی است.» (سوره روم، آیه: ۲۱).

بر اساس چنین نگاهی زن «ریحانه» است نه قهرمان، «فَإِنَّ الْمَرْأَةَ رِيحَانَةٌ وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ؛ همانا زن گل است و قهرمان نیست.» (صالح، نهج البلاغه، ص ۴۹۴). و همسنگ مرد؛ بلکه هم سنگری است که در انجام وظایف متناسب با شرایط جسمی و روانی خویش به مجاهده

می پردازد تا جایی که از نیکو همسررداری به عنوان جهاد زن یاد شده است. «جَهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ؛ جهاد زن خوب همسررداری است.» (تمیمی آمدی، ۱۳۸۵، ص ۴۹۴).

با روشن شدن جایگاه زن از منظر اسلام این نکته شایان توجه است که نقش زنان پیشبرد اهداف راهبردی اقتصاد مقاومتی باید بر اساس ویژگی هائی که اسلام برای این جنس تعیین کرده، مشخص گردد به طوری که رهبر معظم انقلاب اسلامی می فرمایند:

«زن مسلمان ایرانی، تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان گشود و ثابت کرده است که می تواند زن باشد، عفیف باشد، محجبه و شریف باشد و در عین حال، در متن و مرکز باشد؛ می تواند سنگر خانواده را حفظ کند. و در عرصه سیاسی و اجتماعی نیز، سنگرسازی های جدید و فتوحات بزرگ را به ارمغان بیاورد.» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کنگره هفت هزار زن شهید کشور، ۱۳۹۱/۱۲/۱۶).

مسئولیت خطیر زن و نقش محوری او در محیط خانواده و تربیت فرزند و نیز فعالیت مشروط او (رعایت حجاب و عفاف) در جامعه نباید نادیده گرفته شود پس برای داشتن یک محیط سالم، شایسته است که زن و شوهر شاغل در محیط کار عفت و نجابت را رعایت و در تعامل با افراد نامحرم نسبت به صحبت های غیرضروری، درد

و دل کردن و شوخی و مزاح های

بی جا خویشتن داری کنند و این نیاز و احساس را با شوهر خود رفع کنند؛ بنابراین در صورت امکان از حضور در مشاغلی که محیط خلوت با ناحرم را فراهم می کند، اجتناب کرده و در همه حال با وقار باشند. (سالاری فر و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۲۳۷).

۷- زنان و راه های تحقق اقتصاد مقاومتی

الف- زنان و تولید ملی

سرمایه اقتصادی هر کشور بر پایه دانش، نیروی انسانی کارآمد و چرخه تولید است. در دنیای امروز کشوری از لحاظ اقتصادی موفق است که کمترین وابستگی را به درآمدهای نفتی و دیگر ذخایر طبیعی و معدنی خام داشته و تمرکز خود را به تولید داخلی و درآمدزایی با این وسیله معطوف کرده باشد.

در بیانات مقام معظم رهبری نیز از «تولید ملی» به ستون فقرات اقتصاد مقاومتی تعبیر شده است که خود نشانگر اهمیت این مهم در تحقق اقتصاد مقاومتی است. (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از کارگران سراسر کشور، ۱۳۹۴/۲/۹).

زنان به عنوان نیمی از جمعیت جامعه و با توجه به وظایف و مسئولیت خطیرشان، اولین مجریان فرهنگ و تربیت اسلامی به حساب آمده و در اصل، تمام جامعه را تشکیل می دهند و در نتیجه نقش بسیار پررنگی را در حمایت از تولید ملی ایفا می کنند. (شفیعی مازندرانی، ۱۳۹۱، ص ۹۳).

نقش زنان در حمایت از تولید ملی به دو صورت است:

در روش مستقیم بانوان خود وارد عرصه تولید شده و دوشادوش مردان چرخ اقتصاد کشور را به گردش در می آورند و همان گونه که اشاره شد این امر می بایست با در نظر گرفتن شرایط جسمی و روانی و همچنین ضرورت شرایط ورود بانوان به این عرصه باشد.

از نقش غیر مستقیم بانوان در تحقق اقتصاد مقاومتی می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

ب- تربیت نیروی کارآمد

یکی از اساسی ترین اهداف تشکیل خانواده بقای نسل و تربیت نیروی انسانی مورد نیاز جامعه است. توسعه و رشد اقتصادی جامعه در گرو نیروی کار فعال و تحصیل کرده است. بنابراین یکی از عوامل مؤثر در توسعه اقتصادی، نیروی انسانی یا سرمایه

های انسانی است.

پیشرفت علم و دانش؛ نگرش و مهارت افراد، ظرفیت تولیدی جامعه را ارتقاء می بخشد و در نتیجه رشد و توسعه فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی تسهیل و تسریع می گردد. این نظریه می تواند در دو سطح خرد و کلان آثار مطلوب خود را نشان دهد.

در مقطع خرد، بازدهی خصوصی را افزایش می دهد و در سطح کلان رشد و توسعه ی جامعه را به همراه دارد و چون پرورش منابع انسانی از کانون خانواده آغاز می شود و مادران نقش اساسی را در زمینه تربیت و پرورش فرزندان ایفاء می کنند به طوری که اثرگذاری قابل توجه آنان در این زمینه بر هیچ فردی پوشیده نیست. (پور حاتمی، ۱۳۹۶، ص ۴).

بنا به فرمایش امام خمینی (رحمة الله علیه) می فرمایند:

«نقش زن در جامعه بالاتر از نقش مرد است، برای این که بانوان علاوه بر این که خودشان یک قشر فعال در همه ابعاد هستند، قشرهای فعال را در دامن خودشان تربیت می کنند. خدمت مادر به جامعه از خدمت معلم بالاتر است و از خدمت همه کس بالاتر است، و این امری است که انبیاء می خواستند بانوان قشری باشند که آن ها تربیت کنند جامعه را، و شیر زنان و شیر مردانی به جامعه تقدیم کنند. (موسوی خمینی، ۱۳۸۹، ص ۹۷).

زنان با توجه به مسئولیت خطیر خویش و کارگردانی داخل منزل، مسئول پرورش نسل آینده هستند و باید ابتدا در خود روحیه تلاش، کار و امید را تقویت کرده و الگوی نمونه ای برای دیگر افراد خانواده و به ویژه «فرزندان» باشند و در مرحله بعد نیز فرزندان را به گونه ای پرورش دهند که هم مشتاق تحصیل علم باشند و هم با الگوبرداری از سیره انبیاء و ائمه «علیهم السلام» در راستای به حرکت در آوردن چرخ اقتصاد، کار را عار ندانسته و از هیچ تلاشی دریغ نکنند. در روایتی امام کاظم (علیه السلام) می فرمایند: «رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ) وَ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَام) وَ ابَائِي كُلُّهُمْ قَدْ عَمِلُوا بِأَيْدِهِمْ وَ هُوَ مِنْ عَمَلِ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الصَّالِحِينَ؛ رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و امیرالمؤمنین (علیه السلام) و همه پدرانم (علیهم السلام) با دست خویش کار می کردند و این سیره انبیاء، رسولان و صالحان است.» (ابن بابویه، ۱۳۶۳، ج ۳، ص ۱۶۲).

امروزه یکی از آفات تحصیل علم در کشور ما جلوگیری دانش از تن دادن جوانان

به مشاغلی

است که به حسب نگاه ظاهری دون شأن بوده و با تحصیلات عالیہ منافات دارد. این در حالی است که راز موفقیت اقتصادی کشوری مانند ژاپن که از جهت منابع طبیعی فقیر به حساب می آید، روحیه سخت کوشی و ابا نداشتن از هر گونه کار و فعالیت مفید بیان شده است و بدون تردید این روحیه، هدیه مادران سخت کوش و هدفمند و در نتیجه پرورش نسلی با این ویژگی ها و روحیات است. (متون علمی - آموزشی مبلغان، ص ۹۲)

ج- به گردش در آوردن نقدینگی در چرخه تولید

اگر چه دارائی و ثروت در تأمین معاش و رشد و تعالی انسان نقش ارزنده ای دارد، نباید هدف قرار بگیرد؛ چرا که دین را تباه و قلب را به قساوت مبتلا می کند. مسلم است چنین آسایشی هیچ گاه تأمین کننده آرامش واقعی نخواهد بود. علاوه بر آثار شوم دنیوی این رذیله، قرآن کریم زراندوزان را (چه مرد و چه زن) به عذابی دردناک مژده داده است:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید، بسیاری از دانشمندان یهود و راهبان، اموال مردم را به ناروا می خورند، و [آنان را] از راه خدا باز می دارند، و کسانی که زر و سیم را گنجینه می کنند و آن را در راه خدا هزینه نمی کنند، ایشان را از عذابی دردناک خبر ده.» (سوره توبه، آیه: ۳۴)

زیور آلات به ویژه طلا و جواهرات برای زنان بیشترین جاذبه را دارد. در روایتی از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نیز آمده است که عامل نابودی زنان امت من دو سرخ فام است؛ طلا و لباس بدن نما. (دیلمی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۱۸۴)

از سوی دیگر اسلام درباره، به گردش در آوردن چرخه تولید و بهره برداری صحیح از اموال سفارش نموده و از آن به مروت و ایمان یاد کرده است. بر اساس آمار ۱۰۰ تن طلای کشور در خانه های مردم ذخیره شده که از میزان ذخایر بانک مرکزی هم بیشتر است. با این حساب، مردم کشور ما بیشتر از ۱۰۰ هزار کیلوگرم معادل ۱۰۰ میلیون گرم طلا ذخیره کرده اند؛ چنان چه این میزان سرمایه در امر تولید و اشتغال به کار گرفته شود بسیاری از مشکلات فرهنگی، اقتصادی و آسیب های اجتماعی از بین خواهد رفت. بنابراین به منظور قرار گرفتن دارائی ها در مسیر

تولید و رونق بخشیدن به آن و نیز پرهیز از کج روی، کنز اندوزی و دفن سرمایه و به جریان انداختن آن در تولید و بهره وری بهینه، نقش زنان دارای اهمیت ویژه ای است که با توجه به آن، تحقق اقتصاد مقاومتی را کمک می-کند.

ا- نقش زن در تولید سرمایه

از جمله سرمایه هائی که زنان در تولید آن، نقش دارند: ۱- سرمایه انسانی ۲- اجتماعی ۳- عاطفی ۴- معنوی.

با وجود تورم، ارزش پول همیشه در حال کاهش است. بنابراین برای جلوگیری از کاهش ارزش پس انداز، باید نسبت به سرمایه گذاری آن اقدام نمود. به طوری که سرمایه گذاری فوایدی را برجای خواهد گذاشت. (متون علمی- آموزشی مبلغان، ص ۹۲)

۱- حفظ ارزش پول

۲- به وجود آمدن پشتوانه اقتصاد

۳- کمک به چرخه عمومی ثروت در جامعه و استفاده عموم از آن.

۴- ایجاد خلاقیت اقتصادی افراد خانواده برای شناخت روش های جدید سرمایه گذاری

که یک زن می تواند با روش هایی که در تحقق اقتصاد مؤثر است نقش بسزائی داشته باشد از جمله این روش ها:

۱- سپرده گذاری در بانک (کوتاه مدت یا دراز مدت)

در این روش تا حدی از، کاهش ارزش پول جلوگیری می شود. بر اساس قانون این سپرده در امر تولید استفاده می شود.

۲- خرید اوراق سهام شرکت ها با نظر کارشناسی:

در این نوع سرمایه گذاری ارزش سهام با توجه به وضعیت اقتصادی کشور و شرکت مربوط متغیر و در نوسان است. البته معمولاً قسمتی از سود سهام این شرکت ها به صورت سالیانه پرداخت شده و قسمتی از آن تبدیل به سرمایه و به تعداد سهام افزوده می گردد. در این زمینه در صورتی که با مشورت یک کارشناس خبره اقدام شده و برنامه شما پس انداز بلند مدت باشد، به افزایش ارزش پس انداز کمک خواهد نمود.

۳- خرید اوراق مشارکت:

این اوراق بدون نام بوده و از طرف بانک ها در زمان های خاص عرضه می شود.

اصل سرمایه توسط دولت تضمین می شود و به صورت روزانه همراه با احتساب سود قابل تبدیل به پول می باشد. سود این اوراق معمولاً به صورت سه ماهه یک بار پرداخت می گردد. سود این اوراق نسبت به سود معاملات در بازار کم است اما اصل سرمایه تضمین می شود.

۴- سپرده گذاری در صندوق ها یا بانک های قرض الحسنه: در این روش سودی به شما تعلق نمی گیرد، اما بر اساس ضوابط می توانید در مواقع نیاز از وام با کار مزد کم استفاده نمایید.

۵- سرمایه گذاری فیزیکی:

در صورتی که پس انداز شما به مرحله ای برسد که با آن بتوانید نسبت به خرید زمین، خانه، باغ و... اقدام نمایید با توجه به افزایش تورم نه تنها از ارزش پس انداز شما کاسته نمی شود بلکه در دراز مدت می تواند ارزش آن اضافه نماید. (داوودی، ۱۳۹۵ ص ۱۵).

ب- زنان و کارآفرینی

بنابراین یک زن می تواند با امکاناتی محدود و با تجربه و تخصص خود و در صورت ضرورت فراگیری یک تخصص در دوره های کوتاه مدت بدون نیاز به یک بنگاه اقتصادی، در خانه به تولید محصول پردازد. و در ابتدا خریداران کالایان را دوستان، اقوام و همسایگان قرار داده و وسعت بخشیدن به مشتریان خود را در دستور کار خود قرار داده و از حمایت های قانونی نیز برخوردار شوید و در صورت عدم توان فردی به تشکیل تعاونی و مشارکت دوستان و اقوام می توانید از توان و امکانات آن ها استفاده و ضمن ایجاد اشتغال بهره این کار را نیز، نصیب آن ها بنمائید. (داوودی، ۱۳۹۵، ص ۱۵).

سوم- مشاغل خانگی

زنان در فرهنگ اصیل ایرانی- اسلامی ضمن مدیریت خانه و وظیفه نیکو همسررداری و تربیت فرزندان، به امور اقتصادی مبادرت نموده و به این وسیله هم تکیه گاه اقتصادی خانواده و هم الگوی کاملی از کار و تلاش برای دیگر افراد خانواده محسوب می شدند.

امروزه کسب و کار خانگی به عنوان راهکارهای مهم برای ایجاد اشتغال و درآمد در سراسر جهان محسوب می گردد. شاغل یا کسب و کار خانگی آن دسته از فعالیت

هائی است که توسط عضو یا اعضاء خانواده در فضای مسکونی در قالب یک طرح کسب و کار بدون مزاحمت و ایجاد اختلال در آرامش واحدهای مسکونی همجوار شکل می گیرد و منجر به تولید خدمت و یا کالای قابل عرضه به بازار خارج از محیط مسکونی می گردد. شاغلین کسب و کار مذکور برای کسب منافع به صورت های زیر فعالیت می کنند: (متون علمی - آموزشی مبلغان، ص ۹۲).

۱- انجام فعالیت به صورت کار فردی برای کارفرمای خارج از محیط مسکونی
۲- انجام فعالیت مستقل اعم از تأمین مواد اولیه تا عرضه محصول به خارج از محیط مسکونی

۳- انجام فعالیت ها به صورت تعاونی، اتحادیه و یا مشارکت با بنگاه های بالا دستی تأمین کننده مواد اولیه و عرضه محصولات آنان در بازار، ترجیحاً به صورت کسب و کار خوشه ای.

قابلیت انجام این نوع کسب و کار سبب ایجاد مزایای بسیاری برای شاغلین آن ها می شود که از جمله می توان به ایجاد توازن بین مسئولیت خانوادگی زنان و اشتغال آن ها، حذف هزینه های مربوط به خرید، رهن و اجاره کارگاه ایاب و ذهاب، استفاده از نیروی کار سایر اعضای خانواده و ایجاد زمینه کار خانوادگی، امکان انتقال تجارب از طریق آموزشی غیر رسمی به شیوه استاد- شاگردی بین اعضای خانواده، آزادی و استقلال بیشتر، ساعات کاری انعطاف پذیر، پایین بودن هزینه راه اندازی، پایین بودن میزان ریسک، داشتن فرصت و زمان بیشتر، تناسب با ویژگی های جسمی افراد معلول و کم توان، تناسب با اقشار مختلف و... اشاره کرد. (داوودی، ۱۳۹۵، ص ۱۸).

نتیجه گیری

جایگاه زنان در مسائل گوناگون اجتماعی از جمله مسائل اقتصادی انکارناپذیر است. از دیدگاه اسلام خدمت به خانواده و امر خطیر پرورش فرزندان و خوب همسررداری از بهترین مشاغل است که زنان در طول تاریخ این شغل را به عهده داشته اند. زنان در کنار این امور

می توانند برای پیشرفت اقتصاد خانواده، با استفاده از رشد و خلاقیت و سلیقه شان شغلی مناسب انتخاب کنند که هم از آن لذت ببرند و هم باعث افزایش درآمد خانواده باشند. به عنوان نمونه در جامعه ی امروزی هنر پیشرفت بسیاری

داشته و زنان با انتخاب مشاغل سنتی و مدرن در منزل مانند انجام کارهای صنایع دستی به اقتصاد مقاومتی خویش در راه رسیدن به اهداف والای انقلاب نزدیک شده و فرمایشات رهبر را ارج می نهند. و با کم کردن هزینه ها و افزایش تولیدات داخلی گامی بلند در راه خدمت به خانواده و اقتصاد برمی دارند. و از این طریق سدی می شوند در برابر اهداف شوم استعمارگران. پس اگر امروزه زنان مشغول به کار در منزل شوند فرصت های شغلی بیشتری برای مردان ایجاد می شود.

فهرست منابع

* - قرآن

الف - کتب فارسی

- ۱- اسحاقی، سیدحسین، مبانی و راهبردهای جهاد اقتصادی، چاپ اول، قم، نشر هاجر، ۱۳۹۰.
- ۲- امینی، ابراهیم، آشنایی با وظایف و حقوق زن، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۴.
- ۳- انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، چاپ اول، تهران، انتشارات سخن، ۱۳۸۱.
- ۴- فواد، بستانی، فرهنگ المنجد الطلاب، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹.
- ۵- پورحاتمی، زهره، نقش زنان در تحقق اقتصاد مقاومتی، قم: مؤسسه تبیان، ۱۳۹۶.
- ۶- تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، چاپ ۲۴، قم، احقاف، ۱۳۸۹.
- ۷- داوودی، منیره، نقش زنان در تحقق اقتصاد مقاومتی در جوامع اسلامی، تهران، ۱۳۹۵.
- ۸- دیلمی، حسن بن محمد، ارشاد القلوب الی الصواب، ج ۱، قم: شریف رضی، ۱۴۱۲.
- ۹- دانشور، محمود، زنان و اقتصاد خانواده، مشهد: نشر فردوس، ۱۳۹۱.
- ۱۰- دبیری مهر، امیر، گفتمان مقاومت اسلامی در خاورمیانه، تهران: باقرالعلوم، ۱۳۹۲.
- ۱۱- سالاری، محمدرضا، بهداشت روانی با نگرش به منابع اسلامی، تهران: نشر علوم انسانی دانشگاه، ۱۳۹۴.
- ۱۲- شفیعی مازندرانی، محمد، وظایف تربیتی خانواده، تهران: نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۱.
- ۱۳- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۵.
- ۱۴- عابدی، محمد، آموزش مبلغان، قم: نورالسجاد، ۱۳۸۰.
- ۱۵- کلانتری، علی اکبر، الگوی مصرف (برگزیده اسلام و الگوی مصرف)، چاپ سوم، قم: نشر بوستان کتاب، ۱۳۸۸.

۱۶- موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور امام، ج ۱۴، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۸۹.

۱۷- موسوی لاری، مجتبی، اسلام و سیمای تهران غرب، قم: نشر اسلامی، ۱۳۹۵.

۱۸- معین، محمد، فرهنگ معین، ج ۱، چاپ اول، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۵.

ب- کتب عربی

۱- راغب اصفهانی، محمد، مفردات راغب، چاپ اول، بیروت طریق، طلیعه نور، ۱۴۳۰.ق.

ج- مقالات

۱- بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار برگزیدگان بخش های اقتصادی، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، ۱۳۹۵.

۲- میرمعزی، حسین، اقتصاد مقاومتی و ملزومات آن، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، شماره ۴۷، ۱۳۹۱.

نقش زن در سلامت خانواده

شهرزاد رحیمی

چکیده

با توجه به تغییرات در سبک زندگی، پیشرفت و تحول انسان‌ها، نقش زنان در سلامت تمام افراد خانواده در ابعاد مختلف به عنوان اصلی‌ترین تأمین‌کننده سلامت افراد پررنگ‌تر از همیشه به نظر می‌رسد. در مقالات سازمان بهداشت جهانی، مطالب علمی و منابع دینی به بررسی نقش زن پرداخته شده است. که به طور کلی به دنبال تبیین جایگاه زن و نقش آن در سلامت خانواده می‌باشد تا به این نتیجه برسد که سلامت معنای گسترده‌ای دارد و متشکل از مراتب مختلفی اعم از سلامت جسمی، روحی، شغلی و... است.

سؤال اصلی که اینجا مطرح است مهمترین نوع سلامت چیست و نقش اصلی سلامت بر عهده کیست؟ مهمترین نوع: سلامت جسمی و روحی بوده که زن خصوصاً مادر به عنوان تنها فردی در خانواده است که سلامت تمام افراد در دست دارد و مسئول تنظیم بهداشت خانه است این نقش را دارد. علاوه بر این وظیفه تربیت فرزند را نیز برعهده دارد.

لذا بر این حسب که یک جامعه به سلامت جسمی و روحی نیاز دارد در صد بررسی نقش زن در ابعاد مختلف زندگی روزمره و امتیازات ویژه زن که عبارتند از: تأمین آرامش، تولید نسل و... شده تا گامی برای آسایش و آرامش افراد حاصل شود و جامعه‌ای اسلامی و سالم برقرار شود، بنابراین زن و مادر سبب آسایش و آرامش و سلامت در خانواده است که باعث تربیت دینی و عاطفی و جسمی فرد می‌شود. در اینجا با روش توصیفی، تحلیلی و بررسی آیات و روایات به آن پرداخته شده است.

کلیدواژه: زن، مادر، تربیت، زن، مادر، تربیت، سلامت.

مقدمه

ریشه‌دارترین عامل برای شکل‌گیری رفتار یک فرد بستر خانواده او و محیطی که پرورش یافته است می‌باشد اگر خانواده‌های یک جامعه به صورت فردی از سلامت روحی و روانی کافی برخوردار باشند جامعه نیز به تبع آن از سلامت روحی برخوردار خواهد بود. فضایی که فرد در آن رشد کرده و زندگی می‌کند با

دو ریشه اصلی بیشترین تأثیر را در رفتارها و سلامت روانی فرد تحت عنوان پدر و مادر نقش ایفا می‌کنند.

پدر و مادر بهترین معلمانی هستند که به طور معمول مدیریت و برنامه‌ریزی و سلامت خانواده را بر عهده دارند و به عنوان اساسی‌ترین عنصر تشکیل دهنده جامعه سالم از سنین کودکی فرد را رقم می‌زنند و نقش بسیار مهمی در شکل‌گیری شخصیت رفتاری سالم و سلامت روحی فرد در جامعه را دارد.

نقش‌های مختلف زنان و ارتباط بسیار زیاد با کودکان در محیط خانه نقش زنان اهمیت بیشتری در این زمینه دارد پس زنان تضمین کننده سلامت خانواده هستند با توجه به نقش‌های زنان از جمله: حمل و بارداری، شیردهی، دوران کودکی و نوجوانی نسبت به فرزندان خود دارند. از این رو زنان در سلامت افراد و جامعه تأثیر به سزایی دارند.

بخش توانایی زنان در مسئله سلامت روحی و روانی علاوه بر خودکفایی زنان و تسلط بر سلامت خود باید بتوانند این سلامتی روحی و روانی را به بقیه نیز ارائه و آموزش بدهند. در این میان سلامت کودکان و چه بسا سلامت همسران و به طور کلی سلامت خانواده و جامعه وابسته به توجهات احتیاط‌ها و آموزش‌های زنان و مادران دارد.

در این میان به بررسی این مسئله سؤال مهم، خواهد پرداخت که نقش یک زن یا به تعبیر دیگر همان مادر در سلامت یک خانواده چیست؟ که به مواردی از این قبیل پرداخته شده است.

۱_ مفهوم‌شناسی سلامت

صَحَّ: الصَّحَّة (مص) تندرستی، بهبودی، سلامت، مزاج، حال. صَحَّ: صَحَّاً و صِحَّةً و صَحَّاحاً (صح) از بیماری بهبود یافت، بیماری‌اش برطرف شد و تندرست شد (معطوف، ۱۳۸۷، ج ۱، ص ۹۱۰).

صَحَّ (صَحَّ یَصِحُّ صَحَّاً و صِحَّةً و صَحَّاحاً) سالم شد، بی‌عیب و نقص شد؛ أَصَحَّ یُصَحُّ إِصْحَاحاً (الرَّجُلُ): آن مرد سالم و بی‌عیب شد (انیس، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۱۰۸۱).

صِحَّة: صحت، بهداشت، سلامتی، درستی؛ صِحَّة (صح) یعنی: مص، تندرستی، آنچه که از نظر قانون مورد قبول باشد، ثابت کردن و در زبان متداول بر مصالح عمومی بهداشتی اطلاق می‌شود (ثروت، ۱۳۸۸، ص ۹۰۰).

صحت یعنی سلامت سلامت عبارتست از: برخورداری از آسایش کامل جسمی، روانی و اجتماعی و نه فقط نداشتن بیماری و نقص عضو توانایی داشتن یک زندگی (بیهقی، ۱۳۹۴، چ ادیب، ص ۳۱۶).

۲_ نظام سلامت

بسیاری از نظام‌های سلامت دنیا بر پایه خانواده برنامه‌های خود را تنظیم کرده‌اند زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل داده و به عنوان نقطه ثقل و محوری در سلامت خانواده را برخوردار هستند و نقش قابل توجه‌ای در رشد و پیشرفت افراد در مرحله اول در رشد و پیشرفت جامعه برخوردارند بنابراین نه تنها مسئول سلامت خود هستند بلکه مأمور مراقبت از بهداشت و سلامت خانواده نیز هستند که مؤلفه‌های سلامت:

۲_۱_ سلامت روان در قرآن

اسلام وجود آدمی را متشکل از دو بعد روانی (غیر مادی) و جسمانی (مادی) معرفی می‌کند و سلامت هر یک را در گرو سلامت دیگری و متأثر از آن می‌داند؛ سلامت روان به معنای تعادل و انسجام فراگیر در همه ابعاد جسمانی و نفسانی انسان است که تعقل و اندیشیدن، آگاهی، هدف‌داری، انصاف، عدالت، امانت‌داری، حقیقت‌جویی و تسلیم در برابر آن، رشد مستمر و آرامش از جمله علائم آن است و در مقابل، بیماری روانی خارج شدن از حد اعتدال است که نادانی، عصیان، دنیا طلبی، ظلم و تعدی، ضعف اراده و سستی، اضطراب، ترس، خودپسندی، حسد و کینه دوزی و... از نشانه‌های آن می‌باشد. قرآن فردی را سالم می‌داند که با توجه به گرایش‌های ذاتی خود یعنی همان فطرت ذاتی و توحیدی، نوری از ایمان در وجودش باشد، نیز در مواجهه با قوای متضاد درونی تعادل ایجاد کرده و تقابلات بیرونی و درونی که از غرایز و محیط اطراف او به وجود می‌آید را کنترل و به بهترین شکل به قرب خداوند متعال و سعادت اخروی هدایت کند. از نظر قرآن افرادی که در عقیده غلط و کفرآمیز خود و در عمل و نفاق را برگزیده باشند از سلامت روانی برخوردار نیستند و دچار بیماری روانی می‌باشد:

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ (بقره ۲):
(۱۰)؛ «در دل‌های آنان یک نوع بیماری است؛ خداوند بر بیماری آنان افزوده؛ و به خاطر دروغ‌هایی که می‌گفتند، عذاب دردناکی در انتظار آن‌هاست».

در قرآن طبق نظر خداوند متعال بیماری روانی را رزایل اخلاقی می‌داند، اگر انسان،

در جهت خدا اتصال از طریق من اصلی باشد و وجودش از خدا پر شود، مبدل به چشمه جوشان فضایل و کمالات و زاینده‌گی و زیبایی و خیر می‌گردد (بهشتی، بی‌تا، ص ۲۴) در صورتی که باید طبق قرآن بیماری روانی را قبول کرد و درصدد اصلاح خود برآید، دعا و نیایش و رعایت آداب و آموزه‌های مذهبی، نقش مؤثری در افزایش طول عمر همراه با سلامت جسم و روان دارد (شجاعی، ۱۳۸۸، ص ۳۶)

۲_۲ سلامت در دنیای امروزی

بر اساس اطلاعات سازمان جهانی بهداشت در خانواده وضو در جامعه دوره‌های فیزیولوژیکی مختلف مانند بارداری، زایمان، یائسگی، بلوغ و... احتمال خطر بیشتری در مبتلا شدن به سوء تغذیه، تبعیض جنسیتی، فقر و... محسوب می‌شود از این جهت زنان باید توجه بیشتری به پیشگیری سلامت و درمان داشته باشند و مهمترین نظام‌های سلامت دنیا نیز برنامه‌های خود را بر سلامت این گروه ترسیم کرده‌اند اگر مردم بدانند که چه باید بخورند و چگونه بخورند و اصول تغذیه را در زندگی خود به کار بندند، نه تنها ریشه بسیاری از بیماری‌ها از بین می‌رود. با رعایت اصول تغذیه تأثیرات مثبت در جنبه‌های مختلف فردی و اجتماعی نمایان شده و جامعه بشری طعم لذت و طراوت را بیش از پیش خواهد چشید (سقلاطونی، ۱۳۹۲، ص ۴۲).

۳_ شأن و مقام زن از منظر آیات قرآن

آفریدگار جهان به تکامل و سعادت مرد و زن توجه دارد و رسول اکرم در کنار عطر و نماز، زن را نیز محبوب خویش قلمداد کرده است:

حُبَّبَ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ ثَلَاثٌ: الطَّيِّبُ وَالنِّسَاءُ وَقُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ (ثعالبی، ۱۴۲۹، ج ۱، ص ۱۶۵) «از دنیای شما سه چیز محبوب من است؛ عطر، زن و نور چشم من در نماز است» قرآن زن را همانگونه می‌بیند که در واقع زن و مرد دو ستاره‌اند در دو مدار مختلف و هر کدام باید در مدار خود و فلک خود حرکت نمایند پس شرط اصلی سعادت هر یک از زن و مرد و در حقیقت جامعه بشری این است که دو جنس، هر یک در مدار خویش به حرکت خود ادامه بدهند. از این رو هماهنگی کامل میان فرمان‌های قرآن و فرمان‌های طبیعت برقرار استخواند متعال در قرآن کریم یک سری ویژگی‌های منحصر به فردی را برای زنان قرار داده است که عبارتند از:

۱-۳ زن و تکثیر نسل انسان

خانواده، هسته نخستین جامعه و از عوامل اصلی انتقال فرهنگ، اندیشه، اخلاق و سنت‌ها و عواطف به نسلی پس از نسل دیگر است. در میان اعضای خانواده بیشترین سهم تأثیرگذاری بر فرزند از آن مادران است؛ خداوند متعال در این باره می‌فرماید:

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۱، ص ۳۲۵)؛ «زنان شما کشتزار هستند پس به کشتزارهایتان نزدیک شوید هرگاه که خواستید». در اینجا زنان تشبیه به مزرعه شده‌اند و این تشبیه ممکن است برای بعضی سنگین آید که چرا اسلام درباره‌ی نیمی از نوع بشر چنین تعبیری کرده است؟ در حالی که نکته‌ی لطیفی در این تشبیه نهفته شده، در حقیقت قرآن می‌خواهد ضرورت وجود زن را در اجتماع انسانی نشان دهد که زن وسیله‌ی خاموش کردن شهوت و هوسرانی مردان نیست بلکه وسیله‌ای است برای حفظ حیات نوع بشر، این سخن در برابر آنها که نسبت به جنس زن همچون یک بازیچه یا وسیله هوسرانی می‌نگرند هشدار محسوب می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۱۴۱). وجود چنین جایگاهی برای زن، وظیفه و مسئولیت او را در مرتبه‌ی انسانی بسیار سنگین کرده تا آنجا که اگر وظیفه انسانی را با وجود چنین جایگاهی ترک می‌گوید، پایه و اساس فساد اخلاقی خواهد شد و اگر مسئولیت الهی حق را در این جایگاه عظیم تن دهد سعادت فردی و اجتماعی را تضمین کرده است به جهت وجود چنین جایگاه ممتازی، دامن زن، مدرسه انسان‌سازی می‌شود و او خود مربی این مدرسه است، رحم زن دیندار، کشتزار مناسبی جهت پرورش انسان الهی می‌باشد (امین زاده، ۱۳۸۰، ص ۲۱)

۲-۳ زن و ایجاد آرامش

آرامش و امنیت روحی همانند غذا، پوشاک و مسکن از نیازهای اساسی انسان‌هاست. از این رو، موفق‌ترین مکتب‌ها، مکتبی است که برنامه‌هایش بر اساس فطرت و تمایلات کنترل شده انسان بوده، نیازهای درونی و برونی او را برآورده نماید. اسلام به عنوان جامع‌ترین مکتب‌های آسمانی، به این نیاز روحی، توجه نموده، آموزش و پرورش خود را از «فرد» که اولین خشت بنای جامعه می‌باشد، شروع کرده است. از طرفی، چون «عقیده» نخستین بذری است که در دل انسان کاشته می‌شود و به تدریج در اعمال و رفتار او تأثیر مستقیم می‌گذارد و او تجلی بارزی

از عقاید و آرمان‌های خویش می‌گردد، لازم است به بینشی صحیح دست یابد و همراه با تهذیب و تربیت در مسیر ارزش‌های والا گام بردارد، خداوند متعال در آیات متعددی زن را مایه آرامش زندگی معرفی می‌کند:

مِنْ ءَايَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا (روم (۳۰): ۲۱)؛ «از نشانه‌های او اینکه همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید».

خداوند متعال در این آیات، آفرینش زنان را که مایه آرامش بخشی به زندگی است را از نشانه‌های خود معرفی می‌کند. به راستی وجود همسران با این ویژگی‌ها، برای انسان‌ها که مایه آرامش زندگی است یکی از مواهب بزرگ الهی محسوب می‌شود و اگر کسی تفکر و تعلق کند متوجه می‌شود که این دو جنس مکمل یکدیگرند و مایه‌ی شکوفایی و نشاط و پرورش یکدیگر می‌باشند و زن است که کانون خانواده را گرم و با نشاط نگه می‌دارد و باعث رشد و کمال انسان می‌شود. خداوند متعال همسر بودن زن را آیه خویش خوانده و اثر وجودی او را سکون دانست و این خود دلالت بر ویژگی ممتازی دارد که در زن وجود دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰، ج ۱۶، ص ۴۱۲).

۳-۳. زن و مقام مادری

از دیگر ویژگی‌های ممتاز زنان که سیمایی انسانی و رحمانی به آنها بخشیده است، شأن و منزلت مادری است، زن مسلمان در خانواده می‌تواند در چهار موقعیت و جایگاه مختلف، ایفای نقش کند و تأثیرگذار باشد. نقش‌های دختری، خواهری، همسری و مادری. بنابراین ضروری‌ترین امر برای زنان جهت تأثیرگذاری بر خانواده، به‌عنوان مهم‌ترین عنصر فرهنگ‌ساز، آشنایی با اهمیت این نقش‌ها و کارکردهای هر یک از آنهاست. خداوند متعال در این باره می‌فرماید:

وَصَيَّنَّا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا (احقاف (۴۶): ۱۵)؛ «ما به انسان توصیه کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند، مادرش او را با ناراحتی حمل می‌کند و با ناراحتی بر زمین می‌گذارد و دوران حمل و از شیر بازگرفتنش سی ماه است».

در این آیه لزوم حق‌شناسی در برابر مادر یادآور شده و بر سه محور اساسی تأکید می‌شود:

۳-۳-۱ دوران حمل

اسلام برای زن دنیایی بسیار زیبا ایجاد کرده است، دنیایی که همه افراد آن، باید به مادر احترام گذاشته و تعظیم کنند. در حدیثی از رسول اکرم نقل شده که فرمودند:

«قسم به کسی که مرا به حق پیامبر و فرستاده و بشارت دهنده و بیم دهنده، برانگیخته، هیچ زنی نیست که از همسرش باردار گردد مگر اینکه در سایه خداوند عزوجل باشد تا اینکه درد زایمان به او برسد که به از هر دردی خداوند به او ثواب آزاد کردن بنده مؤمنی را می‌دهد» (نوری طبرسی، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۲۳۱).

دستور به احترام مادر سه بار آمده سپس احترام پدر را امر فرموده و برای اینکه بانوی خانه به شغل مادری سرگرم باشد در سنت اسلامی توصیه شده است که تهیه معاش خانواده به عهده شوهر باشد و زن عهده‌دار تربیت اطفال که شخصیت‌های فردای جامعه‌اند (همان، ص ۲۳۲).

۳-۳-۲ وضع حمل

مجموعه‌ای از روایات وجود دارند که پاداش‌های چشمگیری را برای مادران در نگه‌داری فرزند در شکم، وضع حمل و شیر دادن اعلام کرده‌اند. بخش‌هایی از روایات، پاداش‌ها را به خود حامله شدن مرتبط دانسته و بخش‌هایی نیز مرتبط با زاییدن است که البته این موضوع فقط اختصاص به زایمان طبیعی ندارد، بلکه روایات گرچه پاره‌ای از آن‌ها، برخی علائم زایمان طبیعی را ذکر می‌کنند، اما هیچ قیدی در آن‌ها مشاهده نشده و به صورت مطلق، شامل تمام زایمان‌ها می‌شوند، البته زایمان‌ها در زمان صدور روایات معمولاً با روش‌های طبیعی بوده اما امروزه ممکن است به جهت سلامتی مادر و فرزند یا برخی عوامل دیگر، در مواردی پزشک، عمل سزارین را ترجیح دهد در هر صورت تعدادی از این روایت به شرح زیر است: امام صادق فرمودند:

«رسول خدا فرمود: «هر زنی در خانه شوهرش جهت نظم و ساماندهی منزل، چیزی را از جایی بردارد و در جایی دیگر قرار دهد، خداوند عز و جل به او می‌نگرد و هر کس که خدا به او بنگرد او را عذاب نمی‌کند. ام سلمه گفت: مردان همه خوبی‌ها را بردند، پس چه چیزی برای زنان بیچاره هست؟ پیامبر فرمود: آری اگر زن حامله شود او به سان روزه‌دار شب زنده‌داری است که با جان و مال در راه خدا جهاد می‌کند و چون زایمان کند پاداشی دارد که از بس بزرگ است نمی‌داند

آن پاداش چیست و چون شیر می‌دهد در برابر هر مکیدن برای او مشابه یک آزاد سازی از فرزندان اسماعیل است و چون از شیر دادن فارغ گردد فرشته‌ای بر پهلوی او می‌زند و می‌گوید: از نو آغاز به کار کن که بخشیده شده‌ای» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۱، ص ۴۵۱).

«هر گاه زن در ایام زایمان و دوره نفاسش بمیرد روز قیامت نامه عمل او را نگشایند» (شیخ صدوق، ۱۳۶۷، ج ۱، ص ۱۳۹) یعنی از او حساب گرفته نمی‌شود و بدون حسابرسی به بهشت می‌رود؛ چون ناراحتی زایمان او را از گناه پاک ساخته است. درباره قصه حضرت آدم و حواء آمده است خداوند فرمود:

«ای حواء! هر زنی که به هنگام زایمانش بمیرد او را با شهیدان محشور می‌کنم. ای حواء! هر زنی که درد زایمان او را بگیرد پاداش شهید برایش می‌نویسم و اگر سالم بماند و زایمان کند گناهانش را برایش می‌آمرزم گرچه به اندازه کف دریا و ریگ بیابان و برگ درختان باشد و اگر بمیرد شهید می‌گردد و فرشته‌ها به هنگام قبض روحش نزد وی حاضر می‌شوند و او را به بهشت بشارت می‌دهند و در آخرت او را نزد شوهرش می‌برند و هفتاد برابر برتر از حورالعین است. حواء گفت: آنچه داده‌ای مرا کافی است» (محدث نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۵، ص ۲۱۴).

مادران به هنگام وضع حمل سختی و رنج فراوانی را متحمل می‌شوند؛ از نظر پاداش اخروی نیز در روایات آمده است که زن در دوران حمل همچون «مجاهد فی سبیل الله» است و اگر در حین زایمان بمیرد اجر شهید را دارد و یا اینکه بهشت زیر پای مادران است (همان).

۳_۳_۳ دوران شیردهی

دوران طولانی مدت شیردهی نیز یکی دیگر از مقاطع پر زحمت دوران زندگی مادران است که در این آیه مورد تأکید قرار گرفته است:

حَمْلُهُ وَ فِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا (احقاف (۴۶): ۱۵) وی در طول این سی ماه بزرگ‌ترین ایثار و فداکاری در مورد فرزندش انجام می‌دهد، چنانکه با صبر و حوصله تمام نیازهای فرزند را تشخیص داده و برآورده می‌کند.

مسأله نیکي به پدر و مادر از اصول مهم انسانی است که حتی کسانی که پایبند به دین مذهبی نیستند نیز به طور فطری والدین را محترم می‌شمارند. بنابراین به فرمان خداوند باید در مقابل خدمات بزرگ پدر و مادر نیکي‌های بزرگ و برجسته انجام شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۱، ص ۳۲۵) و منظور نمودن این موضوع از جانب

خداوند، خود اظهار قدردانی از زحمات مادر و محبت مادری اوست. حدیث آمده که مردی نزد رسول خدا آمد و عرض کرد:

مَنْ أَبْر؟ قَالَ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: أُمُّكَ. قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: إِبْرَاك (کلینی، ج ۲، ص ۱۵۹)؛ «ای رسول خدا به چه کسی نیکی کنم؟ فرمود: به مادرت، عرض کرد بعد از او به چه کسی؟ فرمود: به مادرت برای سومین بار عرض کرد: بعد از او؟ فرمود به مادرت، و در چهارمین بار وقتی این سؤال را تکرار کرد فرمود: به پدرت».

نتیجه اینکه، یک زن، نقش عظیمی در ایجاد آرامش و محبت در زندگی و نقش پرورش جنین سالم و تربیت صحیح فرزندان در مسیر الهی، می تواند داشته باشد. و به خاطر همین است که اسلام تأکید بر ماندن زن در جایگاه عظیم انسانی اش دارد. در تاریخ نیز مردان بزرگ جهان، موفقیتشان، مرهون پاکی ولادت آنها و تربیت صحیحشان در زندگی بوده است (همان، ص ۱۶۰).

۴_ نقش زن در خانواده

ضرورت و اهمیت این موضوع وقتی به طور محسوس احساس می شود که به این واقعیت پی ببریم که تقریباً هر زن در عرصه های فوق الذکر می تواند نقش آفرین باشد؛ و اگر زنی قادر باشد با موفقیت از عهده امور فوق بر آید، خواهد توانست به عنوان منبع آرامش فکر و دل شوهرش و فرزندان خود عمل کند (احسانی، ۱۳۸۷، ص ۴۵). که نقش زن در خانواده به شرح زیر است:

۴_۱_ نقش تربیتی مادر

برجسته ترین نقش مادر در محیط خانه و جامعه نقش تربیتی است. اهمیت این نقش از آنجا آشکار می شود که کودک نخستین بار در آغوش مادر قرار می گیرد و بیشتر وقت خود را در خانه و با مادر سپری می کند و آداب و رسوم اجتماعی را از وی می آموزد. کودک، شیوه رفتار با دیگران و چگونگی برخورد با آنان را از مادر می آموزد. چگونگی رفتار مادر با کودک در شکل دهی ساختار شخصیتی او آثار مهمی دارد. از این رو، کارشناسان مسائل تربیتی همواره بر نقش مادر در تربیت فرزند تأکید داشته و دارند. با توجه به نقش مهم تربیتی مادر، به برخی از نقش های وی که در پرورش فرزند با تربیت، کاردان و بالیمان مؤثر است ذکر شده است (احسانی، ۱۳۸۷، ص ۴۵):

۴-۱-۱- تربیت جسمانی

در روایت‌های بسیاری، وجود فرزند به «گل» تشبیه شده است. پیامبر اکرم فرمود: *أَوْلَدُ الصَّالِحِ رِيحَانَةٌ مِنْ رِيَاحِينَ الْجَنَّةِ* (حر عاملی، ۱۴۱۲، ج ۱۵، ص ۹۷)؛ «فرزند صالح، گلی است از گل‌های بهشت»، وجه تشابه فرزند به گل این است که فرزند، در سال‌های نخست زندگی به ویژه دوران نوزادی همانند گل بهاری، جسمی لطیف و نازک و روحی باطراوت دارد. از این رو، به شدت به حفظ و نگه‌داری نیازمند است و اگر از او مراقبت نشود، گل وجودش به پژمردگی و زردی خواهد گرایید. از این نظر شرع توجه جدی به تربیت فرزند و تأمین نیازهای وی در این دوران ضروری است. تنها کسی که می‌تواند به نیازهای جسمی و روحی کودک پاسخ مناسبی دهد، مادر است؛ زیرا مادر به شرایط زیستی و روانی کودک بیش از هر کس دیگری آشناست و اوست که با مهر و محبت می‌تواند از کودک، نگه‌داری و نیازهای روحی و جسمی وی را رفع کند. نگه‌داری و پرورش بچه به ویژه در سال‌های نخست زندگی، کاری است بس مشکل و طاقت فرسا که تنها با مهر مادری امکان پذیر خواهد بود. تربیت جسمانی کودک از دیگر جنبه‌های تربیتی وی کم‌اهمیت‌تر نیست؛ زیرا به گفته روان‌شناسان «عقل سالم در بدن سالم است» (شعاری‌نژاد، ۱۳۷۲، ص ۱۹۳). اگر بدن انسان سالم نباشد و جسم به طور طبیعی و کافی رشد نکند، فرد از نظر روحی و روانی، سالم نخواهد بود. نقش مادر در تربیت جسمی و ظاهری کودک، بر کسی پوشیده نیست و مادران باید به رشد جسمانی فرزند اهمیت بسیاری دهند و زمینه لازم را فراهم آورند (احسانی، ۱۳۸۷، ص ۴۶).

۴-۱-۲- تربیت دینی

تربیت دینی از دیدگاه اسلام و قرآن اهمیت بسیاری دارد و از آغاز زندگی فرزند باید بدان توجه کرد. نقش مادر در پرورش دینی و مذهبی فرزند روشن است. این نقش، دوران پیش از تولد و نیز پس از آن؛ یعنی دوران کودکی، نوجوانی و جوانی را دربرمی‌گیرد. در حقیقت، هدف اصلی این نوشتار، بررسی نقش مادر در تربیت دینی فرزند در این دوران است (احسانی، ۱۳۸۷، ص ۴۷).

۴-۱-۳- تربیت عاطفی

مادر از نظر روانی و عاطفی، سرشار از محبت و صمیمیت است. وی، به سبب ساختار وجودی‌اش، قدرت جذب و توان بالایی در ابراز احساسات و عواطف دارد. حال اگر از این توان، درست و به جا استفاده شود، در تحکیم پیوند خانوادگی و چگونگی

شکل‌گیری روابط اجتماعی و تربیت فرزندان نقش سازنده‌ای خواهد داشت. مادر می‌تواند با رعایت اصول و قوانین اسلامی در سامان‌دهی امور خانواده و پرورش فرزندان نقش مهمی ایفا کند. ویژگی عاطفی زنان، بستر مناسبی برای ایفای نقش مادری و تربیت فرزندان است (قائمی، ۱۳۹۰، ص ۲۸۱).

یکی از جنبه‌های مهم نقش تربیتی مادر، نقش وی در پرورش عواطف فرزند است که آثار آن در رفتار وی به خوبی نمایان می‌گردد. اسلام به ویژگی عاطفی و روانی مادران توجه ویژه‌ای داشته و به این جنبه از وجود آنان اهمیت فراوان داده است، چنان که رسول اکرم در این باره فرمود: «خداوند با زنان و مادران، مهربان‌تر از مردان است» (حرعاملی، ۱۴۱۲، ج ۱۵، ص ۱۰۴).

این توجه ویژه خداوند به عواطف مادران، مسئولیت آنان را در برابر فرزندان‌شان افزون‌تر می‌کند؛ زیرا مادران باید فرزند را با تعادل عاطفی پرورش دهند و این ویژگی را در وجود آنها تثبیت و تحکیم بخشند. بی‌مهری مادر، مهم‌ترین عامل از بین رفتن تعادل عاطفی فرزند است و چه بسا موجب افسردگی و پریشانی وی گردد (احسانی، ۱۳۸۷، ص ۴۸).

۲-۴ نقش زن در اقتصاد خانواده

در جامعه اسلامی حداکثر سازی رفاه و مطلوبیت خانواده فقط از طریق تأمین نیازهای مادی به دست نمی‌آید، بلکه نقش خانوار، در ارتباط با تولید و اقتصاد جامعه آن گاه بیشتر روشن می‌شود، نیروهای خلاق و مبتکر و مدیران کارآفرین و مغزهای دگرگون‌کننده مسیر جامعه همه و همه از کانون خانواده بر می‌خیزند و همان گونه که کیفیت مواد اولیه به کیفیت و عیار بالای معدنی که در دل طبیعت است، بستگی دارد.

مدیریت بودجه خانوار؛ مدیریت دارایی‌های خانواده با توجه به ترجیحات فرد و خانواده تعیین می‌شود. شاید شیوه تهیه غذاها، استفاده بهینه از امکانات و وسایل منزل و پوشاک و وسایل شخصی هر فرد، نظافت و نگهداری و حتی قرار دادن وسایل، مراقبت از فرزندان و تأمین سلامت آنان، در مجموعه سرمایه‌های هر خانوار ناچیز و نادیده به حساب آید، و فقط سهام اوراق مشارکت، پول و غیره به عنوان سرمایه در نظر گرفته شود، اما باید به این نکته توجه داشت که تولید مواد غذایی، لباس‌ها و دیگر مایحتاج و نیز جمع‌آوری و نگهداری وسایل شخصی و جمعی خانواده‌ها که نیاز به یک برنامه صحیح دارد به دست مدیر شایسته خانه، با کم‌ترین هزینه،

بالا ترین مطلوبیت را در پی خواهد داشت.

مدیر خوب خانواده که خانم می باشد باید بتواند در مواقع کمبود یا حذف بعضی امکانات، جایگزین مناسبی را انتخاب نماید، بدون آن که تغییری در مطلوبیت ایجاد شود. مثلاً اگر برنج گران یا کم می شود، سیب زمینی یا نان را جایگزین نماید، تا ضمن برقراری تعادل بین درآمد و هزینه ها منبع تغذیه افراد خانواده تأمین گردد، البته رضایت خاطر یا مطلوبیت اعضای خانواده نیز مهم است (احسانی، ۱۳۸۷، ص ۴۹).

۴_۳ نقش زنان در مدیریت منزل

حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیه)، سرور بانوان عالم، دختر گرامی پیامبر اسلام، نمونه بارز از عفت و پاکدامنی بود؛ و همه فضیلت ها و ارزش های والای انسانی در او متجلی بود. پس، رفتار نیک، تربیت و پرورش خوب او در خانه ای که شریفترین خانه بشریت است، الگویی برای همه مادران مسلمانی است که می خواهند با ایجاد کانون خانوادگی گرم، صمیمی و مکتبی کودکان، خود را پرورش دهند. و از دهان آنان گفتار و سخن حق بشنوند، و از رفتار آنان مجاهدت را بیاموزند تا حق بر باطل پیروز شود.

خانه پایه اصلی انسان سازی است، و مادر نقش اصلی آن را دارد و باید با حسن تدبیر و نظارت مستقیم در پرتو احکام اسلام و اصول اخلاقی آن برای تربیت نسل جدید و آمادگی آنها در پذیرش سختیهای زندگی تلاش نماید.

زن مسلمان با ایمان قوی می تواند شرایط اقتصادی خانه را تنظیم کند و بر طبق آن امرار معاش کند، و با علم، معرفت، فرهنگ، ایمان برای غلبه بر سختی ها و از بین بردن گرفتاری ها راه حل های مناسب ارائه دهد. زن نباید به ابزار اسراف تبدیل شود، بلکه باید یک وسیله تنظیم کننده پایه اصلی جامعه یعنی خانواده باشد. همدوش و همیار مرد در چهارچوب اسلام و اخلاق اسلامی و با گذشت زندگی کند. با خانواده خود رفتار خوب داشته باشد، و به شوهر خود احترام بگذارد... و او را در گرفتاری ها و سختی ها یاری کند.

سرور بانوان جهان، فاطمه زهرا (سلام الله علیه و آله و سلم)، در خانه علی بن ابی طالب، آسیاب را با دو دست مبارک خود به حرکت در می آورد، غذا را با دو دست مبارک خود به حسن و حسین می داد. این زن که افتخار وجود و معجزه تاریخ بود، قبل از هر چیز امور منزل را اداره می کرد. و به فرزندان خود والا ترین و

پاکترین کلمات و آیات از سرچشمه کوثر را می آموخت. امام خمینی در این مورد می‌فرماید:

«زنی که در حجره‌ای کوچک و محقر انسان‌هایی تربیت کرد که نورشان از بسیط خاک تا آن سوی افلاک و از عالم ملک تا آن سوی ملکوت اعلی می‌درخشد، او صبر و ایمان را از پدر خود، رسول خدا، و همسر خود امیر مؤمنان فرا گرفت» (موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ج ۱۶، ص ۱۹۲).

مدیریت منزل و پرورش فرزندان از مهمترین وظایف زن است. حضرت رسول در این مورد می‌فرماید: «بهشت زیر پای مادران است». ساختار وجودی زن به گونه‌ای است که به او در خانواده نقش اولی می‌دهد و آن هم نقش بسیار مهم مادری است: علاوه بر نقش مهم زن در خانواده، زنان که نیمی از جامعه را تشکیل می‌دهند می‌توانند فعالیت اجتماعی داشته باشند (احسانی، ۱۳۸۷، ص ۴۵).

نتیجه گیری

بسیاری از نظام‌های سلامت دنیا بر پایه خانواده برنامه‌های خود را تنظیم کرده‌اند زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل داده و به عنوان نقطه ثقل و محوری در سلامت خانواده را برخوردارند، سلامت روان به معنای تعادل و انسجام فراگیر در همه ابعاد جسمانی و نفسانی انسان است. بر اساس اطلاعات سازمان جهانی بهداشت در خانواده واضح و در جامعه دوره‌های فیزیولوژیکی مختلف مانند بارداری، زایمان، یائسگی، بلوغ و... احتمال خطر بیشتری در مبتلا شدن به سوء تغذیه، تبعیض جنسیتی، فقر و... محسوب می‌شود.

آفریدگار جهان به تکامل و سعادت مرد و زن توجه دارد در کنار عطر و نماز، زن را نیز محبوب قلمداد کرده است از این رو هماهنگی کامل میان فرمان‌های قرآن و فرمان‌های طبیعت برقرار است خداوند متعال در قرآن کریم یک سری ویژگی‌های منحصر به فردی را برای زنان قرار داده است که عبارتند: زن و تکثیر نسل انسان، زن و ایجاد آرامش، زن و مقام مادری، دوران حمل، وضع حمل، دوران شیردهی است. برجسته‌ترین نقش مادر در محیط خانه و جامعه نقش تربیتی است. اهمیت این نقش از آنجا است که نقش مادر: تربیت جسمانی که تنها کسی که می‌تواند به نیازهای جسمی و روحی کودک پاسخ مناسبی دهد، مادر است؛ زیرا مادر به شرایط زیستی و روانی کودک بیش از هر کس دیگری آشناست. تربیت دینی از

دیدگاه اسلام و قرآن اهمیت بسیاری دارد و از آغاز زندگی فرزند باید بدان توجه کرد. نقش مادر در پرورش دینی و مذهبی فرزند روشن است. این نقش، دوران پیش از تولد و نیز پس از آن؛ یعنی دوران کودکی، نوجوانی و جوانی را دربرمی گیرد. تربیت عاطفی که مادر از نظر روانی و عاطفی، سرشار از محبت و صمیمیت است. وی، به سبب ساختار وجودی‌اش، قدرت جذب و توان بالایی در ابراز احساسات و عواطف دارد. حال اگر از این توان، درست و به جا استفاده شود، در تحکیم پیوند خانوادگی و چگونگی شکل‌گیری روابط اجتماعی و تربیت فرزندان نقش سازنده‌ای خواهد داشت. نقش زن در اقتصاد خانواده تأثیر به سزایی دارد مدیریت بودجه خانوار؛ مدیریت دارایی‌های خانواده با توجه به ترجیحات فرد و خانواده تعیین می‌شود که مدیر خوب خانواده که خانم می‌باشد.

فهرست منابع:

✽قران کریم

کتب فارسی

- ۱_ احسانی، محمد؛ نقش مادران در تربیت دینی فرزندان، قم، دفتر عقل، ۱۳۸۷ ه.ش.
- ۲_ امین‌زاده، محمدرضا؛ جایگاه اخص و ممتاز زن، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، ۱۳۸۰ ه.ش.
- ۳_ انیس، ابراهیم؛ فرهنگ المعجم الوسیط، محمد بندر ریگی، قم، انتشارات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۴_ بهشتی، محمود؛ سلامتی تن و روان، بی‌جا، محمود بهشتی، بی‌تا.
- ۵_ بیهقی، محمدبن حسین؛ و همکاران، تاریخ بیهقی، تهران، مهتاب، ۱۳۹۴ ه.ش، چ ادیب.
- ۶_ سقلاطونی، مریم؛ پیام سلامت، قم، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۲ ه.ش.
- ۷_ شجاعی، محمدصادق، دعا و سلامت روان، حبیب مقیمی، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۸ ه.ش.
- ۸_ شعاری نژاد، علی اکبر؛ روان‌شناسی رشد، تهران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۲ ه.ش، ج ۱۰.
- ۹_ قائمی، علی؛ سازندگی و تربیت دختران، تهران، انجمن اولیاء و مربیان، چاپ نهم، ۱۳۹۰ ه.ش.

- ۱۰_ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، جواد مصطفوی، تهران، کتابفروشی علمیه اسلامی، ۱۳۶۹، ج ۲.
- ۱۱_ محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)؛ من لایحضره الفقیه، علی اکبر غفاری، تهران، صدوق، ۱۳۶۷. ش، ج ۱.
- ۱۲_ معطوف، لويس، المنجد، محمد بندر ریگی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۸۷. ش.
- ۱۳_ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴. ش، ج ۲۱.
- ۱۴_ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۰. ش، ج ۲.
- ۱۵_ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۰. ش، ج ۱۶.
- ۱۶_ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۰. ش، ج ۲۱.
- ۱۷_ موسوی خمینی، روح الله، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸. ش، ج ۱۶.

کتب عربی:

- ۱_ ثروت، منصور؛ و همکاران، غیاث اللغات، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۸. ش.
- ۲_ ثعالبی، عبدالملک بن محمد؛ خاص الخاص، محمد عزب، مصر_قاهره، الدار الثقافیه للنشر، ۱۴۲۹. ق، ج ۱.
- ۳_ حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه، محمدرضا حسینی جلالی، قم، مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث، ۱۴۰۹. ق، ج ۲۱.
- ۴_ حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۱۲. ق، ج ۱۵.
- ۵_ محدث نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت_لبنان، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۸. ق، ج ۱۵.
- ۶_ نوری طبرسی، میرزا حسین؛ مستدرک وسایل الشیعه، بیروت-لبنان، آل البيت، ۱۴۰۸. ق، ج ۱۴.

مدرسه علمیه معصومیه (س) شیراز

سال نشر: ۱۳۹۹ دوره ۱، شماره ۲